

G-58

LICEUL „DECEBAL” DEVA

BIBLIOTECA PROFESORILOR

Nr. E636 Anul 1947

E. M. G. ÂR. L. E. A. N. U

107200

PRIVELISTI
DIN TARA
SCHITE
INSEMNARI

INSTITUTUL PEDAGOGIC DE BUCURESTI
BIBLIOTECA

EDIȚIA II-a

Instituții pedagogice de 3 ani
Nr. inv. 93946
BIBLIOTECA

ROMANIA
Biblioteca Liceului „Decabal” DEVA
1919

„UNIVERSALA” ALCALAY. & Co

1925

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

Cota 108068 Sublit

Inventar 578202

Biblioteca centrala universitara
108068
Inventar 508202

108068

B.C.U. Bucuresti

C508202

RC 145 / M

29

DIN VIAȚA LUI GÂRLEANU

Em. Gârleanu s'a născut în Iași, la 5 Ianuarie 1878 și a fost fiul colonelului Em. Gârleanu. A început studiile în liceul din Iași, de unde apoi a trecut la școala militară din acelaș oraș, din care, după cei patru ani, trece la școala de artilerie și geniu. Face plutonieratul la marină, dar neîmpăcându-se cu matematicile, trece la școala de infanterie și cavalerie, din care, peste doi ani, la 1899, iese sublocotenent, în infanterie, fiind repartizat în reg. 13 Ștefan cel Mare, din Iași. Șapte ani, cât a stat în armată, a fost un bun militar și un conștiincios om al datoriei. În 1906 însă, din interese familiare și consecvent al năzuințelor lui sufletești, Gârleanu demisionează din armată, de bună voie.

Pe Gârleanu încă de pe băncile școlii îl frământă gândul scrisului, însemnând și schițând tot ce-l impresionă; iar întâiul, care i-a prevestit, c'are să ajungă un scriitor de seamă, a fost generalul Cica, pe atunci colonel și directorul școlii militare din Iași. Întăiele bucăți literare le-a publicat în revista *Arhiva*, din Iași a D-lui A. D. Xenopol, care l-a încurajat foarte mult

10720

Ca ofițer fiind, Gârleanu, lăsă și artistul să se reculeagă și să adune pe hârtie gânduri frumoase, pe cari le dă la lumină în ziarul «Evenimentul», din Iași, pe când eră prim-redactor Spiru Prasin. Scoate apoi, cu mai mulți prieteni, revista *Făt Frumos* din Bârlad, și colaborează, rându pe rând, la *Semănătorul*, *Convorbiri literare*, *Neamul Românesc*, al D lui Niculae Iorga, iar în 1907, după ce plecă din armată, trece la revista, atunci pornită, a d-lui Mihail Dragomirescu, *Convorbiri critice*, unde Gârleanu timp de patru ani, cât apare revista, publică cele mai frumoase nuvele și schițe, și în care vreme este și secretarul «Bibliotecii Românești Socec».

Gârleanu a scris mult, deși la 36 de ani i s'a închis bariera vieții și s'a luptat din răputeri cu povara grea a traiului. A dus viața cu sbucium, cum o duc toți scriitorii noștri, a trecut prin multe nevoi și multe lipsuri; dar când viața i se părea mai amară și sarcina mai în povărătoare, atunci îi scăpără pe frunte raza cea luminoasă, care stă ascunsă în mintea artistului, cum stă scânteia în cremene, și pe dată se simți altul, aveă de toate, nu duceă lipsă de nimic; acum se dă în lături omul legat de realitate și-i luă locul artistul, boemul, care trăește cu o rază de lumină și se satură de dragul unei inspirații frumoase. Astfel eră cunoscut Gârleanu, stând în colțul cafenelei, în tovărășia câtorva prieteni, frământându se cu nevoia, cu datoria de soț și tată, și cu răutatea omenească, iar când artistul se ridică deasupra tuturilor micimilor omenești, Gârleanu îngâna:

— Să nu mă mai deranjați, căci eu scriu !..

Și scoțând filele începea să aștearnă. Așa scria Gârleanu, în mijlocul sgomotului ; nuvelistul însă eră singur, se desprindea repede de lume și-atunci eră vesel și mândru.

Gârleanu a fost o fire blândă și îngăduitoare, el ajută și pe prieteni și pe neprieteni și cu mâna largă împărția din puținul lui or cui ; ochii lui mari, negri, în cari se resfrângă blândețea și vioiciunea, totdeauna erau veseli și binevoitori ; iar de pe buzele nuvelistului niciodată nu lipsia zâmbetul, acel zâmbet al omului, care vrea numai binele și în sufletul căruia răutatea și bârfa nu-și găsesc liman.

După o muncă încordată de zece ani, care a lăsat roade prețioase pe tărâmul literaturii românești, în 1911 Gârleanu e numit director al teatrului Național, din Craiova, post care îl pune întru câțva la adăpostul nevoilor zilnice. Cu numirea lui Gârleanu, teatrul din fosta capitală a Banilor, se premenește cu totul ; decoruri, noi îmbracă scena și în repertoriul sărăcăcios de până aci trec piesele fruntașilor literaturii românești și traduceriile celor mai de seamă scriitori streini, alese de priceputul nuvelist și director și talmăcite de literații noștri. Gârleanu a fost întâiul prilej pentru craioveni, ca să guste adevărata artă și să petreacă clipe de înălțare sufletească ; și de aceea directorul și duiosul nuvelist a fost iubit mult și de către mulți. Dacă a avut și dușmani, cari i-au presărat otravă pe cale, apoi acestea sânt răutățile lumii, și sufletele mari se ridică totdeauna deasupra lumii, și Gârleanu eră din areștia. Dar un alt dușman mai crud puse ghiara pe tânărul scriitor, dușmanul cel mai de temut, care n'are

milă și nu iartă, — boala ; ea îl răpuse la 2 Iulie 1914, și stilistul nostru de seamă puse capăt zilelor în Câmpul-Lung, între brazi, înconjurat numai de devotata-i soție și de Rodica lui, cea dragă și scumpă.

Gârleanu a publicat multe lucrări literare : *Bătrânii*, schițe din viața boerilor moldoveni ; *Cea d'întâi durere*, nuvele și schițe ; *Nucul lui Odobac*, nuvele și schițe — apoi *Din lumea celor cari nu cuvântă*, schițe, *Intr'o noapte de Mai* și *Schițe din războiul dela 1877*, amândouă în editura «Socec», după aceia *Odată*, schițe în «Biblioteca pentru toți», *Trei vedenii*, nuvele și schițe în «Biblioteca lumina», iar după moarte s'au publicat de către D-na Gârleanu, o parte din manuscrise, adunate în volumul : *O lacrimă pe-o geană*, și altă parte din schițe și însemnări se publică aci.

Gârleanu a mai îmbogățit literatura românească și cu multe traduceri, dându-le într'o românească neaoșă și într'un stil limpede curgător, așa cum stăpânea graiul acest nuvelist subtil și delicat. A tradus : *O viață* (Une vie) de Guy de Maupassant ; *Sapho*, roman, de Al. Daudet ; *Nevestelor artiștilor* (Femmes d'Artistes), de Al. Daudet ; *Brândușa*, (Blanchette) piesă în trei acte, de Brieux ; *Portofoliul*, de O. Mirbeau, piesă într'un act și *Pasări călătoare*, (Oiseaux de passage) piesă în patru acte, de Descaves și Donnay.

Dar, dacă dragostea de artă i-a îndemnat, pe Gârleanu, să traducă în românește pe autorii cei mai greu de tălmăcit, apoi nuvelistul, răscolitor al «lunii care nu cuvântă» și cercetător al bătrânilor moldoveni, n'a putut

să treacă ușor peste «tomurile» colbuite ale clasicilor noștri, căci delicatul scriitor a editat poeziile, satirele și fabulele lui Gr. Alecsandrescu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu și Costache Negri și a prelucrat *Halîma*, după vechia ediție Barac, din 1835.

Acî, și la un vraf de manuscrise, ce sînt în stăpînirea D-nei Gârleanu *) s'a oprit munca scriitorului și a militarului, care eră și un bun patriot, ce-și iubea neamul nu cu vorba, ci cu fapta, căci la 1913, cînd goarna a sunat, sublocotenentul de altădată a încins sabia, suferind fiind, și a trecut Dunărea la datorie, cu înflăcărare și dragoste.

Gârleanu a fost cel mai entusiast președinte al societății scriitorilor Români și cel care a luptat mai mult decît toți, pentru adunarea la un loc a atîtor spirite răslețe și pentru înjgheburile acestei societăți.

Gârleanu a scris cu aceeași dragoste, chiar cînd tirana boală îi rodea trupul cu multă grabă, semănînd cu berechet de frumusețe și duiosie paginile revistei *Proza*, pe care nuvelistul o scria singur. Sosiă zi cu zi clipa de pe urmă, dar Gârleanu își dă seama și simția că n'o mai poate înlătură, o aștepta cu acelaș veșnic surâs pe buze, deși iubiă mult viața. Intr'una, din zile, pe cînd se află în mijlocul cîtorva prieteni, le spuse:

— Mi-am adunat toate manuscrisele într'o ladă; le-am rînduit ca să nu rămîna încurcate; zilele îmi sunt numărate; dar eu tot lucrez, lucrez pînă n-oi mai putea...

NOTA: Manuscrisele au fost luate de Bulgari în timpul marelui război.

VIII

— Ce sânt gândurile astea pe tine, Emile? Ii tăie vorba unul.

— Sânt așa,.. cum sânt, dragă! urmă Gârleanu plimbându-și ochii frumoși peste prieteni. Mi-ajung 36 de ani,.. Fiecare la rândul lui, și dacă al meu a venit, trebuie să mă duc..

Și ridicându-se și mai vesel, încheie :

— Mă duc să lucrez, la revedere, dragilor..

N-a trecut un an și Gârleanu a căzut de rând..

1915

Chiru-Nanov

Priveliști din țară

- 1) Scheia. — Lunca din Mircești.
 - 2) Casa lui Vasile Alecsandri.
 - 3) Mormântul lui Vasile Alecsandri.
 - 4) Casa lui Ion Creangă.
 - 5) Casa Irinucăi.
 - 6) Mormânt uitat.
 - 7) Iașul în Iulie, 1910. (scrisoare către D. Anghel).
 - 8) Dela Scheia la Hârlău-Macsut.
 - 9) Pe potecile Ceahlăului.
-

SCHEIA. — LUNCA DIN MIRCEȘTI

«Să ne oprim aci în deal, ca
să ne uităm puțin la acea
frumoasă casă de pe culme ca
se pare zidiă de mâna znelor.
Aco o e Scheia».

Constantin Negruzzi
„Plimbare” Maiu 1837.

Din gara mică a Mirceștilor trăsura ne duce prin satul cu acelaș nume, pe sub glugile lui de paie. În capăt, pe dreapta, e curtea albă, pitită sub umbra unui parc, ce pare că se prăvale: e casa marelui poet Vasile Alecsandri, locuință mică, joasă, dar în care au încăput atâtea gânduri și simțiri înalte. În lungul drumu ui, la vre-o doi kilometri, e lunca, vestita luncă a Mirceștilor, atât de cu drag cântată de către bardul pajiștelor românești, atât de fermecătoare și astăzi cu lăvicerele ei de flori sălbatice, cu stejarii îmbrățișați haiducește, doi câte doi, ca niște adevărați frați de cruce.

Dincolo de vechiul pod al Sretului, pe care-l trecem la pas, înfășurați de răcoarea binefăcătoare a apei, luăm șleaul care ne duce la Scheia.

Ajungem. E aceeaș casă, despre care vorbește, în *Plimbarea* lui, Constantin Negruzzi. Puține

locuințe se vor fi păstrând în Moldova, ca aceasta, cu zidurile ei groase, cu ferestrele încăpătoare de lumină, cu ușile înalte și grele de stejar, și, mai ales, acea împărțeală bătrânească atât de cuminte socotită, a încăperilor. Sala largă și înaltă la mijloc, cu două aripi, la dreapta și la stânga, în lungul lor, fiecare otae, de sine stătătoare, își deschide ușile. În fund, un salon uriaș, cu un balcon de pe care înbrățișezi cu vederea zări de zeci de kilometri. Dedesupt o singură sală boltită, lungă și largă să încapă pe ea două compănii în linie de bătae. Pe o latură a acestei săli sânt bucătăriile și odăile pentru oameni, pe cealaltă se țin, din una într'alta, cămărilor și gherghirile, lungul și pitorescul șirag al gherghirilor, cu ferești zăbrelete, cu unghere tainice, cu cângi spânzurate de bolile tari, sub cari odată se înșirau buturile vitelor tăiate și vânaturilor de toate felurile.

Când te primblî prin încăperea aceasta, te gândești cu spaimă la locuințele moderne, la chichinețele lipsite de aer și lumină, îmbăsite de praf și microbi, la locuințele cari în cea mai mare parte sânt pricina scurtării vieții bietilor oameni de astăzi.

De jur împrejurul casei se întinde o livadă frumoasă de pomi roditori, care livadă, pe marginea dinspre apus, e acoperită de o perdea de plopuri uriași, scrijitați de vânturi și vifornite, și cari se văd de departe ca niște strejeri ai Scheii. Când bate vântul, perdeaua lor de frunze freamătă, povestind parcă de mult tare; iar iarna, când vremuește, se împotrivesc pieptiș, șuerându și supărarea.

Dar, farmecul Scheii e priveliștea, care și-se desfășoară ochilor, când stai pe balconul casei

Aici poți petrece cele mai liniștite și mai frumoase seri din viață.

Priviți cu mine. E spre apusul soarelui. O lumină dulce trandafirie, se cerne peste tot satul. Scheia din vale, satele Cuza-Vodă și Hălăuceștii din zare, își împrăștie casele printre livezi. O dungă șerpuește pe toată întinderea și'n stânga prinde să sclipască; e apa Siretului, care se strecoară prinre lunci. Colo, e lunca Mirceștilor; de abia se zărește pe deal gara. Departe, foarte departe, dealuri rumene încing zarea, legându-se unul de altul, ca un colan.

Soarele scâlbăta. Granguri, prigorii și turturele, în stoluri numeroase, cum numai aici am văzut, se încrucișează prin aer, — merg să se culce. Plopilor parcă se înfior de atingerea serii. În față, dealurile se lămuresc mai bine și, deodată, când soarele scapătă dincolo de pragul zării, drept în fund, rămâne negru ca un zid uriaș pe care se sprijină bolta cerului, Ceahlăul. Se vede minunat, cu Panaghia, cu Toaca, și mai încolo, cu Ocolășul mic care'i taie drept, ca de o lovitură de paloș, și'i sfârșește trupul pe zare.

Și mai târzior, când stelele prind a scăpără, când Craiul nou își auzeste secera pe întinsa pajiște a cerului, toate se șterg cu încetul, ca într'un vis, și noaptea se așează tichită și peste tot se așterne tăcerea.

Intr'un târziv, un brâu de foc cutureeră câmpia și un șuer stins vestește trenul care străbate întinericul, mânând spre geana alburie de lumină, din stânga, sub care e Romanul.

Apoi, deodată, o flacăra tâșnește adânc, în fund, se întinde și rumenește noaptea; ard miștele în depărtări.

În fața unor astfel de priveliști veșnice și

minunate, te gândești cu mâhnire amară, că pe lumea aceasta ești un călător, un călător care vei osteni odată și îți vei închide ochii, ca și când atâtea și-atâtea înalte frumuseți n'ar mai dăinui și după tine!

* * *

Siretul își mână apele printre maluri acoperite de lunci, Mănuchiuri de lozii întind desigurii până departe, — adăposturi de iarnă lupilor; iar mesteacănii firavi, albi și dreپți ca niște lumânări, răsăriți deasupra surpăturilor înalte, își plâng crengile unduoase în undele trecătoare.

Printre luncile aceste, lunca din Mircești e cea mai frumoasă și cea mai vestită. Ea se află la vre-o doi kilometri de satul Mircești, dela care își trage și numele, și se întinde pe vre-o alți doi, deoparte și alta a drumului, care duce la Scheia, tăind șleaul Romanului.

Copacii ei bătrâni și deși, — carpeni, frasini, mesteacâni, — croiesc din ramurile lor, ici bolți de verdeață, colo hrube de umbră și sub aceste tainiți de pădure, potece singuratice șerpuesc, până ce se șterg în întunec.

Și cum mergi printr'însa, ținând calul la pas, dacă ești călare sau cu trăsura, deodată ți-se pare că trunchiurile copacilor se prind ca într'o horă, pe care o lărgesc, rotind-o tot mai pe departe și'n mijlocul lor se limpezește câte un luminiș — poeni minunate îmbălsămate de mireazma imașurilor în floare; lumânărica galbenă și bătută, sulcina gingașă, cimbrul verde, rochița rândunicei, macul roș, cresc — laolaltă și parcă rād în soare.

Iar în mijlocul horei trunchiurilor groase, răsare

câte un stejar uriaș, ca un balaur bătrân, ce zice din frunză. Stejarul e stăpânitorul din vechime al luncii. Crangurii de aur, măcălendrii și prigoriile, stolurile de sticleți, presuri și turturelele, poposesc, pe vârful acestor bătrâni stejari ai luncii, până ce'și iau sborul spre ochiurile întunecate ale bălților, pe luciul cărora plutește nufărul singuratic.

Siretul are grije de'și trimite apele să scalde lunca, să adape bălțile și să se hrănească imășurile; iar când își trage șuvoaiele la loc, în matcă, fânețele cresc mai înalte, și curând fășitul de mătasă al coasei sperie și alungă cristeiul.

Aceasta e lunca lui *Vasile Alecsandri*, — cântărețul câmpiilor și al florilor, al pădurilor, al dorurilor și avânturilor inimii și sufletului nostru; acesta e *raiul* marelui poet:

*Luncă, luncă, dragă luncă, raiu frumos al țării mele,
Mândră'n soare, dulce'n umbră, tainică la foc de stele!*

De sub frunzișul cărui stejar va fi ascultat poetul *Concertul*, pe care la descris atât de măestru? În lungul căror poteci va fi rătăcit, de atâtea ori, cu prietenii săi, «mărețele firi vizionare» de odinioară, cari iubeau așa de mult poezia adâncă și suavă a câmpiei românești?

CASA LUI VASILE ALECSANDRI

Trăsura de țară se oprește în satul Mircești, în fața unui parmaclâc vâruit, care îngrădește o grădină frumoasă. Pe o cărare umbroasă intrăm în grădina aceasta, — un adevărat rai presărat cu flori, cu brazde de iarbă fragedă, umbrită de copaci bătrâni, — de mesteacâni și brazi. Paseri albe, numai albe, înveselesc această grădină mănăstirească. În față, casa parcă stă și o privește.

O doamnă bătrână, cu ochii vioi încă, păstrând urmele unei adevărate frumuseți, ne iese înainte. E însăși doamna Alecsandri, soția ilustrului poet. Intrăm în casă cu un fior în suflet. Ni se spune și îndată ne și dăm seama, că toate au rămas așa cum moartea poetului le-a lăsat. În cerdac, în stânga, mai este divanul pe care Alecsandri stătea, după masă, de vorbea cu prietenii săi, cu Costache Negri, Kogălniceanu și alții. De pe divanul acesta ochiul lui se desfăta, privind în celălalt colț al cerdacului, în dosul rețelei de sârmă, poporul întreg de paseri cântătoare, cari sburau în largul lor. Astăzi cușca a rămas goală, ca și când paserile ar fi sburat odată cu sufletul poetului. Cum intri, pe sală, în

dreapta e odaia de biliard; în mijloc biliardul, dăruit poetului de către Vodă Cuza, aşteaptă acoperit umbra aceluia care nu se mai poate pleca, să-i gonească bilele deasupra postavului verde.

În stânga, e odaia de lucru a poetului. În fundul odăiei, pe biou, stau la locul lor: călimara, condeele, cuţitaşul, pecetea, — atâtea lucruri cari au împărtăşit cu Alecsandri ceasurile lui de muncă. Scaunul pe care sta, perdelele ferestrelor, tablourile, toate, — curate, îngrijite, — parcă au luat ceva din posomorala şi măreţia vremii. Lângă peretele din dreapta, într'un dulap cu geamuri, stau rânduite atâtea amintiri: cărţi, cutii, fotografii. Pe coperta piesei „Despot-Vodă” o iscălitură mare, cu cerneală neagră: „Carol”. În despărţitura de sus, o amintire ne ridică lacrimile în ochi. Nu îndrăznim să întoarcem capul. D-nă Alecsandri ne-a prins însă privirea şi ne şopteşte: „Cununiile noastre!” Una lângă alta, cele două cununii parcă sunt luate acuma de pe fruntea mirilor... Deasupra dulapului planul unei vile, datorit unui arhitect, Montoreanu, mi se pare. Vila pe care Alecsandri plănuia să şi-o ridice. Deasupra uşii din fund, care dă în odaia de culcare a căreia fereastră şi astăzi a rămas oblonită cu vechiul ei oblon de lemn, un tablou, o stampă, asupra căreia d-na Alecsandri ne atrage atenţia. Tabloul înfăţişează un convoi de surghiuniţi în Siberia. Convoitul e în popas, în mijlocul zăpezii, cazacii, cu cnuturile în mâini, fac numărătoarea osândiţilor. Dedesubt e scris: *Pohod na Sibir*. E tabloul din care s'a inspirat Alecsandri, de a scris frumoasa şi mişcătoarea lui poezie.

În odaia aceasta a cerut poetul să-i aducă

patul cu câteva zile înainte de a muri, și aici și-a dat sfârșitul.

Alecsandri a stat în casa părintească, care e mai la deal, până în 1859. În 1860 poetul fiind trimis într'o misiune, d-na Alecsandri a zidit o pe aceasta în lipsa soțului său. Când s'a întors i-a plăcut așa de mult, încât dânsul a locuit-o până la moarte...

Cu o rară dvoioșie în vorbă, cu o limpezime neobișnuită, d-na Alecsandri ne povestește atâtea lucruri, atâtea neazuri pe cari viața i le ținea pregătite. Dar sânt lucruri cari nu pot fi spuse, sau cari nu pot fi ori și când spuse... Nerecunoștința oamenilor, oricari ar fi ei, nu e numai o boală a sufletului nostru, — a fost de pe când lumea.

Numai sunt clipe, când fierea ei își înveninează sufletul, și-atunci n'o mai poți răbda. Cu atât mai trist dacă cei ce ar trebui scutiți de dânsa aceia sânt înveninați mai grozav!..,

MORMÂNTUL LUI VASILE ALECSANDRI

Acei cari cred că deasupra sicriului în care zac rămășițele lui Vasile Alecsandri, marele nostru poet național, se înalță un uriaș monument de marmoră de Labrador, un monument care să stăruiască de-asupra groapei cântărețului senin al câmpiilor noastre, ca un semn de admirație a neamului pe care dânsul l-a iubit atâta, aceia se înșeală. Monumente avem de ajuns la Bucureștii noștrii și ne-am deprins atâta cu ele încât parcă am avea tot dreptul să ne îndreptăm, mirați, de ce atunci când avem de unde arunca atâtea sume însemnate de bani, pentru ca să turnăm în bronz atâtea chipuri neînsemnate, de ce oare de-asupra cenușii marelui Vasile Alecsandri, stă posomorită și aproape clătinându-se în bătaia vântului *șandramaua* de scânduri?! Da, numai o șandrama de scânduri pe care vremea, mai respectuoasă de cât oamenii, a cruțat-o pe cât a putut. Căci dacă multe necazuri vor fi lovit pe ilustra bătrână, care astăzi mai trăește și care a fost soția lui Vasile Alecsandri, și dacă mijloacele nu i-au putut îngădui, să facă mai mult decât ceea ce a făcut, mă întreb care e datoria unui neam de cinci milioane de oameni, care e datoria învățătorilor, a profesorilor, a militarilor și a tuturor acelor cari

INSTIT. PEDAGOGIC DE 3 ANI
Nr. inv. 6572

Institutul Pedagogic de 3 ani
S. C. 11
Nr. inv. 02941

se fălesc cu un trecut pentru cimentarea căruia nimic n'au făcut; care e datoria lor dacă nu aceea de a respecta amintirea marelui om politic și scriitor, amintirea aceuia care a făcut, dinpreună cu alții câți-va uriași ca și el, Unirea, care ne-a sprijinit interesele în străinătate, care a pus temelie teatrului și în mare parte a literaturii de astăzi, care a cântat isbânda oștenilor noștri, care a strâns comoara de gândire și simțire a poporului românesc? Nu cu o statuie aruncată pe piața unui oraș se prea-mărește amintirea unui om mare. De asupra mormântului lui Alecsandri trebuia să se înalțe până acum monumentul pe care România i-l datorește....

Dar când ni s'a deschis ușa șandramalei aceleia, am văzut, cu adâncă mulțumire, că aceea care în viață l-a iubit, îl îngrijește și după moarte. Păreții de scânduri sunt acoperiți cu vâl negru. În mijloc, de-asupra groapei, se înalță catafalcul, cu bustul poetului, cu câteva coroane, cu decorația marei Cruci a „Stelei României“. Printre coroanele acestea e aceea a Doamnei Elena, căreia odată poetul îi închinase culegerea de poezii populare. Cea din urmă coroană, și singura, e trimisă la 24 August, când s'a făcut un parastas pentru odihna sufletului celui adormit. În perețele din fund e portretul lui Vasile Alecsandri, tânăr, în picioare, de jur împrejur împodobit cu flori, niște pansete, presate de către soția poetului. Fotografia aceasta, rară, am mai văzut-o și la d. Maiorescu, cu o dedicație. Pe ceilalți pereți, tablouri vechi de familie: Vornicul Alecsandri cu cei doi fii: poetul și colonelul; iar într-altul: poetul cu tatăl, mama, surorile și fratele lui. O poezie trimisă, tot acum în urmă, doamna Alecsandri a încadrat-o și a pus-o pe catafalc.

O iscălește un necunoscut. Un album nou de iscălituri îl începem cu numele nostru. Nu-i fir de colb, nu-i ață de paiajen, — o odaie îngrijită zi cu zi, ceas cu ceas, cu o adevărată pietate...

...Stăm o clipă locului, cu sufletul strâns, mai aruncăm o privire, și mulțumim ilustrei bătrâne, care singură ne-a deschis ușa acestui altar; apoi ne strecurăm pe sub copacii bătrâni ale căror crengi se pleacă până pe acoperământul șurei de scânduri, ca și cum ar fi ocrotit-o.

Și așa ne depărtăm de acest mormânt, care ar trebui să fie locul de pelerinaj al tuturor școlilor, al tuturilor oamenilor cu suflet și de inimă.

CASA LUI ION CREANGĂ

În sfârșit ! Casa lui Ion Creangă va fi reparată și ținută de către comuna Iași, ca o amintire din vremurile când Eminescu și cu Creangă îmbogățeau literatura românească, scriind pagini nepieritoare.

Cerusem lucrul acesta și prin revista «*Făt-Frumos*», care apărea în Bârlad. Sfătuiam comuna să cumpere casa,—pe care fosta tovarășă a lui Ion Creangă cerea vre-o câteva sute de lei, mi se pare, — să facă în ea un «*Muzeu Creangă*,» din lucrurile cari mai rămăseseră de pe urma scriitorului, iar ca *custode* al casei să fie numit, la fiecare 3 sau 4 ani, câte un student silitor și corect, dela facultatea de litere.

D-l *Nicolae Gane*, actualmente primar al Iașului, și cunoscut povestitor al literaturii noastre, ca fost prieten al lui Creangă, a crezut că trebuie păstrată, și pentru cei cari vor veni pe urma noastră, căsuța din mahalaua *Țicăului*, No. 4, «*bojdeuca*,» cum o numea Creangă, în care unul dintre cei mai mari scriitori ai noștri, și-a petrecut zilele.

Într'o huidiță gloduroasă, în care mai să-ți rămâe ghetele, când treci prin ea, în mocirla drumului, în huidița numită a *Țicăului*, la No. 4, printre rînduri de copaci, în fund, e o căsuță, care încă de acum 10 ani când am fost la dânsa, se măcina cu încetul, dărâpându-și acoperământul de șindrilă prin care ploaia începea să străbată. Pereții coșcoviți, hrentuiți, din vâlătuci,

cădeau la pământ, podelile putrezite lăsau țărâna să se împrăștie prin casă, și cele câte-va lucruri rămase, posomorâte, parcă se pregăteau și ele să-și ia rămas bun dela lumea această. Cu glas potolit, dar cu o rară istețime și cu un mare farmec la povestit, tovarășa lui Creangă îmi spunea prin câte necazuri a trecut, câte i se pregătesc, câte griji îi năvălesc în suflet, când privește casa povestitorului năruindu-se. Nici un ajutor, nici o vorbă bună dela nimeni.

Câteodată, vre-un admirator al povestitorului, dacă mai venia și acela, în loc să aducă ceva, ducea cu el câte o carte sau câte vre-un manuscris, pe care tovarășa lui Creangă i-l dăruia cu toată inima.

Mai rămăsese în casă o ladă cu cărți, cercetate de către d-l *Gh. Teodorescu-Kirileanu*, un dulap pentru cărți dăruit povestitorului de către Eminescu, câteva tablouri, un portret în ulei, o fotografie a scriitorului, — într'o familie la Slănic — și frumosul tablou al „Junimei”, în care Creangă e atât de bine. Printre curiozități: un cot, făcut și încrestat de Creangă, o oală în care fierbea vinul, o lopățică cu care... se scărpină pe spate, și alte câteva lucrușoare, păstrate de către aceea care îl îngrijise atâția ani.

Casa, cu două odăiți în dreapta și în stânga unei săliți, are un cerdac în dos, de după parmaclăcul căruia Creangă și cu Eminescu priveau până departe, spre malurile verzi și rotunzite ale Ciricului...

Scriitorii datoresc recunoștință respectatului lor înaintaș, d-l *Nicolae Gane*, pentru fapta aleasă pe care a făcut-o, păstrând casa neîntrecutului povestitor Ion Creangă.

CASA IRINUCAI

...Valea Bărnarului rămâne tot mai în urmă. Incepe să ploaie. Ne strângem cât putem mai bine în mântălile scorojite de colb și umezeală. Trăsurile merg una după alta; căișorii mărunți deapănă din picioare, grăbiți de biciurile băetă-nului de pe capră. Drumul rămâne deșirat în urmă; otelul „Zorile“, din Broșteni, prinde a se zări. Ajungem. Dar pe când tovarășii noștri rămân să se odihnească, noi trecem mai departe, pe acelaș mal al Bistriței, spre casa Irinucăi, în care a locuit în copilărie Ioan Creangă. Cum mergem așa, gândurile mă fură, iar foșnetul ploaiei pe cetinele brazilor de pe celalt mal, îmi ține tovarășia. O întregă lume din trecut ia ființă. N'am călcat nici odată prin meleagurile astea și totuși parcă mă duc către un loc cunoscut; în minte mi se înșiră rândurile povestitorului care mi-a fermecat mai mult tinerețea.

„Ptriuu!“ glasul vizitiului mă trezește; sărim jos. Pe stânga drumului, puțin în dâmb, cocioaba Irinucăi stă să cadă. E așa cum a descris-o Creangă: o adunătură de scânduri pe care mai mult întâmplarea, se pare, că le-a încleștat la un loc.

Cu ferestrele „cât palma“, cu ușa într'o rână,

ghiontită peste tot de vânturi și vifornite, bojdeuca prizărită parcă se mai ferește încă de stîncile prăvălite din deal de către Ionică feciorul lui Petrea Ciobotarul și-l Smarandei din Pipirig. Și în adevăr, în fața cocioabei, în marginea drumului, lângă un stîlp de telegraf, zace o stîncă mare, rostogolită într'o zi de primăvară. De după geamurile oarbe, din dosul ușei gheboase, nici un semn de viață; ograda pustie — nici căne, nici pasere, nici „capre slabe și răioase“. În spatele casei e dealul cu pieptul scrijelit de stânci ruginii, acoperit de brazi răsleți și mesteacăni, — e dealul de pe care, de atâtea ori, ochiul copilului Creangă trebuie să fi întîlnit priveliștea pe care astăzi o vedem prin bura repezită a ploarei, ca printr'un vîl. Pictorul¹⁾ se urcă pe un pîrleaz, să fotografie cocioaba; băetanul din fața caselor zâmbește și-i spune: „Bine că nu-i baba acasă, că rău v'ar mai ocărâ; nimănui nu îngăduie să se apropie de ograda ei, să n'o puie prin cărți“. Căci bojdeuca e locuită astăzi de către fata Irinucăi, „fata balcâză și lălâie, de'ți era frică să înoptezi cu dânsa în casă“, — cum o zugrăvește cu pana lui cea atât de meșteră Ion Creangă.

Plecăm. Mă gândesc la scriitorul care nu mai este, și la batjocuritoarea voie a soartei, care hotărâște ca în preajma Bistriței veșnic curgătoare, să dăinuiască, în calea vremei cocioaba șubredă, când atâtea și atâtea lucruri trainice se șterg de pe fața pămîntului acestuia într'o singură clipită !...

1) E vorba de pictorul Satmary, cu care Gărleanu călătorea.

MORMÂNT UITAT

În cimitirele mici de sat, sau în cimitirile mari ale orașelor, mormintele scriitorilor noștri stau în paragina uitării. Dacă din dărnicia pământului vor fi crescut pe ele flori sălbatice, sau câte un copac le va fi umbrit cu frunzișul lui, — acelea sânt mormintele luate supt ocrotirea soartei.

Pe mormântul lui Traian Demetrescu nu e încă nici o cruce. Până mai deunăzi cel al marelui povestitor Ion Creagă n'a avut-o. În țărâna sub care se odihnește Ioan Eliade Rădulescu¹⁾ scurmau găinele. Din mormântul lui Anton Pan a rămas numai piatra, știrbită de vreme; și cine știe ce va fi așternut timpul și uitarea peste acoperământul de pământ, sub care se odihnesc rămășițele atâtor scriitori ai noștri! Rar se întâmplă ca mâna pioasă a unei soții nemângăiate, să aștearnă lăvicer de romanițe lângă marmora albă, în care e săpat numele scriitorului. Așa e mormântul neuitatului prieten și tovarăș, Ioan Adam, în cimitirul din Constanța, în preajma valurilor sbuciumate ale Mării.

Ar fi de folos o cercetare amănunțită în această privință. Mormântul genialului și nefericitului Eminescu a avut o soartă mai bună decât a poetului chiar. Mâini pioase îl îngrijesc; necunoscute îi aduc flori; odată am găsit buchete de violele, presărate așa, pe țărâna, încât să alcătuiască cuvântul: *Veronica*.

La aceasta m'am gândit în ziua când, călăuzit de un prieten, la Mănăstirea Vărațicului din țin-

Notă. — Mormântul lui Ion Eliade Rădulescu, din curtea bisericii Mavrogheni din București, astăzi e îngădit și întreținut de către Casa Școalelor

nutul Neamțului m'am oprit lângă grilajul de fier al unui mormânt uitat,—un monument cu un înger și-o cruce, care a început să se macine de viscole și ploii.

Mormântul uitat e al *Veronicăi Micle*, dulcea dragoste a lui Eminescu. O coroană veche, într'o cutie ruginită, va fi fost pusă de către fiicele scriitoarei. Pe monument nici un nume, nici o altă însemnare. Cineva a scris cu creionul: *Veronica*. Scrisul de abia se mai deslușește. Din țărâna îngrădită, ca și când ar fi alt pământ decât cel din prejur, din care răsare verde și deasă iarba ca un covor, au crescut urzici și cucută ca un simbol al sdruncinatei și turburatei vieți a scriitoarei, ce se odihnește dedesupt. Lângă zidul alb al bisericii Sfântului Ioan, înconjurat de grădinițele înecate de flori ale căsuțelor călugărești, curate ca un pahar, ce trist și singur stă mormântul acesta, către care nici un gând duios nu mai purcede, deasupra căruia nici o mână pioasă nu mai seamănă o floare. Călugărițele trec nepăsătoare pe lângă locul acesta; unele mi-au spus că nu-l îngrijesc fiindcă: „*răposata n-a lăsat doar nimic mănăstirii*“. Sub ochii mei călugărița de rând în ziua aceia cu orânduirea în biserică, și-a lăsat papucii pe brâul de piatră care înconjoară groapa. Oaspeții de vară ai mănăstirii, cei vechi s'au deprins cu locul acesta, cei noi nici nu-l știu măcar.

La întoarcere ne-am oprit la casa în care a murit Veronica. Călugărița, care-a găzduit-o, trăește, o cheamă *Fevronia Sârboaică*; vorbăreață și cu o puternică ținere de minte, ne duce în odaia joasă, întunecoasă, în care s'a săvârșit din viață scriitoarea.

În acelaș loc a rămas icoana, patul, cele câteva

tablouri, și lada de Brașov. Nimic nu s'a schimbat. — nu dintr'un simțimânt de pietate către amintirea scriitoarei, cât din obișnuința de a lăsa totul așa cum a fost la început. „Aci a zăcut o noapte și-o zi! Aici pe fereastră, erau fel de fel de șipuri cu doctorii. Toți doctorii, de aici și de la Neamț au căutat-o. Degeaba! Lume de pe lume a venit, s'o vadă. In seara aceea i-au venit o mulțime de prieteni și prietene, au cântat au petrecut și după ce-au plecat, tocmai mă pregăteam de utrenie, când fiica ei vine de mă strigă: „Vină, măicuță, că moare mama!“ Am alergat, am găsit-o înșepenită pe pat. Am vrut să-i dau lapte—l-am găsit vărsat! Cine îl vărsase? Poate luase prea mult dintr'o doctorie! Mereu mi se plânsese zilele acele: „Ei, măicuț-o, sânt tare mâhnită: am avut și eu un ibovnic și mi-a murit!“ A stat așa, nemișcată, până a doua noapte, pela utrenie, și-a murit! Lume de pe lume a venit s-o vadă. Doctorii toți dela Bălțătești și Neamț, se mirau cum de-a murit așa!...”

Și Maica Fevronia ne spunea toate acestea repede, fără să obosească, — un învălmășag de amintiri, din cari se deslușea totuși o taină, o taină care a încheiat o viață nefericită!

Cu cel dintâi prilej pe care l'am avut, am rugat pe I. P. S. Mitropolitul Pimen al Moldovei să poruncească și să se curețe de burueni mormântul scriitoarei. I. P. S. s'a dus de-a văzut singur mormântul, și-a doua zi am găsit țărâna curățită de urzici și cucută.

„Societății Scriitorilor Români“ îi rămâne datoria să pue pe monument o placă de bronz, pe care să fie săpate numele scriitoarei, data nașterii și a morții ei.

IASUL ÎN IULIE 1910

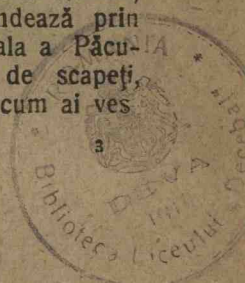
SCRISOARE CATRE D. ANGHEL

În legănarea trenului, care mă duce din Iași, mă gîndesc la tine, prietene, la admirabila ta carte *Fantome*, din ale căreia fragmente mi-ai citit câteva, și în care ai descris viața și înfățișarea capitalei Moldovei de acum 20—25 de ani.

Nu știi de cînd n'ai mai văzut orașul copilăriei noastre, eu însă l-am regăsit după o lipsă de 10 ani, scurtă vreme când te gîndești la noianul deceniilor cari se scurg, atât de lungă însă, când îți dai seama de câte schimbări se pot făptui nu numai în lumea din afară, ci chiar în sufletul tău.

Așa dar te cred că ți-ar plăcea să știi înfățișarea Iașului de astăzi, și de aceea îți însemn aici impresiile sincere pe cari le-am încercat, revăzându-l, impresii ferite de orice floare stilistică, tocmai ca să îmbrace mai bine haina adevărului, haină care, știi bine, trebuie să-și aibă croiala strâns tăiată pe trupul unui fapt.

Am ajuns în Iași dimineața, cu trenul de Roman, acela care intrînd în gară, îți perindează prin fața ferestrei vagonului întreaga mahala a Păcurarului, mahala pitorească, locuită de scapeti, stăpânii cailor frumoși, urmașii oarecum ai ves-

tișilor poștalionii mai bărbați, cari pe această uliță, în goană nebună, chiuiiau și-și îndemnau caii spre Țara Muntenească.

Ajuns în gară, rămasă cum o știi, vederea mi se lovește, la eșire, de un turn înalt și alb. E una dintre nouile clădiri menite să înfrumusețeze și să folosească lașului. Privindu-l îmi închipui că e un observator astronomic!

Atâta doar mai lipsea acestui oraș „al culturii” românești! Mă înșelasem. Crede-mă, dragul meu, sânt așa zisele *antrepozite*, clădite și închise, de ce? Dumnezeu știe! cocoțate și vârâte, în vederea tuturor, pentru că acolo unde faci puțin, cauți să amăgești, cu ce poți, ochii aceluia care yrea să cerceteze.

Mă grăbesc spre tramvaiul electric. Din toate părțile îl asaltează vreo patruzeci de oameni. Or fi vreo câteva vagoane? Nu! Incapem numai bine, nas la nas. Conducătorul blajin e cât se poate de primitiv. Vechea ospitalitate a Moldovei noastre!

În Piața Unirii. Privesc minunat: știam că în Iași e pace. Și când colo; adevărate baricade, redute, bastioane. Mă uit îngrijat. Cineva mă lămurște: sânt lucrările pentru aducerea apei. Știi, prietene, apa despre care se vorbea și în copilăria noastră, nu cu atâta patimă, fiindcă pe atunci, spuneau bătrânii, vinul era încă așa de bun și de eștin în Moldova.

Dar să-ți vezi, prietene, colțul pitoresc din fața lui Petru Bacalu, să dai cu ochii de intrarea străzii Golia! Case dărâmate, ziduri despuiate, cărămizi împrăștiate. Se clădește lașul din nou? Antereul acesta peticit mai poate fi făcut dintr'o bucată? Intr'o sută de ani, de azi înainte, o să-l mai poată întregi cineva?

Copii copiilor noștri, numai ei vor putea răspunde la întrebarea aceasta.

Un negustor mi se plânge că o să i se dărâme casa din pricina săpăturilor. Iși sprijină pereții cu pari și stâlpi de lemn.

— „Când va înghiți pământul nămolul ăsta?... când se va așterne asfaltul peste aceste răni, deschise“?

Ciudat și negustorul! Cum i-ași fi putut eu răspunde la o asemenea întrebare copilărească?

De abia a doua zi mi-am dat seama că negustorul avea oarecum dreptate să-mi ceară și părerea mea. Fiind nevoit să trec, cu trăsura, printr'acea vestită stradă, în care mulți au primit plăcerile effine și au scăpat de ele atât de scump, mi-am mușcat limba până la sânge în niște hopuri groaznice, înecate de praf, cari mi-au amintit descrierea Iașului din 1844 a lui Mihail Kogălniceanu. La una din gropile acestea, birjarul care era cât pe ce să cadă de pe capră, începu să blesteme, să-mi îndruge ceva. E vorba iar de apa dela Timișești. Ulița suferise operația, pe care celelalte vecie ale ei o încearcă acum.

Și întrebarea neguțătorului îmi veni de astă dată în minte, cu un răspuns din parte-mi pe care nu-l dau aici.

E o arșiță! La Tufli iau o înghețată cu un prieten. Îmi amintesc vorbe, scene petrecute, ici, lângă mine *Fantomele* tale prind să mă ademenească. Dar tresar tocmai la vreme. Un muc de țigară îmi cade, tocmai de sus, pe farfurioară. Ridic capul: în balconul Jockeyului-club se plimbă câțiva domni!

Dincolo de oleandrii, cari și pe atunci înconjurau cofetăria — îți amintești? — vreo trei cerșetoare îmi înfățișează pe bătrânele Parce. La

plecare le miluesc pe câteși trele. Să fiu sincer : pe una o *favorizez*, — îi dau mucul de țigară, căzut din balcon. Pare că a impresionat-o grozav. Le-aș fi dăruit și pe celelalte cu câte unul la fel, dar, mă știi, nu fumez. Și ca să aștept sub balcon, până ce vor cădea alte două!..

Mi se spusese că în Grădina Publică s'au făcut îmbunătățiri. Adevărat. S'a lărgit aleea principală și prin mijlocul ei s'a așternut o peluză. În schimb s'a distrus admirabilul *parter* de flori, din dreapta monumentului, cum intri. În locul lor,... o mulțime de movili de pământ.

Nu cred să fie lucrările pentru aducerea apei!..

E sărbătoare. Aleele forfotesc. Câte chipuri cunoscute! Copilele de eri acum sânt mame. Mă uit la ele. Atâtea amintiri îmi năvălesc în suflet! Tresar... iarăși la vreme. În trei părți ale grădini răsar sunete de instrumente. Tot romanțios Iașul! E vre-o „*Pastorală*“ sau „*Visul Rezervistului*?“ D-l Cirilo, — simpaticul domn Cirilo, pe care mi-l amintesc cu chipul puțin aplecat, pe-o ureche, în uniforma albastră a Dorobanților, — conduce muzica comunală.

Restul grădinei e fără de alei îngrijite; copacii, cari ne ascundeau așa de bine *poterile*, răriți,... ca și mulți dintre prietenii, cari nu-i voi mai vedea niciodată!

Copoul, șoseaua, tot atât de fermecătoare sub farmecul lunei.

Prin *Păcurari*. Neschimbat, — neschimbată până și văpseaua parmaclăcurilor, până și petele caracteristice de rugină de pe ziduri; aceleași locuri pustii, acoperite de spini, aceleași pitării, aceleași cârciumi. La porți aceleași chipuri spâne de scapeți. Numai câteva case și-au închis pleoa-

pele, ca și când le-ar fi rușine de anunțul de de-asupra: „De vânzare“.

Moda cucoanelor mi-se pare cam înapoiată, numai două-trei rochii „împiedecate“. În schimb, o *inovație* la... coșurile trăsurilor: birjarii le țin pe jumătate ridicate, de te acoper ca o streșină deasupra capului. Dacă n'o fi o măsură împotriva prafului, atunci de bună seamă e o... cochetărie.

Palatul administrativ se reclădește. Praful cărămizilor preface în purpură mantia de bronz a lui Ștefan cel Mare. Călare, cu mâna ridicată, Voevodul nici gândește la ceea ce petrece în dosul lui. Mărețul gest de amenințare al buzduganului pare, în fiecare clipă, că ia ființă..

Târziu, noaptea la 12 ceasuri, în *Târgul de sus*, în fața *medeanului*, un bețiv, clătînându-se, aprinde niște artificii. Șerpișorii de foc varsă scânteii, și într'un pocnet luminează piața, adunând lumea. Vre-o douăzeci de oameni privesc și râd. Un ștregar dă bețivului brânci; acesta cade în nas. Ne oprim. La lumina felinarului vedem cum i-se scurge celui căzut sângele din nas. Doi vardiști admiră fericiți acest spectacol gratuit, care le mai scurtează posomorâtele ceasuri ale veghei.

În *Piața Unirii* prietenii iau bere. Alt bețiv, un birjar, bate cu o biciușcă într'o masă, dând astfel, cum îl taie capul, semne de admirație pentru bătrânul, care zice așa de frumos din nai. Câteva sute de spectatori îl privesc cu multă bunăvoință. Chelnerii se roagă de bețiv; melomanul încăpăținat însă, scoate înainte exclamații de admirație din codriștea biciușcei sale atât de simțitoare. Masa sună ca o darabană, și nu tocmai în cadența românei lui *Gounod*.

Dormez, dormez, ma belle!

Distracții : cinematografe.

Ceeace am văzut în dosul unui local mare, la care se adună lume multă, întrece în murdărie tot ce mintea cea mai rău voitoare ar putea născoci.

Și noi, cari tocmai dela celălalt capăt al țării, ne îngrijim de ivirea holerei lângă Prut !

Intorcându-mă spre casă, iubite prietene, mă gândeam la tot ce a fost acest oraș, la tot ce-a dat, la ce nu i se dă și i s'ar putea da. Mă gândeam, că toți l-au părăsit, că cu toate văicărelele câtorva, lumea s'a deprins, cum te deprinzi cu un vuet pe care dela o vreme nu'l mai auzi, că cei din el nu mai pot deosebi schimbarea petrecută zilnic, sub ochii lor, mă gândeam, în sfârșit că n'a venit încă omul de energie și de inimă, care, tăcând și făcând, să'i dea lașului ceeace i-se cuvine.

Și cum gândeam astfel, un vuet prelung, un țipăt sfâșietor de pasăre rănită, mă face să tresar. Privesc. E un poștaș care trece ca o umbră, ducând grăbit pe bicicletă, o veste. Țipătul îi scosese el din sirena prin care dădea veste în-târziaților să se ferească. Vaetul s'a pierdut, s'a stins ca un suspin, iar eu, prietene, în sufletul meu, l-am semuit c'un geamăt adânc, venit din lumea fantomelor tale !

DELA SCHEIA LA HÂRLĂU-MACȘUT

În zorii zilei, plecăm în trăsură din curțile Scheii.

Nimic nu e mai frumos ca un drum de țară, în faptul dimineții, când roua încă nu-i sorbită de soare, când țarina e jilavă, când vitele de muncă de abia trezite, stau de rumegă, incremenite pe tăpșane. Atunci ciripitul ciocârliei îți merge drept la inimă, și simți cu toate simțurile tale, că trăiești la țară.

Când ne dăm bine seama, Scheia e rămasă mult în urmă, de-abia îi mai albesc zidurile, numai plopii se înalță parcă spre cer, să ne mai zărească.

O pădure de stejari tineri, subțiri, înfrunziți în tot lungul trunchiului lor, cu vârfurile mlădioase, ca niște bice împodobite de nuntă, ne întovărășește o bună parte din cale. Când ne despărțim de dânsa, dăm de adreptul în pădurea Strungăi și boltele de verdeață ne fură lumina celor dintâi raze de soare, cari licăresc, colo în depărtări și se preling pe cărări, repezi ca niște șopârle cu solzi de aur.

Apoi băile Strunga, cu mormântul săpat numai de două zile, al stăpânului lor de până mai ieri și'n sfârșit valea, valea largă și deschisă

vânturilor, în cuprinsul căreia, în această dimineață frumoasă de vară, parcă clocote lumina. Și ochiul ne fuge până în târgușorul alburiu de departe în fața căruia ca o vorbă de bună soșire, o bisericuță mică stăpânește de sus, de unde-i șoseaua.

Târgul e *Târgul-Frumos*. L'am ajuns! Frumos și nu prea. Sau poate o fi fost. Case mărunțele; turn de pompieri; o poliție cu acoperământul casei răvășit de ploii; câteva uliți măturate; și, peste tot: pe garduri, fântâni, pe stâlpii de telegraf, — benghiuri de var. Sântem în vremurile mării sale Holerei! Toți se păzesc, toți îndeplinesc măsurile luate de ocârmuire, cum pot mai bine. Sfântă e și frica de moarte. Zece administrații aspre, n'ar fi făcut Moldovei atâta bine ca semnele de prietenie, cari ni le-a făcut de departe, de peste Prut, Holera.

În tren. Spre *Podul Iloaei*. Alt târgușor; alte căsuțe mărunțele; alt turn de pompieri; alte benghiuri de var. Nici mai urât, nici mai frumos ca Târgul-Frumos.

Și de aici, într'un tren pentru pitici, spre *Cotnari, Hârlău*. Un chin! Mi se părea că merg pe spatele unei broaște țestoase. În cuștile cele de fier, cari de-abea se legănau, mi-am amintit de altă linie liliputană, de Crasna-Huși.

Ținuturi goale, dealuri, gături de văi. Satele rare. Când ajungem la Cotnari, ne facem cruce. E nămiează mare, cald. Din pământul, pe aici uscat și pe drumul de țară ce duce spre dealuri, se ridică praful în bătaia unui vânt, ce începe să-și desmorțească aripile. Peste un sfert de ceas suntem în Hârlău!

Hârlăul da, e un târg frumos. Case mărunte dar curate; flori pe la ferestre; uliți largi; grădini cu

arbori mari, cu straturi de flori. Și în trupul târgului, înfipte cu tot dreptul pe care-l au, stăruind încă pe un pământ care nu mai e al lor, cele două biserici cu ctitori domnești, își scaldă crucile în aer, Sfântul Dimitrie, a lui Petru-Rareș cu clopotnița cam dărăpănată, și sfântul Gheorghe ale lui Ștefan cel Mare, nouă nouă, cu smalțurile verzi și albastre, curată, ca pregătită pentru o mare sărbătoare. E restaurată de curând. Înăuntru lucrul nu e gătit, mi-se spune, căci pe sfinția sa care slujește la amândouă, n'am unde-l găsi, să-mi dea deslușiri. În dosul bisericii acesteia, un binevoitor îmi arată locul pe care Radu-Mihnea a ridicat clădirile nimicite mai apoi de pârjolul focului.

Peste tot cuprinsul Moldovei stau urmele vremurilor celor mari. Până mai anii din urmă, din piatra zidurilor vechi s'au bătut drumuri și s'au clădit case. Ce mai au de scăpat acuma? Și mă gândesc cu câtă grijă, cu câtă sfințenie aş putea zice, străinii cari stăpânesc Bucovina, îngrijesc de bisericile vechi, de Cetatea lui Ștefan dela Suceava.

Și fiindcă mi am amintit de Bucovina, Hârlăul are ceva din voioșia târgurilor bucovinene. Sunt și apropiate, și-i acelaș trup din țară.

Cu trăsura care ne-a adus dela gară în târg, pornim spre Macsut, să vedem fabrica de sticlărie. Un drum rău, defundat. Un sat lung de o parte și alta a șleaului: *Pârcovacii*. În pădurile cari acoper dealurile, birjarul, un român prostănac, ne spune că-s mai multe schituri: pe stânga *Sângeapul*, pe dreapta cel zis la *Lacuri*.

Mă uit și văd cum pădurile încep să cadă sub dinții ferăstraelor. Dealurile rămân chele. Când se vor desgoli cu totul și rostul sihăstriilor

acestora se va sfârși. Vor rămâne niște biete bisericuți la care poate se vor duce Pârcovăcenii. Iar pustnicii vor pleca să găsească alte pustietăți. Securea și ferăstrăul alungă liniștea, omoară și poezia.

Macsutul! Un șir de case răslețe până departe, în colo în pădure. Iarna trebuie să fie groaznic. O colonie întreagă de Cehi, de Polonezi, de Nemți, meșteșugari ai acestei grozave îndeletniciri. Mergem pe rând în toate încăperile largi. Imprejurul unor cazane uriașe, în care fierbe, la o temperatură de 2000 de grade, amestecul care ne dă sticla, ființi omenești se mișcă, sorb prin tuburile lungi din aluatul acela clocoțitor; apoi îl suflă, umflându-și obrazul ca pe o bășică de săpun; îl suflă mereu, din adâncul plămânilor, lungesc bășica, pe urmă o pun în tiparul care o strânge și-i dă forma trebuitoare. Din tipar, sticlele de lampă, paharele, garafele, trec să se răcească, în alt cup-tor... la 250 grade!

Ne uităm buimaci la toate fețele acele rume-nite de pâlpare a flacărilor, la toți ochii aceia, înroșiți de arșiță, la frunțile brobonite de sudoare, la toți oamenii aceia, bătrâni, tineri și copii, cari își câștigă pâinea cu cea mai groaznică și înspăimântătoare muncă de pe fața pământului.

Da, oamenii aceștia au dreptul la mila ori și cui, și dâșii nu o cer. Inchipuiți-vă! Sunt fericiți! În ziua când se întâmplă *un defect*, cum zic ei, la mașini, și fabrica nu umblă, e o adevărată jale în colonia aceasta de muncitori deprinși, din tată în fiu, cu astfel de muncă. Ei sunt plătiți *pe bucăți*, și în ziua aceia nu iese pâinea. Ei vor să lucreze. Focul le dă viața și munca lor e mistuitoare ca și jeraticul. Și e o întrecere! Sunt maiștri cari câștigă câte 800 lei pe lună...

Băutorule, care sorbi liniștit paharul tău cu bere, uită-te bine la el. Ce poveste duioasă ar ști dânsul să-ți spună!

Chefliule, care după o noapte de orgie, bând șampania, îți spargi în țândări cupa, uită-te bine la sfărământurile acelea, căci nu-ți poți închipui roada cărei munci ai disprețuit până într'atâta!...

Și în celelalte încăperi: iată cum netezește sticla, gura paharelor, cum le desparte, căci unele ies din forme gemene, cap la cap: cum le gravează; cum le imprimă, printr'o izbucnire de aburi, florile; cu ce meșteșug, cu ce îndemânare, le sapă literele. Și în cele din urmă, cum le învelesc femeile, în pae, să le împrăștie în tot prinsul țării.

Câteva siluete zvelte, gingașe, de poloneze blonde, cu ochii albaștri, mi-au rămas în minte...

La plecare două fete se feresc să le zărim din trăsură. Intorc capul; eram sigur. Se uită după noi. Și la Macsut femeia e aceeași!

Iarăș Pârcovacii, iarăș Hârlăul. Dar tren nu avem până a doua zi de dimineață. Să rămânem la hotel? La gândul acesta ne cuprind fiori. Birjarii evrei ne vâd în încurcătură. Cer un preț mare. Nici tocmeala mea, nici vorba polițaiului nu poate tăia din preț. Sânt stăpâni! Ș-apoi e și Sâmbătă. Dăm cât ne cere și plecăm.

Amurgește. Curând zărim curțile Ceplenii pe stânga, cu casele mari, cu ziduri groase, asemănătoare celor dela Scheia. Pe dreapta-s Cotnarii, cu vestitul deal al „Mândrului“. Cotnarii, loc de închinare și de învățătură altădată, în vremi patriarhale, astăzi un ținut cu multe vii părăginite, cu biserica lui Despot, — arsă — cu vestit renume, care tot mai stăruște încă.

Caii odihniți, merg voinicește. Țarinele se în-

chee una de alta ; tălângile la târlă sună ; câinii ne hămăe ; câte un ciobănaș stă tolănit pe iarbă și se gândește sau moțae de somn.

Iarăș în Târgul-Frumos. Un alt birjar, un evreu glumeț, care, ca să nu se întoarcă singur, ia pe capră un dănciuc de vreo zece ani, ne duce numai într'o vorbă, cale de două-trei ceasuri până la Scheia, prin noaptea rece, prin întunerecul căreia străbate, uneori, pâlpâirile vreunui foc din țarine, de ne luminează calea și parcă ne încălzește și pe noi.

E târziu. La Scheia toți dorm. Singur Dudaș ne iese în cale, gudurându-se, scheunând de bucurie.

PE POTECELE CEAHLĂULUI

Ne scoală, dis de dimineață toaca, această trâmbiță sfântă de chemare a mănăstirilor. Sune-tul ei se pierde și iar răsună străbătător când potolit când repede într'un șir de note armonioase, cari umplu mănăstirea ca lăuntru unei viori, îm-prăștiind o muzică, ce întârzie prin coridoare și chilii ca un zumzet prelung. Și din hăurile mun-ților vin răspunsuri, cari mai apropiate, cari mai depărtate, altele stinse, ca și cum schituri nenumă-rate ar răspunde lăcașului stăpân.

Eșim în cerdac. Dimineața e rece, deși razele soarelui străbat ici colea, ca niște undrele de aur. Ceahlăul își tivește, fumurii, crestele pe cer; cu mijlocul încins într'un vâl des de ceață, pare că-și strânge șalele stâncoase într'un brâu de lână. Codrul stă încremenit, ca și când ar fi și el de piatră. In liniștea adâncă, se aude, departe, șue-tul izvoarelor. Toaca a trezit călugării, dar și no-rodul de rândunele care se înalță ca un nor de pe acoperișul mănăstirii, apoi se împrăștie, o iau spre munți și deodată vin de cad ca niște să-geți în ograda mănăstirii, ciripind voioase, sbu-rând prin cerdacuri, atingând pământul pieziș, a-rătându-și piepturile albe, încruciașându-se părinți și pui, pusderii. Și, în jocul lor arzător, par mille

de sunete însuflețite, ce isvorăsc de sub clopoțele, ce-au început să bată, prefăcând întreg văzduhul într'un uriaș locaș de rugăciune.

Ușile chiliilor s'au deschis toate, călugării împânzesc ograda. Unii, bătrâni încovoiați de șale, de abia pășesc, cu mătâniile în mâini, spre biserică; alți cară apă cu ciubărul la bucătărie. Viața mânăstirească și-a luat drumul ei obișnuit. Pe ușile larg deschise ale bisericii isvorăsc cânticele sfinte. Slujba a început.

Pictorul ne îmbie să ne spălăm la cișmea. El care face baie în Bistrița la 4 ceasuri de dimineață, de abia așteaptă să dea ochii cu apa înghețată. Ne hotărâm însfârșit, și peste câteva clipe ne întoarcem cu fața vântată și tremurând. Isvorul cișmelii, care vine tocmai din adâncurile Ceahlăului, ne-a tăiat obrazul ca și când am fi stat cu capul în zăpadă.

Dar nu e vreme de pierdut, trebuie să urcăm muntele. Ne pregătim în pripă, ne luăm toegile și'n sacuri ceapă, cartofi fierți și mămăligă; le legăm de oblâncurile șelei căluțului de munte, pe care îl luăm cu noi și, dimpreună cu călăuza, călugărul Veniamin Boacăș, care cunoaște bine Ceahlăul, și pe care ni-l pune la îndemână staretul, pornim, tăind pieptiș dealul Durăului. În vârf ne oprim o clipă. Privim spre Măgura Grențieșului, cu codrul de brad și plaiurile lui, și spre Piciorul Poenilor, care înconjoară Durăul, rămas bine în urmă, ca o cunună verde. Pe tâpșane pasc risipite vitele mânăstirii și ale oamenilor din sat. Talanga răsună ușor și sunetul acestei mici scoici de aramă, ne revarsă în suflet o mulțumire nedeslușită, poezia locurilor liniștite și sălbatice, peste care natura e încă stăpână și oamenii, umiliți slujitori ai ei. — Să pornim! ne

poruncește călăuza, și noi, smulși din visuri, ca niște soldați ascultători, plecăm mai departe. Am ajuns la poalele Ceahlăului. De acum e greu! Cuviosul Veniamin, își începe slujba. — ne povestește legenda cuvioasei schivnice Mariana:

— În Poiana, uitați-vă colo, ne arată el, în locul acela care se chiamă: „In fund la Dărăban“, a fost mai întâi o mănăstioară, — un schit. Să fie de atunci ca vreo două sute de ani. Din ce pricină, cine ar putea ști, călugărițele s'au împărșiat care încotro. Că unele s'or fi dus pe la alte mănăstiri, că altele or fi intrat iar în lume, Domnul știe. S'or fi dus că pe aici e firea aprigă. Iarna cad troenile de umplu vâgăunele, potecile se pierd supt omeși, isvoarele îngheață și lupii or fi venit până la ușa chiliilor. Numai o călugăriță, o chema Mariana, a rămas statornică lăcașului de rugăciune. A rămas singurică în pustietatea asta, neajutorată de nimeni. Și s'a făcut schivnică, se hrănea cu ierburi și rădăcini. S'a rugat până la adânci bătrânețe, până ce Domnul s'a îndurat de i-o ridicat sufletul la el. Mănăstirea s'a dărâpănat încetul cu încetul, și azi pe locul ei e codrul bătrân de brad ...

Călăuza se oprește o clipă, apoi adaogă cu sfială par'că:

— În unele nopți de vară, pe la utrenie, Sfânta Mariana se ivește, într'o rază de lumină, și aprinde o candelă, la piciorul unui brad, crescut pe locul unde fusese altarul mănăstirii. Călugării bătrâni din Durău au văzut lumina candelii. Vezi numai la cei bătrâni li i dat darul ista, și aproape de moartea lor. Când dânșii zăresc candela în codru, strălucind ca un luceafăr, noaptea când merg la utrenie, știu că li se apropie ceasul, și se pun zi

și noapte pe rugăciuni, ca să le fie primit sufletul în mâinile Domnului!..

Privim cu toții la locul, care înviețuește o legendă, al cărei sâmbure de adevăr înfățișează sufletul omenesc, cu tăria și ascunsurile lui nepătrunse.

Suntem în preajma codrului de brad. De mult încă simțim suflarea vântului care s'a pornit; înfundat în codru, îi dă glas. Se pare murmurul unei mulțimi depărtate: se aud gemete, suspine și uneori, șuere prelungite, ce se sfârșesc într'un vaet dureros. E orga uriașă a Ceahlăului.

Intrăm în hruba verde croită de cetinele brazielor. Ferestraelor n'au ocolit nici codrul Ceahlăului. Au început să-i taie poalele.

Mă gândesc la lăcomia omenească! Ceahlăul, care e al unui om nespuse de bogat, putea fi ocolit de distrugere. Ce-i dreptul, vârfurile sunt puse la adăpost; norocul lor se spune că sunt văgăunile nepătrunse în care își au vizuinele lor urșii pentru cari proprietarul moșiei vine dintr'adins din străinătate, însoțit de numeroși prieteni, să-i vâneze. Nimeni altul n'are dreptul să-și trimită glonțul în trupul acestor îmblănite sălbăticiuni, — și orice stricăciune ar aduce ele locuitorilor, e pe dată răsplătită. tocmai ca să împiedice vânătoarea.

Incepem să urcăm din greu. Lucru neprevăzut: la o cotitură a potecii, o bancă, de pe care sare o veveriță speriată. Se vede că mai mult aceste șugubețe dihanii ale codrului se folosesc de ea. Pe dreapta și pe stânga încep adânoimele cari curând se prefac în adevărate prăpastii, în fundul cărora gâlgâie izvoare. Un fag uriaș ne taie drumul. A căzut, trăsniț, rupând cu ramurile lui puternice, în prăbușire, brazil de prin prejur.

Carii scormonesc mereu în trunchiul lui, ce se cerne într'un fel de făină gălbuie, în care mișună fel de fel de gândăcei. Doctorul întinde mâna și primește îndată un musafir. Un gândac verde, cu aripele tari și strălucitoare, „gândac de turbă” cum îi zice călăuza. Dar se vede că prinde repede de seamă că palma doctorului nu i trunchiul copacului și și ia, cu-n bâzâit, zborul. Ne uităm la fașul doborât, la această podoabă căzută a pędurii, și mie îmi pare rău, ca după un om, care în viașă a trăit și s'a ridicat, și-a ocrotit pe alții. De-abia puțtem să ne descurcăm dintre ramurile lui; ne strecurăm printre ele, și sub pașii noștri crengile lui uscate se sfarmă fărâmi ca sticla. Călăuza are mult de lucru până își trece calul care se ferește și el pe cât poate. Pe cât înaintam, poteca e mai cotită, codrul mai nepătruns. La fiecare pas dăm acum peste putrigaiuri, care încurcă suișul, făcându-l și mai greu. Pe buzele prăpăstiilor, brazi prăbușiți, sfâșiați de furtuni, stau spânzurați în gol, numai de câte o ramură vâñoasă, înfiptă între stânci; din trunchiurile lor răsar acum buruieni, și vevertilele fac pe ramurile lor gimnastică de asupra hăului groaznic care nu le înspăimântă. Invălmășagul de crengi, de ierburi, de liane, de trunchiuri căzute de zeci de ani, îți dă închipuirea adevăratei sălbăticiii.

Ajungem la „Fântâna Măcărescului”, o gașcă de bârne acoperite de mii de iscălituri. Înăuntru și în față, prin altă gură, curge o apă rece ca ghiăța. E făcută acum vre-o 60 de ani de către prefectul de pe atunci, Vasiică Măcărăscu, ne spune călăuza. Ne oprim de bem, lacomi, însetați, binecuvântând amintirea conului Vasilică Măcărescu. Dar nu întârziem, se apropie amiaza:

Umblăm de câteva ceasuri. Nu trece mult și întâlnim alt șghiab, prin care se strecoară o șuviță albă-albăstruie de apă, care se pierde apoi prelingându-se într'o prăpastie.

— Asta-i și mai bună apă, tot așa de bună ca la „Fântâna rece” de pe Ceahlău! ne spune călugărul.

Nimic nu te ispitește mai mult ca un izvor, mai ales un izvor uعاةptat. Oricât de săturat ai fi, tot bei și dintr'însul. Și iată-ne pe toți cu paharele întinse. Dar n'o putem bea decât sorbind-o în înghițituri rare, atât e de rece. După ce beau îmi arunc ochii, din întâmplare spre căluș. Cu gâtul întins, clipind din ochii, în cari privirea i joacă ape-ape, mă face să i citesc în ei o dor nță: îi e sete, — dincolo îl uitasem. Le spun tovarășilor. Căpitanul îi scoate repede căpăstrul, pictorul, care are mai multă milă de dobitoace, decât de oameni, ne muștră c'am fost nesimțitori, uitând că de data asta nu el și-a adus întâi aminte; și doctorul îl trage, sumuțând, de urechi; eu îl poetizez, privindu-l cum bea cu nesațiu din apa limpede, strânsă în cupa lespezilor de la piciorul izvorului. Ce-i dreptul, poetizarea mea îi slujește mai puțin acum decât ajutorul pe care i l-au dat tovarășii.

— Ce zici, curioșia ta, îi spun călăuzii, de mâncare poți răbda dar de sete nu!

— De sete nu! îmi răspunde, apoi își ia de seamă, și adaogă filozoficește: dar tot e bine să ai de-amândouă!....

De-acum urcăm de-adreptul coasta Ceahlăului. Nu mai putem de oboseală. Dar în sfârșit ajungem pe cea dintâi înălțime, în poiană la „Fântânele” și ne oprim în popas. Priveliștea, ce se desfășoară de aici, e uimitoare. Incolo, cât îți cu

ochii, se desfășoară munții Ardealului: Pleșul, Highișul. În fund, rămași în urmă aburii se văd munții Bistriței, Pietrosul, Roșia, Grențieșul, ale căror vârfuri se ridică unele peste umerii bătrâni ai celorlalți; parcă ar fi pornit cu toții spre Ceahlău, și la un semn al uriașului, ar fi încremenit acolo. Spre dreapta de tot, munții îngenunchiază, și de asupra lor cerul se întinde ca o mare limpede, albastră, bătând în vioriu, pe luciul căreia, nouri rotunzi, rumeniți de soare, par insule plutitoare, acoperite de trandafiri.

Cu greu ne smulgem acestei priveliști fermecătoare, să urcăm spre Panaghia.

Schite

- 1) Tolstoi.
- 2) Gr. M. Alecsandrescu.
- 3) Ioan Adam.
- 4) Gr. Orleanu.
- 5) A. Baltazar.
- 6) Ioan Al. Brătescu-Voinești.
- 7) Iancu Brezeanu.
- 8) Soreanu.
- 9) Iașul de odinioară.
- 10) Un rug urlaș.
- 11) Recunoștință.
- 12) Cinematografele.
- 13) Artistul și lumea de afară.
- 14) Holera.
- 15) Moda la București.
- 16) Ceea ce s'a mai spus.
- 17) Mijlocul lui Decembrie.
- 18) 13 Martie.
- 19) Dreptul presei.
- 20) Odiseia unei statui.
- 21) Dela repetițiile „Luceafărului”.
- 22) Faptul divers.
- 23) Trei comemorări triste.
- 24) Schiodirea limbei
- 25) Inapoi spre clasicism.
- 26) Vorbe de spirit, fapte hazlii.
- 27) Un povestitor fant stic.
- 28) Compturile scriitorilor.
- 29) Munca scriitorului.
- 30) Câștigul scriitorilor noștri.
- 31) Din viața scriitorilor noștri.
- 32) Societatea scriitorilor Români.
- 33) Intia șezătoare literară.
- 34) Șezătoare literară la Cernăuți.
- 35) Șezătoare literară la Sibiu.
- 36) Cu prilejul șezătorii din Sibiu.

TOLSTOI

De mult eram deprinși cu vestea morții acestui mare cugetător. Ca și Björnson, a luptat cu înverșunare împotriva puterii atotstăpânitoare. În împărăția căreia a și intrat. Decât, dacă în fața morții toți oamenii se pleacă, Tolstoi a fost una dintre acele rare flinți, în fața cărora moartea se pleacă, pentru ca să le primească. Și astfel a părăsit dânsul lumea aceasta, din faptele și pătimile căreia a căutat să închege o nouă învățătură pentru viitor. Și poate că atunci când a crezut într'aceasta, ru s'a înșelat.

Iubirea de om, iubirea și ajutorarea aproapelui tău, oricare ar fi dâns l, aceasta a propăvăduit. Aceasta a propăvăduit dânsul în Rusia autocrată, în Rusia prigonitoare, până și-n clipa în care această țară își trimetea oștile departe în Siberia cea înghețată, să apere pământul și cinstea drapelului ei împotriva unui neam dușman. A fost dat, se vede, că pe pământul în care asuprirea e mai grozavă, în care cnutul șueră mai des prin aer, în care închisorile răsună mai mult de suspine, să răsară acest apostol al milei și al iertării, acest nou talnaci al adevăratei credințe a lui Hristos. Și dacă în Rusia cuvântul se cântărește iar faptele se judecă cu asprime, iar cel ce-a vorbit sau a

făptuit își ia osânda, cuvintele lui Tolstoi au fost cântărite, faptele i-au fost judecate, dar pentru întâiaș dată, poate, Rusiei i-a fost frică să și osândească. Cei doi stăpânitori ai Rusiei au stat dar față în față; unul fiind numai al ei, celălalt și al lumii întregi.

Trăind retras, la moșia lui, Iasnaja-Polyana, Tolstoi a dus un trai simplu, lucrând pământul, scriind și ajutând. Dacă unii din discipolii lui l-au învinuit, de multe ori, că viața lui nu era trăită așa cum dânsul o cerea dela alți prin scrisul său, au greșit. Atât cât împerejurările de astăzi i-au îngăduit, atât cât în fața lumii, pe care o cunoșteă așa de bine, era dator să facă, a făcut. Un pas mai departe și mulți l-ar fi luat drept un nebun, și chiar dacă numai pentru o clipă, dar, învârtiturile lui ar fi căzut în ridicul. Dacă Tolstoi n'ar fi fost un mare artist, dacă cele ce propăvăduia ar fii avut adâncimea cugetării pe care o au, dar n'ar fi avut vestmântul în care el le-a îmbrăcat, lucrul acesta s'ar fi și n'tâmplat. Așa, aceea ce a putut fi arătat drept o înșelătorie caraghoasă, a fost dat drept o crimă.

Vremea propăvăduitorilor a trecut demult, dar odată va mai veni. Atunci povețele lui Tolstoi vor lua poate o nouă viață, și cine poate ști dacă acelaș Sinod care astăzi judecându-l cu strâmbătate, l-a isgonit din sânul bisericii, mâine nu va înscrie în calendarul ei numele marelui mucenic Lew. Mucenic, căci a suferit. Dacă durerea trupească i-a fost ușoară poate, cea sufletească trebuie să-i fi fost grozavă. Cel puțin sufletul i-a fost răstignit. Când după șaiszeci de ani aproape, îți dai bine seama că oamenii, pe care i-ai iubit toată vremea aceasta, nu te iuiesc, că ființi, cari ție îți datoresc viața, nu te înțeleg, că între tine și cei

din jurul tău e aceeaș prăpastie, care e între doi oameni cari nu s'au cunoscut niciodată, numai atunci poți înțelege toată amărăciunea vieții și poate numai atunci și Tolstoi și-a dat seama cât de greu e simțimântul iertării, pe care dânsul căută să-l reverse cât mai mult în sufletul tuturor. Atunci poate pentru întâiaș dată a înțeles cât de greu poate străbate o credință, oricât de dreaptă ar fi ea, când chiar în matca din care dânsa isvoarăște, se clatină turburată. Și astfel și-a băut și Tolstoi paharul cu venin.

La o vârstă de patriarh, la o vârstă în care profeții au avut dreptul să blesteme și să nărue popoare, la o vârstă în care drept credincioșii au așa de mult din Dumnezeu, la vârsta aceasta a lui, singurul patriarh al veacului acestuia, nu i s'a iertat dorința să fugă, să se ascunză de oameni, să moară liniștit, în fața cerului care pentru el, măcar pentru el, s'ar fi deschis. Și a trebuit să moară ca oricare altul, el care n'a fost ca nimeni, fără măreția aceea a singurătății care, măcar pentru o clipă numai și mai înainte de a-ți închide ochii, îți luminează toată taina vieții acesteia.

GR. M. ALECSANDRESCU

— CU PRILEJUL CENTENARULUI SAU —

Vremea orânduiește toate. Ea răstoarnă sau înalță adaogă sau scade, căci în tîpsia cumpenei ei stă dreptatea cum stă curcubeul în picătura de apă, așteptând raza de soare ca să l răsfețe privirilor futuror. Atâtor glorii vremea le-a surpat temelia, prăbușindu-le în noianul uitării, dar nu odată numai tot dânsa a destrămat vâlul uitării, și a scos, în bătaia luminii celei mai strălucitoare, chipul unui necunoscut, mai bine zis al unui nedreptățit.

Aceste gânduri se îmbulzesc astăzi în mintea mea, când văd pregătirile, ce se fac pentru sărbătorirea a o sută de ani dela nașterea lui *Gr. M. Alecsandrescu*, căci acest mare poet a fost și el un nedreptățit, cum sunt mulți alți în cartea neamului nostru.

Trebue să avem o mare mângâere, însă, noi, generația de astăzi, căci sântem generația *recunoașterilor*, generația care poate privi înălțarea la locul lor, ale acelor chipuri mărețe, pe cari fie nepăsarea, fie ura, fie nepriceperea, le acoperise de uitare.

Generația de astăzi a văzut ridicându se, în bronz, chipul luminos al lui *Vodă-Cuza*, Domni-

torul de care, până mai eri, le era multora frică să vorbească; noi am privit înălțându-se statua acelui neclintit caracter, *Costache Negri*; după cum am văzut căzând pânza de pe statua înțeleptului Domnitor, *Barbu Știrbei*.

Lui *Gr. M. Alecsandrescu*, dacă nu i se ridică o statuă, cum ar trebui să aibă, i se sărbătorește centenarul, recunoscându-i-se astfel locul care trebuie să-l aibă în literatura românească, locul care trebuie să-l ție în conștiința neamului nostru.

Gr. M. Alecsandrescu s'a născut în Târgoviște, în orașul care a dat pe *Cârlova* și *Eliade*. Trecutul vorbise prin ruinile lui, sufletului lui *Alexandrescu* întocmai cum șoptise și lui *Cârlova*. *Alexandrescu* are o tinerețe tristă, dar desnădejdea nu-l înfrânge și astfel dânsul e cel dintâi poet și singurul în literatura noastră, care disprețuindu și durerea, în care trăește „ca 'n elementul său”, vibrează pentru durerea și binele celorlalți oameni. Și prin aceste simțimințe a fost poetul mare, poetul care se înalță de-asupra tuturor contemporanilor săi și, pășind decenii, vine de se așează lângă tovarășul său de glorie, în literatura noastră, *Mihail Eminescu*. Cu o cultură deosebită, care-i întărește gândirea, — cultură care de altfel, în mai puțin talentul, o aveau mai toți poeții contemporani lui: *Al Beldiman*, *Asachi*, *Conaki*. — cu o adâncime de simțire, care-i smulge sufletului accente de o putere rămasă neîncercată până astăzi de nici un poet al nostru, cu o nespasă dragoste de țară și în aceeași vreme de omenire, cu un simț al limbii, pe care doar *Costache Nepruzzi* îl are, deși mai târziu, cu o putere de observare nebănuită, care-i dă putința să vadă și să biciuiască toate păcatele contemporanilor săi. *Gr. M. Alecsandrescu* este poate cea mai desăvârșită figură

literară a noastră. Trăind într'o vreme când gândirea era cenzurată, când *rangul* putea să apese și să oprească ori e avânt, Gr. M. Alecsandrescu, are singurul noroc în viață, să placă și să se facă iubit de câțiva oameni, care-l iau sub ocrotirea lor și cari, sprijinindu-l, au slujit literaturii și culturii românești.

Căci dela Gr. M. Alecsandrescu ne-a rămas, ca dela nici un alt scriitor al nostru, în afară de M. Eminescu, ne-a rămas adevărate capodopere, cari dau o nespusă strălucire literaturii noastre. Ca fablist poate stă alături cu marele La Fontaine, prin fabulile „*Boul și Vițelul*”, „*Toporul și Pădurea*”. Ca avânt suflătesc, ca simț al limbii, numai Eminescu îl ajunge și-l și întrece, dar cu câți ani mai târziu, după câtă frământare a acestui aluat sfânt, care e limba unui popor.

Căci până la Eminescu și de atunci încoace, nimeni nu a dat o strofă mai desăvârșită nimeni nu a putut îndeplini o mai fericită îmbinare de cuvinte, ca să exprime o idee ca Gr. Alecsandrescu:

Alte turnurilor umbre peste unde stau culcate,
Către țărnul din potruva se i tind, se prelungesc,
S'a e valurilor mândre generații spumegite
Zidul vechiu al mănăstirii în cadentă i isbesc.

Nu se poate o împreunare mai minunată de cuvinte — îmbinare care arată veșnica perindare a valurilor în albia unui râu, — ca versul din st ofa de mai sus, strofă a căreia frumusețe ne face să nu băgăm de seamă cele două neologisme, cari s'ar părea, prin felul cum sânt așezate, că-s încetățenite de un veac în limba noastră.

Cu câți ani mai târziu, Eminescu ne dă iarăși printr'o asemenea împreunare de cuvinte, pe care:

numai geniul limbii o poate înfăptui, priveliștea
nemărginită și pustie a mării:

Lună tu, stăpâna mării, pe a lumii boltă lunecă,
Și gândurilor dând viață, suferințele întuneci.
Mii pustieri scânteiază sub lumina ta fecioară
Și câți codri ascund în umbră strălucire de isvoară!

Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate.

Lipsit de noroc, urmărit de soartă, Gr. M. Alecsandrescu e lovit de o crudă boală, care vreme de 25 de ani îl țintuește în patul suferinții. Vreme de 25 de ani poetul trăește în suferință, pe care de cu vreme încă, o presimțire ascunsă îl face s'o numească „elementul său“. Glasul, care vibrase pentru soarta tuturor, amuțise, inima nu-i mai poate bate pentru „simțiri deosebite“, făclia minții de abia mai pălpâe. În acest răstimp de vreme poetul e uitat, ca și opera lui. După ani de suferință, în cari deabea își mai aduc câțiva aminte, într'o odăiță din Pasagiul Român de azi, — unde câțiva tineri se duc să-l vadă la întoarcerea lor dela învățătură din Paris, Gr. M. Alecsandrescu moare, cu patru ani înainte de Mihail Eminescu.

De abia la 1893, Ion Ghica, prietenul din tinerețe, îi adună poeziile într'un volum. Lumina se face. Vremea îndeplinește actul de dreptate față de marele poet.

ION ADAM.

Am vorbit întâiaș dat cu Ion Adam la Bârlad, unde-și avea familia. Când m'a prezentat poetul Tutoveanu, cu care era, m'a prins de-o mână și, învârtindu-mă în loc, m'a privit în uniformă mea de ofițer, spunând într'una cuvintele, cari mai târziu am văzut că-i erau obișnuite :

— Ei, vezi-vezi, vezi-vezi !

Atunci i-am și spus că-l cunoșteam cu mult mai înainte, că-l urmărisem, cu bucurie, odată la Iași, pe stradă, că apoi călătorisem altădată în acelaș vagon pe când se ducea la Vaslui, unde era învățător.

Il urmărisem atunci la Iași fiindcă Ion Adam a fost cel dintâi scriitor, care a făcut să-mi încolțească în suflet nădejdea că poate, cândva, voi fi și eu. Il urmărisem, fiindcă începuse să-l iubesc din scrisul lui, fiindcă de atâtea ori îmi smulsese, cu șnoavele lui, râsul, mulțumirea — cea mai mare bine-facere ce-o poate aduce o carte.

Poate că această dragoste, care o purtam operei lui, era prevestirea calde și sincerei prietenii, care ne-a unit mai târziu.

Venit dela țară, luptând cu multe greutăți, cu multe și nenumărate amărăciuni, dibuind în viață

atâtea cărți, lovindu-se de atâtea împotriviri, trecând din postul de învățător, dintr'un sat, la în-deletnicirile și viață încordată a studentului — la Bruxelles, — întorcându-se apoi iar la profesorat, scoborându-se la simplul secretariat al unei primării, — la Constanța, — apoi urcându-se la postul de magistrat — la Călărași, — s'a lovit Ioan Adam, de tot ce soarta poate scoate mai protivnic în viața unui om, până când cel de pe urmă val al vieții îl aruncă pe stâncile sterpe și pustii ale dezolării. Dela genialul Eminescu încoace, Ioan Adam e sigurul scriitor, care, mai înainte de a părăsi această lume, a trăit în amăgirile unui miraj. Acest miraj, vai! în unele clipe, ca'n cea de pe urmă pe care Adam a avut o, își ștergea zăile mincinoase și fermecitoare, ca să-i lase în fața bieților lui ochi, pereții goi ai celulei, care-l despărțea de tot ce-i fusese drag și scump pe pământ!...

Dacă pentru existența lui și a familiei lui, Ioan Adam luptase atâta, pentru literatură ași putea spune că făcuse aproape tot atâta.

Intregei epoce înfloritoare de astăzi a scrisului românesc, el i-a fost premergătorul. Intr'o vreme de absolută nepăsare, într'o vreme când maeștrii literaturii se retrăseseră cu totul din viața literară, într'o vreme când nu știu de erau câteva sute de cititori pentru cărțile românești. În vremea aceea Ioan Adam a scris increzător, răbdător, — dând atâtea cărți de nuvele și snoave, și chiar două romane: „Rătăcire“ și „Sybaris“. Cu prețul câtor clipe de mahnire, de durere, va fi scris novelistul atâtea pagini, cari trebuiau să pregătească drumul scriitorilor de acum!

Acesta e marele merit al lui Ioan Adam, merit care astăzi ne face să închinăm scumpei lui

amintiri adâncă și pioasă noastră recunoștință.

Dar asupra activității lui, asupra operei lui literare trebuie scris pe larg.

Locul lui în literatura noastră îl are bine hotărât. Vor scrie acei cari au chiar datoria s-o facă.

Acum câteva zile unii prieteni îl întâlniseră prin București. Imi spuneau că-i bine, că l-au văzut vesel, că nici nu se părea că suferise. Avusese, pe semne, o scurtă lîmpezime a minții, care, în urmă, i s-a întunecat pentru totdeauna. Dar, — de-o fi adevărată notița din ziarele de azi, — soarta îi păstrase încă o clipă de pricepere, clipă în care, înțelegând ce ajunsese, își dete singur moartea, în chipul cel mai crud.

Astăzi, acum chiar, când scriu aceste rânduri fugare, la Constanța, sicriul prietenului meu poate se scoboară în pământ. Si nu-l voi mai vedea, nici odată! Și nu-mi vine să cred, cu nici un preț, parcă, nu-mi vine să cred că nu-l voi mai vedea, că nu-l voi mai întâlni, că nu-i voi mai auzi răsul tânăr, care întotdeauna îmi dădea un îndemn la viață.

De astăzi înainte îl voi găsi numai în paginile cărților lui, în paginile cari mă depiinseseră să l iubesc atunci, când încă nu-l văzusem, cari îi vor păstra veșnic, în sufletul meu, amintirea acum, când nu-l mai pot vedea.

Anul 1912

GH. ORLEANU

Ziarele au vestit la vreme, prin câteva rânduri răslețe, moartea poetului *Gh. Orleanu*. În învălmășagul luptelor politice, în răstimpul cărora scriitorul și-a dat obștescul sfârșit, moartea lui n'a mișcat decât sufletele câtorva prieteni, oameni răzleți cum fusese și dânsul, oameni cari nu iau și nici n'au la ce lua parte în frământul stărilor de lupte de ambiții personale, ambiții politice, cari mână cu biciul lor atâtea suflete spre largă arenă a *arivismului*.

L-am cunoscut pe Gh. Orleanu de pe vremea când, în Bârlad scoteam revista „*Făt-Frumos*”. Am intrat în legături de prietenie cu el prin mijlocirea poetului *D. Nanu*, tovarășul meu de muncă la acea revistă, care cunoștea de mult încă pe Orleanu. M'a mișcat interesul, pe care Orleanu l-a arătat revistei, ajutând-o în multe rânduri, și încurând am fost prieteni buni.

Era un om mărunț de stat, plin în trup, cu fața rotundă și pală, — o paloare deosebită, ca a paiului, cu mustața scurtă, cu ochii negri și sticloși, cu frunte largă, și mai lărgită prin lipsa desăvârșită a părului. Era nervos, și vorba lui, care se încălzia cu încetul și între prieteni numai, părea unui străin aspră. Foarte deștept, foarte

cult, nu îngăduia convorbiri, decât la foarte puțini. Cunoștea până în toate amănunțimile ei limba franceză, și o vorbea cu desăvârșită eleganță.

Citise aproape întreaga literatură franceză și frumusețea ei îi stăpâna cu totul sufletul. Din comoara acestei literaturi, dânsul a dat câteva traduceri, — căci literatura românească n'a avut un traducător mai iscusit ca Gh. Orleanu. În colaborare cu prietenul său D. Nanu, Orleanu a tradus „*Pour la Couronne*“ a lui *François Copée*, (Pentru Sceptru), iar singur a tradus „*Pâinea pâcatului*“, mai bine zis a localizat lucrarea aceasta din *provensală*, și-acum, în urmă, traducea *Cid*, al lui *Cornelle*; a publicat din *Cid* 2 acte în „*Convorbiri Critice*“, iar restul nu știu de va fi ajuns să-l închege în limba românească.

Dar în afară de traducerile lui, Orleanu a scris multe poezii, unele foarte frumoase, poezii al căror manuscript l-am păstrat vreme îndelungată și care manuscript, astăzi, se află în posesiunea d-lui *Mihail Dragomirescu*. Activitatea literară a lui Gh. Orleanu e începută de mult încă, de pe vremea când la o gazetă necunoscută din Focșani, — oraș în împrejurimile căruia familia Orleanu își avea proprietățile, — publica nuvele sub pseudonimul *Gheorghe dela Odobasca*, numele moșiei lui. De un spirit viu, era un fin epigramist, un convorbitor scânteetor, și printre hârtiile mele oăstrez epigramele și strofele scrise la întâmplare, între două feluri de mâncare, în serile când cinam cu el. Dar activitatea literară a lui Orleanu ar fi fost încununată de o mare și desăvârșită izbândă, care l-ar fi ridicat dintr'odată în fruntea scriitorilor de astăzi, dacă ar fi avut vremea să săvârșească drama istorică la care scria de mult, și din care n'a apucat să publice decât vreo câ-

teva fragmente. Părți din „*Voichița Radului*”, — așa se numea drama, — ni le-a cetit, și vor fi altele poate pe cari le cunoșteă numai dânsul, și care trebuie să fi rămas printre hârtiile lui. Mâhnirea lui cea mai mare, tocmai aceasta a fost: neputința să-și închege opera în care-și pusese toate nădejzile lui literare.

Gh. Orleanu a fost magistrat în orașul Galați, unde a și locuit până în ultimul timp. Acolo, în portul acela, Orleanu a fost în legătură, — prin familia și situația lui, — cu lumea diplomatică, cu lumea aceea în mijlocul căreia limba românească se aude atât de rar. Cu toate acestea Orleanu n'a fost cătuși de puțin înrâurit, și ani cunoscut puțini oameni cari să vorbească și să scrie o românească mai frumoasă, mai curată.

Tocmai lumea aceasta îi strecurase în suflet, în vremea din urmă, dorința de a lua parte la luptele politice. L-am auzit și vorbind, în sala Dacia, la o întrunire a partidului conservator. Dar Orleanu nu era croit pentru luptă, cu atât mai puțin pentru politică.

Orleanu și a păstrat până în ultimele lui clipe sufletul lui de artist. În scrisorile către prietenii lui nu vorbea decât despre părerea lui de rău, că nu lăsa decât el o activitate mai largă, literară.

L-am văzut acum un an, slab, descurajat, istovit. Boala îl măcinase cu încetul; călătoriile prin străinătate, în tovărășia devotatei lui soții, nu-i putuse să șterge din fața ochilor lui, spăimântați, viziunea sfârșitului apropiat. O operație grozavă, în sanatoriu doctorului *Doyen*, din Paris, îl prelungește agonia. Se întoarce în țară. Răul îl urmărește însă, îl pironeste din nou, și, pentru cea din urmă oră, repede ca o vedenie, l-am văzut fugând parcă, în automobil, între fratele

și soția lui, la gară, să plece în Elveția. Nu m'a văzut, se uită departe, cu priviri ce zăreau parcă dincolo de mormânt. O altă operație, încă o agonie. Și în Bruxelles, orașul în care-și petrecuse o parte din tinerețe, se stinge, departe de țara pe care știa, că n'are s'o mai revadă nicio dată. Cea de pe urmă dorință i-a fost să-i fie trupul ars. Și în crematorul dela Mainz, trupul lui s'a prefăcut într'un pumn de cenușe, pe care o urnă funerață îl va aduce în țară.

A. BALTAZAR

L-am cunoscut acum patru ani la el acasă, unde mă dusesem cu poetul D. Nanu, să-i văd atelierul. M'a impresionat fața lui ciudată, cu obraji ce se cunoșteau că-s afundați chiar sub barba neagră, deasă, ce-i năvălia chipul din toate părțile, până sub ochii din cari sclîpia o scânteere ciudată. M'a prins însă repede glasul lui cald, care își scutura, arareori, potolirea cea tristă, ca să se înflăcăreze când vorbea despre arta ui. Din ziua aceea chiar am înțeles că era un fanatic, un schivnic slujitor al îndeletnicirii pe drumul căreia pornise, cu o îndrăzneală, pe care poate că o presimțire ascunsă i-o hrănia. Atunci Baltazar își făuria cele dintâi vise, atunci își înjgheba cele dintâi planuri așa că în ziua aceea, în atelierul lui n'am putut vedea decât semnele acestor îndemnuri, cari-munciau sufletul. Dar nu trecuseră nici două luni, când m'am dus pentru a doua oară, să-l văd.

L-am găsit în mijlocul atelierului, cam nemulțumit, că-i curmam lucrul; dar cu acelaș glas potolit îmi zise: „Privește“. M'am uitat de jur împrejurul meu. Și am rămas înmărmurit. Pânzele se acoperiseră; peisage, portrete, flori, artă decorativă, se așternuseră ca printr'o minune

— munca a trei artiști, încheată de unul singur. M'am apropiat, m'am uitat îndeaproape; erau unele trăsături de maestru, dovezi de un netăgăduit talent; dar, peste tot, se cunoștea graba, încordarea pe care pictorul o pusese. L-am sfătuit să nu se obosească prea mult. El nu mi-a răspuns nimica, dar scânteia din ochii lui a sclipit tainic, dându-mi să înțeleg că odihna nu era partea lui.

Pânză lângă pânză, carton lângă carton, cu o stăruință nemai auzită, cu o dorință neînfrănată spre mai mult și mai ales spre mai mare, Baltazar și a încheat opera de tranziție, în perioada căreia alți artiști întârziază ani! Și i-am văzut cea dintâi expoziție. N'am să-i uit privirea cu care m'a întâmpinat, în sala Ateneului, în ziua când, îmbrăcat în negru ca de sărbătoare, își așteptă visitorii. Scânteia din ochi i se aprinsese ca o flacără în care se mistuia mândria și mulțumirea. Și bucuria lui mi-a trecut-o, repede, și mie, și-amândoi am ivat rând pe rând tablourile ce le expunea. Ținea cu deosebire la pânzele mari; aproape nici nu scotea unele schițe și peisagii mai mici, cari însă dădeau măsura marelui său talent. Țin minte o admirabilă schiță luată la Țigănești, și alte câteva cari au și fost remarcate de către critica ce s'a ținut oarecum, la o parte, în fața neașteptatei îndrăzneli a tânărului pictor.

Expoziția nu i-a adus ceea ce artistul așteptă, și dacă acest lucru l-a mâhnit grozav, i-a dat în schimb noi puteri pentru o viitoare luptă, o grozavă luptă purtată împotriva greutăților vieții, o luptă eroică, vedem astăzi, când știm că înfruntă și o boală pe care o ascunde, dar care în cele din urmă l-a înfrânt. Muncit de dorul de a-și face

loc cu orice chip, iocul care i se cuvenea în pictura noastră de astăzi, a început unele lucrări mai mari, altele mai amănunțite, prin care să întroneze arta decorativă națională. Lucrând, cercetând mereu, ajunge să se încredințeze că numai expozițiile anuale nu-i ajungeau pentru a-și impune felul lui de a înțelege și face arta, și într'o bună zi, citim cu surprindere, cel dintâi articol despre artă, pe care-l publică într'o revistă. Foarte inteligent, cu un deosebit simț pentru tot ce atingea frumosul, și'n literatură Baltazar se arată dintr'o dată ca un foarte bun scriitor.

Fire combativă, dela articolele generale asupra artei, trece la critica personală; și-n altă revistă, sub un pseudonim, pe care noi prietenii i l-am păstrat ca o taină până la moartea lui, începe să judece opera colegilor. Și de îndată se face un critic temut.

Și totuși i se părea că activitatea lui poate avea un câmp și mai larg. Din studiile ce le făcuse asupra artei bizantine, capătă cunoștință înținse, și vrea să le aplice. Stăruie și capătă zugerăvirea unei biserici, — biserica din Oțetari, mi se pare. De aci încolo viața începe să-i suradă. Ministerul îl trimite la mănăstirea Horez, să studieze frescurile de acolo; „Buletinul monumentelor istorice“ îi deschide coloanele. Pictorul câștigă; se gândește să-și mărească ate ierul; și-l mărește; își înnoeste casa părintească, după planurile lui, ziua muncește aleargă; noaptea la lampă desemnează; disdedimineață se scoală și scrie.

Și toate acestea în patru ani! Cu trei zile înainte de a muri, l-am întâlnit Era mahnit de boala părintelui său. Când să ne despărțim, îmi desfăcun nuwăr din „Buletin“, pe care-l avea în buzunar, și-mi arată ultimul lui articol.

Când am aflat în seara zilei de-a treia, că am murit, n'am vrut să cred cu nici un chip. Numai când l-am văzut întins în sicriu, cu pleoapele lăsate peste scânteia ochilor lui adormiți, cu mâinile nemișcate peste pieptul, în care inima bolnavă tresărise pentru cea din urmă dată, numai atunci am crezut că Baltazar s'a dus. Vai prietene scump, câte vieți credeai că-s ascunse în pieptul cela; cât de uriaș te socoteai în fața vieții, de-o înfruntai așa ?

L-am dus la cimitir într'o zi caldă de toamnă : părinții și câțiva prieteni. Și când l-am văzut pentru cea din urmă dată, când am auzit apoi huruitul țărânei pe capacul sicriului, care-l închidea pentru totdeauna, m'am gândit la atâtea vise, cari se'nchideau odată cu el !

Și m'am despărțit de mormântul lui, ca de un loc de liniște, în care un prieten, în sfârșit, se odihnea !

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

Nu-l văzusem niciodată. Ii citisem însă volumul și aveam pentru el un fel de cult. Admiranța pe care i-o purtam o împărtășiau și alții, și, așa, într'o zi de Mai, mi-se pare, sunt acum șase ani, și dimpreună cu poetul *D. Nanu* și nuvelitul *Virgil Cioflec*, ne suim în tren, să mergem, — unde? La Târgoviște să vedem pe *Brătescu Voinești*. Ajungem. Nu-l găsim acasă. Era la tribunal. Parcă mă văd în sala rece și tristă a tribunalului, parcă-l văd pe scriitor, rezimat într'un cot de balustradă, vorbind potolit, obosit mi-se părea, vorbind tribunalului în afacerea unor contestații de înscriere în listele electorale, dacă nu mă 'nșel. Nu știu ce-a spus, vorbea și foarte încet, dar ceeace mă lovise pe mine, care nu-l mai văzusem, era deosebirea dintre vorba lui potolită, blândă, obosită poate, și linia aspră a profilului său : fruntea în afară, nasul întors de-asupra mustății mărunte, gura scurt tăiată, tras la față, — din asemănarea pe care unii oameni o au cu animalele sau cu păsările; ceva de vultur.

Deosebirea aceasta m'a lovit și mai puternic, când, după ședință, scriitorul ne-a zărit, ne-a luat și ne-a dus acasă la el; o casă frumoasă, boerească, așezată într'o poziție minunată, în preajma zăvoaelor și Mănăstirii Dealului. Ne-a arătat curtea, grădina, cușca căprioarei lui, Bișeta, dându-ne deslușiri cu glasul său cel cald, — căldura care se află la fiecare pagină a căr-

țiilor lui. Apoi în sala largă, împrejurul unei mese am vorbit îndelung despre toate, mai ales despre literatură, și-n deosebi despre *Alphonse Daudet*, marele scriitor francez, pentru care nuvelistul are un adevărat cult. Atunci l-am și auzit citind pentru întâia oară, — o nuveletă de Daudet, — cu la-mecul cela deosebit cu care Brătescu-Voi-nești te prinde să-l ascuți, fie când povestește ceva, fie când citește.

Toate aceste îmi treceau repezi prin minte eri, când într'o odaie dela „Splendid Hotel“ din București, Brătescu ne citea — lui *Goga*, *Herz* și mie — cele de pe urmă pagini scrise de el, o *Predoslovenie*, prefața pe care o pune în fruntea volumului său nou de nuvele. „Predoslovenia“ sunt pagini „Pro domo“, în care nuvelistul, cu o amară ironie, dar și cu o rară duioșie la urmă, arată soarta și menirea scrisului nostru. Dacă prin acest scris poți strecura măcar o clipă de mulțumire în casa unui om necăjit, ești răzbunat cu toate jicnirile și nedreptățile pe care viața ți-le pregătește.

E o nouă capodoperă, pe care scriitorul o adaugă la comoara volumelor sale.

Și-am simțit o adevărată îmbătăre sufletească, o adevărată fericire, când, sfârșind de citit prefața aceasta, scriitorul ne vorbi avântat, plin de încredere și de putere în vederea nouilor sale lucrări, printre care și un roman.

Între scriitorii de astăzi nu e unul mai artist, mai desăvârșit artist ca Brătescu-Voi-nești, și după maestrul *Carageale*, dânsul e acela care prinde întâiul loc. De aceea vestea pe care o dau, întruparea altor noi opere ale sale, trebuie să fie un prilej de bucurie pentru toți.

IANCU BREZEANU

Cine n'a auzit, și cine nu-l cunoaște pe Iancu Brezeanu! De atâția ani de când ilustrează scena Teatrului Național, nu cred să fie om mai cult, care să nu-l fi văzut măcar într'unul din multele roluri create de el, creațiuni cari i-au și adus celebritatea.

Dar nu de Brezeanu ca artist vreau să vorbesc într'acest articol, — s'au scris atâtea despre talentul său — ci despre *omul* Brezeanu, despre ironistul și spiritualul Brezeanu, vreau să înșir câteva rânduri. Acei cari l-au văzut pe scenă, nu toți l-au cunoscut și în deaproape, nu toți au avut prilejul și plăcerea, să stea de vorbă cu el, la un pahar de vin, la un *șpriț*, să-i asculte nescatul isvor de povestiri, al căror erou, mai în toate, e chiar el.

Grăsuliu; potrivit de stat; deschis la față; tuns militărește; purtând ochelari, din dosul cărora, ochii negri strălucesc de istețime; cu gura larg tăiată; cu buzele cărnoase care se întind într'un zâmbet ce se leagă, totdeauna, cu o privire ascuțită a ochilor, dând astfel o trăsătură caracteristică mimicei sale; așa e artistul nenea Iancu, vestitul Brezeanu.

După câteva *șprițuri*, nenea Iancu Brezeanu povestește. Vorbește încet, potolit, până când firul întâmplării ajunge la culme și-atunci glasul puternic al artistului se ridică, icoanele, comparațiile, curg, pitorești, uneori pipărate, câte odată

prea pipărate, totdeauna însă pline de humor, humor pe care gestul și mimica artistului îl completează într'un chip atât de fericit. Atunci râsul izbucnește în hohote, numai nenea Iancu rămâne serios, încheind cu vre-una din acele fraze tipice, cari alcătuiesc un fel de punctuație a povestirilor lui.

Povestirile lui Brezeanu sunt întâmplări din viața lui, cuvinte de duh pe care dânsulle-a spus în cutare sau cutare împrejurare, cuvinte rămase celebre, dar cari au o deosebită culoare atunci când le istorisește chiar el. Brezeanu, ca mai toți artiștii, cari ilustrează scena, artele sau literele noastre, a avut un trecut furtunos, un trecut de greutate, de care artistul își aduce totdeauna aminte, și-l reamintește cu un fel de duioșie, singura parte duioasă din povestirile lui.

Era tânăr pe atunci Brezeanu, tânăr și încrezător — două însușiri cari îți dau puterea să înfrunți cu bărbăție viața. Și totuși într'o zi, foamea îl chinuia pe tânărul și încrezătorul Brezeanu, mai labraș ca oricând. Era într'o amează: în birturi lumea mânca, birjarii mâncau prânzul lor pe capra trăsorii, castangiul din colț mânca și el, toată lumea mânca, un miros de fleică parfuma strada cu toată ploaia ce cădea de sus. Numai Brezeanu, tânărul și încrezătorul Brezeanu, trecea prin a doua zi de post cumplit. Oprit în ploaia care se întefise, pe marginea trotuarului, Brezeanu se uita în gol. Și deodată ochii lui zăresc ceva. Șuvoiul de apă murdară, care se scurgea pe lângă trotuar, aducea, rostogolind, ca pe o pradă, un măr mușcat. Și mușcătura, urma dinților care avuseseră fericirea să guste din fructul acela, mări până la durere foamea bietului flă-

mând. Privind în toate părțile, să nu-l vadă cineva, Brezeanu pândi mărul și când trecu prin fața lui, îl prinse din șuvoiul murdar! „A fost cel mai bun prânz din viața mea!” încheie artistul, când povestește prietenilor această duioasă întâmplare din tinerețea sa.

Dar nu întârzie mult artistul cu întâmplări, cari întristează..

Așa, odată i-se făcuse lui nenea Iancu dor de un chef. Bucureștiul cât e el de București tot își seacă uneori isvoarele. Te deprinzi cu vinul lui; prietenii se posomorăsc. Ce-i de făcut? Se suie deci nenea Iancu 'n tren! Vine conductorul:

— Biletul!

Nenea Iancu răspunde:

— N'am bilet!

— Atunci te dau jos la Chitila.

— Păi acolo și merg!

L'a dat jos la Chitila. Brezeanu rămâne pe peron. Funcționarii gărei erau prin birouri. Cum să-i scoată nenea Iancu din bârlog! Odată începe a striga:

— Ce caută vagonul acela pe linie? Ha?

Au năvălit toți de prin birouri, l-au văzut, au râs, și s'a încins, neică, un chef în dosul gării, cu tot personalul stației: — „Cum dracu s'a făcut, că ne-am trezit într'un fort“ se miră la sfârșitul povestirii, nenea Iancu, și mai poruncește-un șpriț.

Nenea Iancu Brezeanu locuiește în *Pasajul Român*, scara No. 7. Odată, după o petrecere ca aceea, cade nenea Iancu într'un somn de celea întărite și pecetluite. Numai, așa, pe la zece dimineța, aleargă toți speriați și țipând la dânsul, să-l scoale!

- Scoală, lancule, că-i foc!
 — Ce foc? răspunde nenea lancu buimac de somn.
 — Foc, arde pasajul!
 — La ce scară?
 — La scara No. 9.
 — Păi atunci ce-mi bați capul!
 Și nenea lancu se 'ntoarce pe cealaltă parte.

Odată profesorul Tutuc, un bun matematician îl întânește pe Brezeanu la un *aperitif*:

- Nene lancule, sunt vesel.
 — De ce, Tutucă?
 — Mi-am pus o carte la Academie, s-o premieze
 — Ei?
 — Cum ei? Am să iau 5000 de lei.
 — Ce, ești singur?
 — Ba nu, sunt și alții; dar..
 — Cari mai sunt?
 — Uite lista!

Și Tutuc întinde lista lucrărilor, depuse spre premiare, lui nenea lancu.

Iși potrivește nenea lancu ocheiarii, citește, recitește lista, apoi se uită la Tutuc și-i dă cu tifla:

- Na! *bou-bovis*, ce ești!
 — De ce, nene lancule?
 — Păi cum crezi tu, mă, c'o să-ți premieze cartea ta, când ăsta, cum îl cheamă? și-a pus-o pe-a lui: despre „Cârceagul Oilor“. ăsta, ia premiul mă!

Și 'ntr'adevăr „Cârceagul Oilor“ a luat premiul!

Vorbise nenea lancu într'un ceas sfânt!

SOREANU

Potrivit de statură, sprinten; o față rotundă, ai căreia mușchi se pun în mișcare la cea mai slabă schimbare sufletească, dând o înfățișare surprinzător de neașteptată, măștii, o față care la cel mai ușor zâmbet se luminează deodată, ca un glob electric; niște ochi ciudați, cari resfrâng atât de puternic lumina, că par de două ori mai mari de cât sunt, — acesta-i Soreanu,

În afară de maestrul *Nottara*, care e mai presus de orice laudă, și printre marii artiști pe cari îi are astăzi scena Teatrului Național, Soreanu ține un loc deosebit prin felul său de a fi, — prin darurile pe care Dumnezeu le strecoară în mintea și sufletul unor oameni, ca o răscumpărare a atâtor scăderi și cusururi, ce sălășluiesc în mintea și sufletul celorlalți. Căci darul deosebit cu care e înzestrat Soreanu, e acel care îi dă mijlocul să creeze, e puterea oarbă care izbucnește în afară, cum izbucnește seva în alcătuirii de petale și lumină. Aceasta e taina, care-l face pe Soreanu să fie totdeauna altul, care-l schimbă până înt'atâta, încât nici să-l poți măcar bănuși când și se înfățișează ochilor într'o nouă creație. El e totdeauna altul: o nouă scăpare de fulger, care luminează o altă priveliște din viață.

Acestui dar alăturându-i-se toate celelalte: dragostea pe care Soreanu o are pentru arta sa, puterea lui de muncă, inteligența sa ascuțită, studierea până în cele mai mici amănunte, fac din el un artist de geniu, un mare artist, care ar străluci pe oricare scenă din lume.

Așa fiind, te miri, când afli, câtă vreme acest mare talent a stat în umbră, câtă vreme a jucat roluri de mâna a treia, câtă vreme a fost neîntrebuințat, ca să mă slujesc de acest cuvânt atât de grosolan, când e vorba despre artă. Cazul lui Soreanu, care astăzi e așa de iubit și de prețuit, ne arată încă odată că talentul nu poate fi înăbușit, că el se ridică deasupra și împotriva tuturor împrejurărilor, cari s'ar uni să-l doboare.

Acei cari de patru sau cinci stagiuni se duc regulat la reprezentațiile Teatrului Național, vor fi rămas surprinși de diversitatea rolurilor pe care Soreanu le-a interpretat. Gândiți-vă la figura admirabilă, până 'ntr'atât de covârșitoare, că te urmărește mereu, a inspectorului de Stat *Prell* din „Institutorii“ și puneți-o în fața chipului gingaș, al lui *Iulius Haeberlin* din „Prostul“. Câtă deosebire între sufletul aspru al celui dintâi și frăgezimea celui de-al doilea. S'ar zice că nici nu s'ar putea îmbina aceste două feluri de înțelegeri în sufletul aceluiaș om. Iar cine l-a văzut în avocatul neînduplecat din „Falimentul“ nici nu l-ar putea bănui că tot dânsul trăește în *Cantonistul* din „Brândușa“, în *Kellermann*, bietul *Kellermann* din „Heidelbergul de altă dată“. Și cine poate uita tipul *Prințului de Chabran* din „Modelul“, când numai singura lui intrare, din actul al II-lea, ridică un murmur de admirație în întreaga sală. Căci îndată ce Soreanu pășește în scenă, se vede că *cineva* intră în acțiune. Și

iată-l că, acum în urmă, printr'o schimbare care îi e caracteristică, iată-l că dă ființă contelui din „Punctul Negru“, secătorei aceștia de conte, care-și poartă atât de bine haina și-și mânuește atât de prost ideile. Și că, printr'o altă săritură și mai neașteptată, întrupează pe „Corbea“, — ostașul sfios și viteaz, cu sufletul închis dar atât de cald, din „Luceafărul“ d-lui Delavrancea.

Tinerii cari au suit de curând scena, să-l urmărească pe Soreanu; dânsul le înseamnă o cale pe care nu-i ușor să mergi, dar care duce la glorie. Până acum mi se pare că singurul care calcă pe urmele marelui artist dela Teatrul Național, e artistul *Ion Manolescu*, cel mai talentat din compania d-lui Davila.

IAȘUL DE ODINIOARĂ

Citesc frumoasele pagini: «*Fantome*» ale poetului *D. Anghel*, și mă gândesc la Iașul de odinioară. Sânt câteva zile, privirile îmi lunecară deasupra a două stampe dintr'un calendar al lui Mihail Kogălniceanu, două stampe cari înfățișau două icoane ale Iașului de acum șaptezeci de ani. În unul se vede strada Goliei de astăzi, din dreptul colțului cu Ulița-mare, căci în fund de tot, se deslușa pe Arcul Academiei, arc pe care l-am apucat, și care încadra atât de bine vederea din vale, dinspre gară, până departe încolo. Alta arăta biserica Trei-Erarhilor-Trisfetitele, cu turnul înalt din față, astăzi dărâmat, cu ulița forfotind de credincioși, ce-și iuțesc pasul spre sfântul locaș, cu paveaua bătută de către potcoavele cailor dela butucile grele, cu arnăuți în coadă. Acesta era Iașul lui Mihail Kogălniceanu, al lui Vasile Alecsandri. Iașul atâtor ființe scumpe re-deșteptării noastre naționale. Toți acei oameni, toate acele chipuri, ale căror trăsături, atâția le păstrăm în minte, s'au dus unii după alții, căci viața e scurtă și ce urmă decât aceea a faptelor ei, poate lăsa pe pământ? Mihail Kogălniceanu doarme la Eternitatea din Iași; Vasile Alecsandri lângă lunca Mirceștilor lui iubiți; tovarăși de ai lor, prin alte părți ale Moldovei. Dar ciudat e că

odată cu ei s'a schimbat până într'atâta și înfățișarea orașului în care dânșii au trăit. Căci dacă progresele civilizației silesce la o prefacere neobosită a mai tot ce dăinuiește pe fața pământului acestuia, nu-i mai puțin adevărat că un simț de păstrare, un simț de pietate pentru ce a fost, ne îndeamnă să mai lăsăm câte o urmă veche, ca o icoană străbună într'o biserică de curând ridicată. Turnul acela al Trei-Erarhilor, Arcul Academiei, ar fi înfățișat întotdeauna trecutul cu toate aspri-mele, cu toate scăderile, dar și cu toate izbânzile lui. Dar simțimântul acesta se pare că s'a deslușit târziu în sufletul nostru și astăzi când ne gândim ce să păstrăm, mi se pare că nu prea avem ce.

Nu mai rămâne vorbă, că atât pe poetul Anghel cât și pe cel care scrie aceste rânduri, trebuie să ne fi isbit o parte caracteristică a Iașului, poate cele din urmă pâlpâiri ale vieții patriarhale, care se stingeau din târgul copilăriei noastre. Țiu bine minte și eu șirul întreg de trăsuri, cari, în serile calde de vară, se perindeau spre șesul Copoului, dincolo de „Rond-Point“.

Nu pot să uit serile acele, căci din câte am trăit, acele mi s'au părut mai frumoase. Când, în aerul dulce al nopții, se împrăstiau mirezmele copacilor înfloriți de prin viile de prinprejur, mirezmele valurilor de flori din grădina Pester, stă-teai îmbătat în fundul trăsुरii, și zumzetul chitarei din mâna tremurândă a bătrânului lăutar îm-brăcat în giubea, părea că vine dintr'o lume necunoscută, care te atrăgea cu vrăjile ei. N'am uitat ulița Copoului, deasupra căreia nuci bătrâni își în-tindeau ramurile ca niște apărătoare, împotriva arșiței zilei, — nucii din grădina *Prăjescului*, bradul

înalt, maestos, din poarta casei lui *Adamachi* fericitul donator al Academiei, plopii uriași de lângă ograda caselor lui *Pavli*, pădurea întregă de salcâmi și de oțetari din grădina boerului *Soroceanu*, de dincolo de barieră. Și'n față, grădina lui *Mihalache Sturza*, cu turnul ei înalt ce se cum-pănește de atâția ani de zile pe spatele celor patru lei, ce se odihnesc mulțumiți pe labe.

Și păstrez încă în amintire atâtea chipuri, cari nu mi se vor șterge niciodată. Parcă le văd, cu pălăriile lor înalte, umblând încet, cu pasul măsurat, în lungul străzii Copoului, pe sub teii năpădiți de floare. Și iată chipurile bătrânilor *Soroceanu* și *Cuparencu* scoborându-se, în fiecare dimineață, dela deal, cum ziceam noi părții dinspre barieră, a târgului; iată fața duioasă a bătrânului *Cazimir* purtat în scaunul lui de suferință; iată trupul de uriaș a lui *beizadea Gligore* — *beizadea Vișel* cum îl porecliseră unii, pentru puterea lui cea mare, — suind țanțoș, cu mâinile la spate, cu pasul împlântat, spre copou; trăsura cu doi cai negrii cum e mangalul, venea încet pe urmă-i. Iată și privirea blândă a bătrânului în halat și cu scufă, care curăța trandafirii, în grădina din față — iată-l pe *Adamachi*. Iată-i pe cei cari ne veneau atât de des în casă: pe *Cornea* pe *Harting*, care venea tocmai din *Basarabia*!

Astăzi dacă m'ași duce, dacă a-și cerceta cu privirile, a-și vedea fiecare lucru, fiecare copac la locul lui. Fiecare chip mi-ar răsări în față, așa cum l'am văzut atunci. Și totuși lumea aceasta mi-ar trăi numai în minte, mi s'ar perinda numai prin fața privirilor mele halucinate, — căci așa e, cum a spus-o Anghel, lumea aceea, vai! e o lume de *fantome*.

UN RUG URIAȘ

Sânt lucruri, pe care dacă nu le-ai văzut, nu ți le poți închipui. Marea cu frământatul valurilor ei ; munții cu vârfurile și prăpăstiile lor ; ghețarii cu veșnicile lor mantii de troiane ; câmpiile năvălite de pieptul apelor scăpate din zăgazuri ; pădurile sau târgurile în flăcări ; noaptea, — sânt privești pe cari mintea omenească nu le poate alcătui, dacă ochilor nu le-a fost dat să le vază. Cel ce n'a văzut oceanul, oricât și-ar închipui nemărginirea lui, va rămâne cutremurat în fața noianului de văi și dealuri călătoare ce parcă isvorăsc, din zare, să se sfarme de țărmurile stâncoase. Și oricât de groaznic ți-ar înfățișa gândul priveliștea unei păduri în flăcări, ai încremeni de spaimă, când întâmplarea te-ar aduce s'o vezi cu adevărat !

La aceasta mă gândeam, când, în noaptea de 29 Ianuarie, priveam la groaznicul foc ce nimicea magazinul *Luvru*. Erau acolo sute, mii de oameni cari priveau, înmărmuriți, cât de ușor flăcările pot preface în scrum o muncă încordată de ani întregi, cât de ușor se poate zădărnici fericirea unei ființi care, cu o clipă mai nainte, privindu-și avuția, se credea poate fericită.

În noaptea rece, limbile de foc încinseseră zidurile. Ca niște șerpi uriași eșeau pe ferestre, se încolăceau pe pereți, se îmbrățișau și iar se desfăceau, se răsuceau mai aprige, apoi drepte ca și când s'ar fi sprijinit în coadă, se înălțau drept în aer; șuerând și vărsând scânteii ca balaurii din poveste. Apoi câte o toană de vânt prindea să sufle; flacările se plecau în aer, fluturând ca niște drapele sfâșiate, băteau zidurile negre, se împreunau, căutau iar să se ridice, rumenind până departe largul bolții, înroșind noaptea, asvârlind umbre fantastice, înfățișând astfel un colț înfricoșător de iad.

Dar când vântul se potolea, când pălălăele ațipite parcă intrau iarăși înapoi între ziduri, atunci, din dosul ferestrelor, răsăreau luminate și strălucite săli de bal, în care umbre ciudate păreau că lunecă într'un galop nebun. Și, deodată, ca niște artificii prin care se serbătoreă sosirea cuiva, bucăți întregi de flăcări se desfăceau și se ridicau în aer, pâlپând ca niște candelor romane, stingându-se tocmai sus, în înalt, ștergându-se astfel din fața ochilor uimiți.

Si în sfârșit când vântul și focul socotiră că se hărțuiseră de-ajuns, când gândiră că unul pe altul trebuie să se dovedească, atunci se încleștară într'o luptă groaznică, și lupta lor se ascunse într'un viscol de scânteii, din sânul căruia răs-bătea, până la nori, vuetul prăbușirilor și al nimicirii.

În clădirea aceasta, pe care flacările au mistuit-o, la al III-lea cat, *Societatea scriitorilor României* își avea cuibul. Umblaserăm prin toată țara, și prin Bucovina, să putem înfiripă acel mic și neînsemnat avut, care pentru noi însă eră neprețuit. Întâiaș dată, după ani, după decenii de scris

românesc, scriitorii se apropiaseră între ei, și într'un gând alcătuiserăm un loc al nostru, un loc de întâlnire, de sfătuire. Din câștigul șezăto-rilor cumpăraserăm mobile: avem o bibliotecă; prietenii pictori ne dăruiseră multe și frumoase tablouri. Și când gândeam, să cimentăm și mai puternic începutul acesta, iată, că într'o clipă, flăcările nimicesc totul, — tot, fără putință să scăpăm ceva!

Am stat îndelung în noaptea înghețată, și-am privit îndărădnic cele patru ferestre, care până târziu, până foarte târziu, au rămas întunecate. Se pareă că flăcările, care nimiciseră fără cruțare avuții de milioane, se opriseră sfioase la pragul unor încăperi a căror bogăție eră și ea o scântee, o scântee de nădejde pe care poeziile o poartă mereu în sufletul lor! Am stat îndelung în noaptea, rece, și-am privit neîntrerupt la cele patru ferestre întunecate, până când, la cea din capăt, geamurile se luminară ca niște rubine. Eră fereastra dela odaia poetului și prietenului meu Anghel, fereastra dela odaia în care de multe ori am pus atâtea la cale, fereastra odăiei care cuprindeă atâtea lucruri de preț — cărți rare și tablouri, amintiri de familie și manuscrise, cari se topeau toate într'o clipă, într'o clipă când poate că stăpânul, prietenul lor, se gândeă de departe, cu drag și duioșie la ele! Apoi rubinele celorlalte ferestre se luminară și ele, și, pe rând, comorile unor bieți visători se prăbușiră în scrum, se topiră în noianul celorlalte comori, amestecându-se, laolaltă, fășii de mătase cu fășii de suflet!

RECUNOȘTINȚA

Dintre toate simțimintele omenești nici unul nu e mai ales, nici unul mai înălțător ca *Recunoștința*. N'o căutați: e o floare rară; o floare suavă, ale cărei rădăcini pornesc din inimă. Ar fi putut-o avea fiecare om în sufletul lui, drept adevăratul și singurul temei al vieții lui, și n'o au decât puțini, în inima căroră patimile n'au biruit. Genialul Shakspeare a dat, în *Lear*, icoana *nerecunoștinții*, ca să înfățișeze mai puternic pe aceea a recunoștinții. Căci nimic nu poate fi mai josnic, mai sălbatec, mai grozav ca nerecunoașterea faptei care ți a adus binele, sau a ajutorului care ți-a întins mâna. E cel dintâi simțimânt pe care părinții, și apoi învățătorii, trebuie să-l sădească în sufletul copilului, e singurul simțimânt care făurește *Characterul*. Să nu uiți de unde-ai pornit, să ții minte pe cei cari te-au crescut și te-au ajutat, cu dreaptă răsplată să-i cinstești și să-i răsplătești pe cei cu cari, legându-te, te-ai ajutat și ridicat, acesta-i caracterul. Cel de-al doilea se reazimă pe cea dintâi.

De câteori înflorește recunoștința în sufletul unui om, se adaogă cu una faptele bune ale unei societăți, se adaogă cu una clipele de înălțare ale unui neam; și ori de câteori un popor răspândește lumina recunoștinții împrejurul lui, înseamnă că sufletul omenesc a pornit mai departe spre mai bine.

O societate sau un popor își pot arăta recunoștința în deosebite feluri. S-ar crede că unul din felurile acele, ar fi și cel, atât de obișnuit față de amintirea oamenilor de seamă ai neamului: cel al ridicării de statui. Dacă ar fi așa atunci puține neamuri mai recunoscătoare ca al nostru. Priviți răspântiile Bucureștilor noștri, răspântiile atâtor orașe din țară: o lume întreagă de piatră, care parcă ne mai călăuzește cu privirile ei țintite, cu mișcările ei încremenite. Dacă însă inima vă va îndemna să cercetați numele acelor cari au trecut la nemurire, statorniciți în bronz și'n piatră, veți rămâne mirați când sufletul și mintea o să vă șoptească alte nume, cari mai cu dreptul ar fi trebuit să aibă soclul lor, dar cari cu toate aceste încă nu și-l au. Parcă ți-e silă, să vezi cu câtă greutate, cu câte amănări, cu câte certe, se va putea înălța, în sfârșit, statuia *marelui Voevod Alexandru Cuza*. Și-atunci dai din cap și zici: „Vezi, chiar recunoștința poate fi înjosită, schimbată dintr'o floare rară și suavă ce este, într'o ramură pe care să se poată cocoța alții!“ Și nu vei crede nici în lumea de pietre, nici în simțimintele cari au ridicat-o. Și nici în recunoștința neamului nostru, fiindcă cei cari îl alcătuiesc, n'o au în parte fiecare.

Dar iată că vre-o câțiva ofițeri, într'o convorbire a lor își aduc aminte de trecut, și că'n amintirea lor răsare, deodată într'un cadru de duiosie, chipul unui profesor al lor, unui simplu profesor care i-a învățat și i-a pedepsit părințește, al unui profesor uitat, care-și pusese însă un lung șir de ani din viața lui în slujba atâtor generații de ofițeri, cari i-au trecut pe sub mână. Și'n duiosia lor, amintirile curg, se'nfăptuiesc, și

odată cu ele poate și ochii tinerilor se umezesc, și'n sufletul lor desinteresat inflorește, deodată, floarea rară a recunoștinții. Da, aceasta e ade-vărata și curata recunoștință.

Așa cred, că trebuie să se fi pus la cale, de către ofițerii *Școalelor speciale de artilerie și geniu*, ridicarea unui bust *maiorului Mahala*, profesorul de călărie, acum câțiva ani în urmă la aceste școli.

Maiorul Mahala! Și eu, care scriu aceste rân-duri, l-am avut profesor, în școala de artilerie. Parcă-l văd: Bătrân de șaptezeci de ani, aproape, uscățiv, cu umerii obrajilor ieșiți, încadrați cu cele două favorite albe, cu ochii cenușii, sterși sub sprâncenele stufoase, umblând mereu în re-dingotă, cisme cu pinteni, — cu cravașa în ca-râmb, cu mânuși cenușii în mâini și pălărie înaltă în cap, — parcă-l văd că intră în maneaj, luând biciul, de teama căruia elevi și cai ascultam, îndreptându-și șalele, întinerind, înflăcăran-du-se, luând poziția militărească, și comandând: „*Incălecarea!*” apăsând pe începutul comenzii, sco-borând glasul și prelungindu-i, trăgându-l, sfârșitul. Și se necăjiă! Se necăjiă, luă biciul și vâră caii într'un colț al maneajului, și-i bătea până ne semănă pe toți în nisip. Câte trânteli am mâncat, Doamne, datorite biciului „Domnului maior Mahala!” Și iar comandă „*Incălecarea!*” și caii înfierbântați nu ne mai ascultau. Atunci începeau ocările, ironiile, pe cari maiorul le făcea pe șoptite, începând numai întâiul cuvânt cu glas tare ca să înțelegem ce o să urmeze în celelalte. Și unele erau destul de pipărate! Iar la sfârșitul ședinții, după ce descălecam, pe cel mai neastâmpărat, — și lucru acesta îl făcea și cu ofițerii, — îl luă frumușel de mânecă, și ca și cum l-ar fi poftit la preumblare, îi spunea; „Tu

hai la *cancer!*“ La carceră vroia să zică în stricata limbă românească, ce vorbea. Dar l'am văzut călărind! L'am văzut călare pe acest septuagenar, stând înfipt în șea, stăpânind calul care tremura între pulpele grozavului călăreț. Căci la maiorul Mahala patima călării era o a doua fire, o patimă care-i intrase în sânge, și fără de care viața lui n'ar mai fi avut nici un rost. Imi spuneau camarazii, că un comandant, crezându-l bătrân, vroise să-l înlocuiască.

Atunci maiorul Mahala și-a văzut viața zădărnicită; o desnădejde grozavă îl cuprinse, numai la gândul că n'ar mai fi avut puțința să vie la ora programului, de la care nu întârziase o clipă, iarnă-vară, și ceru un *concurs*. La concurs maiorul Mahala își aduse aminte de tinerețea lui, își găsi toată vîaga și puterea muschilor lui, și birui! O fi sau nu adevărată întâmplarea aceasta, nu știu, dar se potrivește minunat cu firea, cu caracterul acestui călăreț de rasă.

Nu l'am uitat, și nu-l voi uita niciodată. Și acum, când anii s'au așternut peste întâmplările de atunci, acum când mă gândesc la bătrânul acesta, care străin de neamul nostru, — era mi se pare, Ceh, — își închinase toată viața în slujba oastei noastre, acum când mă gândesc la dragostea cu care dânsul își îndeplinia datoria, sînt și eu cuprins de duioșie, de duioșia aceia, pe care și acei ofițeri cari au hotărât să-i ridice bustul, au încercat-o.

Prin rîndurile de mai sus, tocmai această faptă frumoasă isvorată din adevărata recunoștință, am vrut să arăt.

CINEMATOGRAFELE

Serile, după masă, așa cum îți aștepti startul, așa aștepti ceasul de cinematograf. E o modă priincioasă, o modă care dacă a început să tiranisească ca toate celelalte, are cel puțin darul să-ți folosească întru câtva. Câți dintre noi ar fi avut prilejul să călătorească prin atâtea târâmuri depărtate, printr'atâtea țări, unele cu soare veșnic, altele cu zăpezi veșnice; câți dintre noi putea să vadă, la doi pași pe regele *Emanuel* al Portugaliei pe d-l *Fallières* al Franței, pe *Kaizerul* Germaniei?! Care dintre noi a bănuțit, fie măcar acum 10 ani de zile în urmă, că vor sta frumos pe scaun și vor privi la o groaznică vânătoare de leoparzi, în ținuturile Nilului egiptean?! Dacă s'ar trezi un străbunic al nostru, și, fără nici o pregătire, i-ai duce în fața unei pânze de cinematograf, ar cădea mort de surprindere. Căci invenția cinematografului e într'adevăr miraculoasă. Inchipuiți-vă ce va fi peste 150 de ani, când nici o ființă din cele cari în clipa aceasta trăiesc nu va mai fi pe pământ; ce va fi când întâmplări din zilele noastre se vor perinda pe pânză, când popoarele își vor vedea dramele prin care strămoșii lor au trecut, când își vor vedea împărații și regii

vorbind, mișcându-se, înviind, astfel, de dincolo de mormânt, o lume care odată avusese un rost sub lumina soarelui! Impresia aceasta adaică, impresie care peste 10 ani va fi covârșitoare, am avut-o când am văzut la cinematograful pe eroicul *Chavez*, sburând încă peste Alpi, când de o lună rămășițele trupului lui sfărâmat începuseră a se topi, ca să reîntre iarăși în neantul din care prinseseră ființă.

Tot astfel vor răsuna glasurile închise în gramofonele pivniții marelui operă din Paris, gramofone care vor fi puse în mișcare peste 100 de ani, făcând astfel pe morți să învieze.

Și glasul lui *Tamagno*, sau al lui *Carusso* va ridica lacrimi în ochii celor cari le vor asculta, înfiorați.

ARTISTUL ȘI LUMEA DINAFARĂ

Citirea unei nuvele publicate de curând, m'a făcut iarăș să mă gândesc la legătura dintre scriitor și lumea care-l înconjoară, la ceea ce el alege din ea, și ce anume adăogă dânsul realității, pentru înfăptuirea operei sale. Cunoscând mediul din care aforul nuvelei de mai sus a căutat să se inspire, am putut controla cu ușurință chipul în care faptele s'au resfrânt în mintea lui, și ce anume a crezut dânsul că trebuie adăogit lucrării, pentru ca să-i dea o întregire.

Cu prilejul acesta m'am încredințat și mai mult că *rețetele* nu pot folosi decât în farmacie și în-deletnicirea culinară, că arta e în afară de orice siluire, că *intuiția*, puterea de a pătrunde și a descoase viața, e singurul isvor al adevăratei arte. Intuiția nu e rețetă, ci un dar cu care Dumnezeu își miruește alesul. Iată pe autorul nuvelei, așezat la masa lui de scris, vrând să înfățișeze o privilejste a mizeriei. Intru acest scop își închipue sau își amintește un pomelnic de datorii, — cu țifre, exacte, fiecărui creditor, — îi adună pe acești din urmă la fereastră unui subsol mucegăit, înoadă o ceartă de mahala între cei doi soți, cărora vrea să le arate sărăcia, și din contrastul glasului piți-găiat, al femeii dinăuntru, și răgetele creditorilor

dinafară, scoate *efectul* mizerii omenești! Dar ce păcat că faptele și suferințele omenești, nu se pot amesteca în proporțiile în care se amestecă ouăle cu untul ca să iasă niște jumări bune. Căci realitatea nu poate fi interesantă decât prin ea însăși; transpusă în toată cruditățile ei, fie pe-o pânză, fie într'o scriere literară, realitatea rămâne înjosită, tocmai fiindcă luând-o de pe temelia ei firească, o așezi pe o altă șubredă. Fotografia nu poate înlocui pictura, nici stenografia, literatura. N'ai avea atunci decât să porți la îndemână un creion, să notezi orice convorbire, și s'ar părea interesantă, și s'o așterni apoi pe hârtie. Și să-ți închioui cu asta c'ai descoperit încă un colț al sufletului omenesc! Dar arta *crează*; realitatea prinsă de ochiul unui artist *e din nou creată*, crudității ei i se adaoga căldura sufletului aceluia artist, și îmbrăcată numai în nou vestmânt, ea poate să aibă dreptul la o nouă viață, la o viață veșnică dacă vestmântul îi va fi țesut mai luminos. Sufletul unui artist pătrunde realitatea, o desface apoi în toate adâncimile ei, și i le colorează în culori suave, eterizate, deosebire de cele cari o acoperau în întâia ei ființare, cum raza de soare desface din picătura incoloră de apă, cele șapte culori eterice ale curcubeului ceresc. Aceasta pentru ceace artistul alege din lumea înconjurătoare. Ce-i adaogă, ca să-i dea o întregire? li adaogă câte ceva din întregul capital de observație pe care ochiul lui, în chip inconștient, l-a cules din atingerea lui cu viața. Aceasta e lucrarea cu adevărat mintală, lucrarea neprevăzută, — acesta e râul al căruia curs îl știi, fără să poți bănuși sub ce efect de lumină își va duce undele în clipa ce vine. Din acest capital de observație și experiență, răsare partea cu adevărat personală a scriitorului, care l și așează pe scara

valorilor. E singurul capital după care nu trebuie să alergi, el se dă singur prins în capcană ochiului dumnezeesc deschis deasupra lumii, ca să-i cucerească tainele.

Mai rămâne de ales forma în care să-ți îmbraci opera literară. În deosebire de pictură și arhitectură, cari trebuiesc neaparat să ție seamă de *proporții*, literatura e elastică, dânsa nu-ți dă un număr de cuvinte, sau o lungime de frază, pentru o anumite situație; meșter să fii, poți mări sau scurta o descriere, fără ca opera să sufere ceva. Trandafir sălbatec, cu patru petale, trandafir de seră cu sute, nici gingășia, nici eleganța unuia nu e în dauna celuilalt. Dacă *Maupassant* dintr'o singură pagină îți dă înfățișarea furtunatăcă a mării, cine poate bănuî ca un *Michelet* îți strecoara acelaș fior în zeci de pagine? Și ca să amintesc iarăș despre nuvela de mai sus: nu un catastif de socoteli și polițe poate sa-ți arate mizeria cuiva. ci numai o singură rază de soare, coborâtă de pe fereastră, peste o treanță de covor, așternut pe niște podele măcinate de vechime, poate să înfățișeze mai bine sărăcia unei biete odăițe! Și iarăș, acelaș colț văzut de ochiul unui maestru, poate lăsa câteva pagini de o rară frumusețe.

..Dar dacă spinul se resfață pe o tulpină tot atât de înaltă ca și a crinului, cine poate lua floarna unuia drept a *celuilalt*?

H O L E R A

Pe-o carte veche am găsit însemnate, de aceeaș mână, ceasurile la cari trei membri ai aceleași, familii, tatăl și cei doi fii ai lui, au murit de holeră, unul după altul în aceeaș zi. Sfâșietoare însemnare, — datorită poate soției și mamei, rămasă singură pe pământ — scurtă, laconică, așa cum sânt mai toate însemnările din cărțile noastre vechii, — *agendele* strămoșilor noștri. Căci dintre familiile acele ale căror obârșii se scoboară dincolo de începutul veacului al 19-lea, puține vor fi cari să nu numere măcar o jertfă acestei cumplite boale. Vecina noastră, Rusia, dela care ne-au venit multe, ne-a trimis și acest dar, care a lăsat urme adânci, mai ales în amintirea locuitorilor Moldovei.

Câmpiile Prutului sânt presărate cu un spin mic, cu sămânța ghimpoasă, cu tulpina acoperită de ace subțiri și veninoase; spinului acestuia țărani moldoveni îi zic *holeră*, și spun cum că ni l-ar fi adus plocon Rușii, pe cozile cailor lor, în iurușurile pe cari le dădeau prin țara noastră. Faptul, că printr'o buruiană ȳuricioasă, de care te ferești la fiecare pas, s'a statornicit amintirea cumplitelui musafir, arată cât de nimerite sim-

boluri găsește poporul, și cât de amară îi e ironia față de acei cari îi prilejuiesc relele.

Și într'adevăr, de peste apele Prutului ne-au pândit multe necazuri:

Prutul, râu blestemat!

Zice un cântec bătrânesc. În poezia populară nu e râu mai disprețuit ca Prutul cu apele lui galbene și lutoase, cari parcă-ți spun să nu le bei, cu vârtejurile și bulboacele lui repezi și adânci, în cari s'au scufundat atâtea vieți omenești.

Într'o revistă, am găsit arătată stafia ciумii printr'un monstru întins, cu ghiarele rășchiate, cu ochii ieșiți din orbite, de-asupra unui tren care aducea pe atâția călători neștiutori de bagajul funebru ce mai purtau cu ei. În legătură cu aceasta un pictor simbolist, și-ar putea închișui spectrul holerli, descărnat, cu ochii mari și verzi, cu ghiarele lungi de vultur înfipte în umerii unui cazac, ce trece Prutul călare.

Dacă pe dușmanii moșiei românești, plăeșii și ostașii noștri i-au înfrânt cu ușurință, sub coasa holerii au căzut cu miile fără nici un ajutor, căci împotriva ei mijloace de apărare nu erau. Pe atunci puține tratate de igienă se vor fi aflat în bibliotecile boerilor noștri; despre *desinfectante* nu se prea știau multe, iar deasupra grozavei și nevăzutei legiuni a bacililor și microbilor nu se îndreptase încă nici un microscop. Holera lua din plin; grozăviilor ei, *Ioan Ghica*, le hărăzește pagini puternice în *scrisorile* sale.

Dar iată că după atâția ani, musafirul nepoftit se îndeasă iar la granițele noastre. Și cu toate că vremurile iurușurilor au trecut de mult, cu toate că igiena se învață astăzi prin școli, cu toate că de-asupra legiunilor microbice microscopale se pleacă cercetătoare, cum spre lumile

stelare telescoapele se îndreaptă iscodind, cu toată epoca echipei de salvare și a etuvei de desinfecțat, eram și poate mai sântem încă tot atât de primejduiți ca acum o sută de ani în urmă! Fi-rește, Moldova și de astă dată era mai amenințată decât de restul țării. A fost o adevărată spai-mă, vestea că molima e aproape, pentru cei că-rrora le cădea răspunderea urmărilor.

Iașii, bătrâna Capitală, orașul cultural, Altarul României moderne, cum îl cinstesc în discursu-urile lor și cei cari l-au văzut și acei cari n'au lo-cuit vreodată printr'însul, și acei cari i-au dat câte puțin, și ceilalți cari nu i-au dat nimic.

Iașii steteau în preajma holerei, ca un osândit în fața securii călăului.

Spre dânsul dar a alergat de data aceasta bună-voința celor tari. Spre norocul lui, unui om ener-gic și de inimă, ministrul *Morțun*, îi cade sar-cina să-l smulgă din ghiarele nefericirii. Și iată fața cealaltă neașteptată a răului. Ceea ce nu se făcuse în 40 de ani, se face într'o săptămână! Bălțile verzi, pe cari, ca copil le ocoleam vara din pricina miazmelor ce împrăștiau, iar iarna le plăteam, pentru lunecușul lor, tributul orelor de greacă și latină,— se seacă; colțurile, în cari gu-noaiele adunate de ani alcătuiseră un fel de *guano* specific,— se desfundă; maghernițele, în cari muș-tile nu mai mureau. trăind fericite, ca într'un a-devărat Eldorado al lor,— se curăță și se aerisesc; hrubele în cari guzganii dela oraș primeau vizi-tele celor dela țară,— se astupă; în sfârșit meida-tele adevărate cimitire ale câinilor și-ale mâțelor libertine, — se mătură și se stropesc cu var. Ba minunea minunilor, lucru ne mai auzit, câțiva funcționari prea optimiști față de destinele ora-șului lor de baștină, sânt poștiți să cugete o clipă

și asupra pesimismului schopenhaurean. Iașul re-
înviat din însuși... gunoiul lui!...

Și când vezi lucrurile acestea, când te încre-
dințezi, că fără primejdia unui mare rău nu se
poate face și puțin bine, mai îți vine să mulțu-
mești holerii că și-a arătat vârful nasului și la
hotarele țării noastre.

...Și, uite-așa, dela blestem se trece la bine-
cuvântare, în lumea aceasta ciudată și-atât de ne-
înțeașă.

MODA LA BUCUREȘTI

Poetul și autorul dramatic francez Zamacois publică, într'un ziar, un foarte frumos articol asupra modei de astăzi a femeilor. Ridiculizând *rochia-fus*, cum numește, cu drept, noua fustă, strânsă jos într'un cerc, ce se poartă acuma, zice că face aceasta pentru ca mai târziu, peste vreo cinci zeci de ani, când cineva ar vorbi despre evoluția gustului la modă, să n'aibă dreptul să creadă că generația de azi, a fost o generație alcătuită din oameni, nebuni de legat.

E bine, că s'a găsit un scriitor de talent, care să lase pe hârtie impresiile lui asupra îmbrăcăminteii femeii din clasa de sus, a zilelor noastre.

În perindarea veacurilor fiecare epocă și-a avut moda ei. Pe tăcutele canale ale Veneției, ca și în grădinile paradisiace ale Versaill-ului atâtea femei și-au purtat rochiile, încântând atâtea priviri.

Câtă deosebire însă dela rochia cea grea de catifea a „Portiței“, la fusta de mătase scurtă, înfășurată strâns pe trup, a frumoasei Tarnovska, această eroină modernă demnă de pana unui Shakspeare !

Ce trecere dela piepții învolați, de la trena șerpuitoare a d-nei de Pompadur, ale cărei tocuri

înalte au înfiorat de atâtea ori nisipul aleelor umbroase dimprejurul Trianon-ului, la *tualeta-fus* a unei simple d-nei Steinhil, curtezana modernă, care-și plimbă dragostele, trezind în parcul bătrân ecoul vechilor și glorioaselor amoruri!

Căci dacă în iubire femeile de pe atunci erau poate tot atât de statornice ca și cea mai mare parte a femeilor de azi, în îmbrăcăminte erau cu mult mai stăruitoare. O modă își trăia traiul, și trecerile dela un fel al ei la altul, însemna o epocă.

Moda de astăzi e în lumea materială ceea ce *efemera* e în cea însuflețită. Moda se naște și moare în aceiaș săptămână, iar ceea ce se numește *sezon* e o înlănțuire de sezoane supuse celui dintâi, deosebindu-se între ele prin adăugirea unei panglici sau prin scoaterea unui volan.

Și fiindcă Bucureștiul nostru e un Paris în miniatură, — avem de toate în miniatură — iată o priveliște bucureșteană, (așa dar și pariziană) la orele 6 seara, — vremea obișnuită de plimbare a lumii alese.

În fundul bulevardului, deasupra Cotrocenilor, soarele se coboară într'un apus fermecător, care îmbracă Bucureștiul într'o lumină dulce, rumenă, de vis.

Feriți-vă! E o întrecere nebunească între bicicletele ale căror roți se alungă una pe alta, între automobilele cari zumzue ca niște bondari uriași, și caii de foc ai muscalilor.

Mai bine priviți pe trotuare. Iată-le, — vestitoarele grațiilor și-ale modei.

Subțiri ca niște fuse, pășind mărunt, împiedecate de cercul strâmt de jos al fustei, acoperite de pălării cu borurile nemăsurate, cu umbrelele deschise sus, deasupra capului, par niște

ciuperci surupase, Doamne! prin ce minune de echilibristică pot păși ființele acestea, cu mijlocul strâns într'o mașină infernală, cu picioarele cercuite, călcând pe niște tocuri înalte, în vreme ce sus pe cap, trebuie să și ție pălăria uriașă, și, mai sus, umbrela mai mică de cât pălăria.

E o minune de acrobatică, în care, noi bărbații, n'am putea izbuti; trebuie să fim sinceri și să o recunoaștem.

Pălăriile acestea sânt pentru femeile moderne ceea ce a fost, din vremuri străvechi până astăzi, vâlul la musulmane. De sub marginile lor largi nu poți zări fața celor ce le poartă. Bărbatul merge lângă soția lui, ca lângă o necunoscută.

Și dacă vor fi dintre aceia, pe care să-i bucure acest lucru, se vor găsi și de aceia, cărora să le pară rău.

Culmea e la teatrele de vară. Din dosul acestor panere cu flori, nici nu poți bănui măcar ce se petrece pe scenă. Mai mulțumitoare trebuie să fie priveliștea pe care artistul o are în față: un întreg lan de .. *floarea soarelui*, cum trebuie să se deslușească chipul femeilor în cadrul pălăriilor.

În legătură cu aceasta îmi amintesc de o caricatură. E într'un teatru, în stal; în față o doamnă cu o pălărie strașnică; în spatele ei un domn. Se juca, în seara aceea, întâi o dramă, apoi o comedie. Caricatura arăta dintruîntâi *drama*: doamna, mișcată, plânge cu nasul în batistă. Cum stă cu capul plecat, marginea dela spatele pălării se ridică. Domnul din dosul ei, plistisit, nu poate zări nimic; își blestemă ceasul când și-a pus în gând, să vie la teatru. A doua schiță e în *antract*. Domnul, radios, își face în sine următoarea judecată: „dacă la dramă doamna a plâns, cu nasul în batistă, cât se va juca comedia, o să stea ca

oamenii, deci pălăria păstrându-și locul ei firesc, o să pot privi“. Așa a fost, dar, — schița a treia, — *comedia* e nespus de hazlie. Doamna se prăpădește, râde... cu capul pe spate ; e rândul marginii din față a pălării să se ridice în sus. Logica domnului din dos e spulberată ; pe chipul sărmanului se citește cea mai cumplită desnădejde!..

Propun o ligă, o societate a femeilor de bun simț, pentru micșurarea pălăriilor.. cel puțin ale acelora cu care vin la teatre; un fel de S. P. S. : *Societate pentru protecția spectatarilor.*

Și când te gândești că aproape jumătate din industria lumii, e robită acestei mode sprintăre, că mii și mii de mașini își învârtesc roțile pentru fabricarea atâtor nimicuri, că milioane de ochi se sting deasupra dantelărilor rare, dantele cari mai înainte să coste parale, costă viața atâtor lucrătoare nefericite, te întrebi dacă această goană nebună după lux, dacă această rafinare modernă, dacă acest *progres*, această *perfecționare a lucrului de nimic*, nu e cea mai grozavă nebunie a civilizației noastre !..

CEEA CE S'A MAI SPUS

Cu prilejul unui articol pe care la'm publicat de curând, un prieten m'a dojenit că vorbesc lucruri știute, cunoscute de mult și pretutindeni. Am stat și m'am gândit dacă prietenul avea sau nu dreptate, când mi-a spus vorbele acelea, și astfel răspunsul pe care nu i l-am dat atuncea, i-l dau, cu acest prilej, prin scris.

Ceeace m'a mirat cu adevărat, și îndată după aceea dojană prietenească, a fost faptul c'am găsit rezumat, într'o notiță dintr'o revistă săptămânală, un articol publicat, mai în aceeași vreme, de către un mare scriitor francez care, într'o altă formă, spunea exact acelea ce spusese eu în articolul pe care prietenul meu îl găsise publicat fără de nici un folos. Și atunci m'am întrebat: dacă s'a putut scrie mai mult în vre-o literatură asupra subiectului tratat de mine, fără de îndoială că acea literatură e cea franceză, în care adevărații maeștri au ilustrat cele ce scrisesem. Cum se face atunci că astăzi, și a câtea oare poate, un mare scriitor găsește nemerit să arate din nou aceleași lucruri cugetate și supuse de alții? Și mi-am și răspuns, căci deslușirea venea de la sine.

Sânt atâtea lucruri cari s'au mai scris. La urma urmei ce nu s'a scris oare? Ceeace deosebește un fapt sau un adevăr spus astăzi de cel ce se va spune mâine, e numai forma. Acelaș subiect poate fi turnat în zeci de forme, și numai ea deosebește pe un scriitor de altul. Dacă n'ar fi deci decât aceasta, și încă am avea fiecare dreptul să încercăm. să așternem pe hârtie, ceea ce au încercat și așternut alții

Dacă după Grigore Alecsandrescu a venit Carageale să îmbrace aceeași fabulă în straiul nou al meșteșugului său, cu atât mai bine. Și dacă acest lucru se potrivește atât de bine în ceea ce privește arta, e mai mult decât o îndatorire, când e vorba despre o lucrare de direcție, de călăuzire a sufletului, sau a minții.

Câte nu s'au spus, și de câteori! Și cât de repede s'au uitat! Cine știe *Tatăl nostru*; dar întreabă-te, prietene, câți îl mai spun! Și gândește-te, e bine că nu-l mai spun? Cine nu știe pe ce temelii se odihnește credința strămoșească, și ce anume îndatoriri avem către dânsa! Dar întreabă-te, prietene, câți le mai îndeplinesc? Și gândește-te, e bine că nu le îndeplinesc? Și ce e oare toată orânduirea aceea a legilor, toată împărțirea, pe ceasuri, a unei munci pe care cu toții o știm că trebuie, că sântem datori s'o facem?

Și întreabă-te câți din noi ar îndeplini-o fără de acea silire venită de aiurea. Și așa fiind, ar fi bine dacă n'am îndeplini-o? Nu, prietene, să ne cercetăm bine sufletele, sântem prea slabi; și energia și gândirea și simțirea noastră, trebuie mereu trezite. Atâtea adevăruri au rămas uitate, fiind-că deși toți le cunoșteau, nimeni n'a găsit folositor să le mai reamintească. Atâtea

credinței s'au spulberat, fiindcă nimeni nu s'a crezut dator să le mai propovăduiască!

Uitarea cotropește sufletele; sântem datori să luptăm împotriva ei. Dacă ne simțim în stare să dăm un nou vestmânt unei gândiri vechi, să nu pregetăm. Și nimic să nu ni se pară nefolositor.

Din nesocotirea celor ce știm, isvorăște întreaga nefericire a vieții noastre. Să lăsăm. Ceeace s'a spus, nu e rău că se mai spune. Ce bine ar fi, prietene, să ni se pară, că nu șrim nimic prea bine, că nu cunoaștem nimic îndeajuns!

MIJLOCUL LUI DECEMBRIE

S'a schimbat Firea ! In Decembre nu mai fulguese, ferestrele nu se mai smâlțuesc cu flori de gheață ; copaci nu-și mai întinde brațele împodobite în promoroacă. Noroiul lui Martie umple străzile ; copacii Cișmigiului plâng din ramurile lor umede ; cerul, îmbâcsit de nori cenușii, atârnă greu, gata să se reverse într'o ploaie de toamnă. E tristă vremea, ca orice lucru ne la locul lui. Numai bucureșterii sânt veseli. Bărbații umblu în pardesiu ; doamnele în jachete subțiri ; copiii cu genunchii goi. Iar lebedele Cișmigiului, albe de par'că ne-ar face dor de zăpadă, plutesc a lene pe lacul Cișmigiului, a cărui oglindă zadarnic, mai așteaptă antreprenorul patinajului, s'o vadă odată înghețată. Trăsurile aruncă raze de noroi în toate părțile, pătând rochile și hainele, cari umplu a doua zi fabricile spălătoriilor chimice. Căci și petele de noroi, ca multe altele, se șterg ușor, și dacă mai lasă vre-o urmă, apoi aceasta e numai pentru ochii îngăduitori, cari știu unde a fost pata dela început.

Pe vremea aceasta triată automobilele înviează orașul. Semnalele lor, cari au de scop să-ți prevestească mai din vreme că vei fi călcat, aruncă zarva în public, trezește energiile, mișcă picioarele celor mai reumatici. Șofeurii, această nouă categorie de oameni, — oameni inculți, fără simțul timpului și al spațiului, fără gândul primediei — merg și ei, trebuie să recunoaștem, la

moarte ca vechii gladiatori romani. Omoară și la rându-le sânt omorâți. Bicicliștii sânt rari, e un sport învechit.

Pe sus, doar *Vlaicu* sboară: — el sub cer, țigărușii mahalalelor Cotrocenilor urmărindu-l pe jos, dând cu căciula în câini de bucurie, fiindcă până la el n'ajung. Curse, nu. Bătăi cu flori, nu. Altfel de bătăi câte vreți. Cârциumele gem, acum în preajma alegerilor. În fața *Clubului democrat*, două manifestații au scos de prin bârlogurile lor pe toți agenții. Se pregătesc toți de *alegeri*. Unii vor să rămâe; alții să vie. Ori unii ori alții au să-și vadă visul cu ochii. Pentru câtă vreme? O să vedeți. În cafenele aceleași discuții. „Toți avem geniu; în afară de noi nu pot fi alții; noi sântem centru lumii“.

Literatură! Gazetele dau «fapte diverse: *omoruri, sinucideri, Stația B. M., Omul gol din Cișmigiu*»... Pe care, în treacăt fie zis, și autorul acestor rânduri a avut cinstea să-l vadă, nu la miezul nopții, cum au spus gazetele, ci la 8 ceasuri seara! Gol ca Adam.

Bănuesc că pricina e o Evă. Cofetăriile pline; Cinematografele asemenea; teatrele la fel. La Național a răsărit *Luceafărul!* *Maman Colibri* ține seria la *Davila*; opereta lui *Grigoriu* își pregătește premiera la Teatrul «Leon Popescu». Și toate merg, se învârtesc pe veșnicul fus al *actualității*.

Numai zăpada a ajuns legendară, ca *Feșii-Frumoși*, ca *Ileana Cosânzeana* a lui *Victor Eftimiu*, ca *Statul Palmă-Barbă-Cot*. Ori o fi crezând și dânsa că e prea albă și neprihănită pentru mocirlosul pământ!

13 MARTIE

Tineretul universitar a sărbătorit și anul acesta ziua de 13 Martie, și cred că această aniversare va trece în tradiție, și că în fiecare an se va aminti ziua, când a rămas hotărâtor, că pe scena Teatrului Național, românii trebuie să vorbească în graiul lor. Acei cari au dat prilejul acestei zile, parte din pătura înaltă a societății bucureștene, nu-și închipuiau că și în limba românească pot să se exprime cugetări sau să se facă spirite, — acele rachete ale vorbirii franceze. A trebuit să curgă sânge, sângele nu al acelor vinovați, ci al celor cari mai mult prin instinct, — vorbesc de masa compactă a poporului adunat în noaptea aceia, — s'au împotrivit săbiei și baionetei pentru o pricină sfântă. Acei cari atunci făceau pe scepticii, și condamnau mișcarea unor „tineri svăpăiați“, joacă astăzi pe scena Teatrului Național în românește, piese originale românești, cari plac de o mie de ori mai mult ca farsele franțuzești, și poate se miră și dâșii, fără să o mărturisească, cum o „mișcare svăpăiată“ a putut să aibă un rezultat atât de serios. L-a avut fiindcă uneori avântul tinereții e acel care deschide zările noi ale unui popor. Atunci nu mai e vorba de „ti-

neri svăpăiați“, ci de o putere covârșitoare, căreia „obiceiurile“ trebuiesc să se supue.

* * *

Studentii ceruseră concursul d-lui Iorga, și d-sa se hotărâse să vorbească. În ziua de 13 Martie, pe la orele 5, ne îndreptam în trăsură cu d-sa spre sala Eintracht; pe drum un foarte însemnat personaj politic conservator, ne opri, și rugă pe d. Iorga, din partea unor doamne din înalta societate, să renunțe la cuvântarea sa. D. Iorga rămase nestrămutat în hotărârea luată. Sala Eintracht gemea de lume, deabia se putu deschide calea profesorului universitar. D. *Vlahuță* și cu mine, am rămas pe trotuar, dinpreună cu multă altă lume; auzeam numai aplauzele și aprobările entuziaste ale ascultătorilor. D. Iorga ținuse poate cel mai înflăcărat discurs din viața sa, atât de bogată în cuvântări. Apoi studentii, cu un steag, porniră spre Teatru, cântând „*Deșteaptă-te Române*“.

Cine a dat poruncă să se scoată imediat armata, își are pe cuget sângele vărsat, dar și gloria, la care nu se gândise, firește de a fi dat prilejul unei mari prefaceri în moravurile societății noastre, în schimbul unei jefite, fără de care nimic trainic nu se poate înfăptui.

Când s'a adunat toată mulțimea aceea de oameni?!—nu pot ști. Stam cu *Mihail Sadoveanu*, pe treptele unei prăvălii, în colț la întretăierea străzilor Regală cu Academiei și priveam învâlmășagul. Se înoptase, erau ceasurile 9. Dinspre piața Teatrului venea un sgomot surd. Chiar în fața noastră studentii, ajutați de norodul ce se strânsese, dădeau lupta cu jandarmii pedestrii, cari

atacau dinspre Calea Victoriei. Trei tramvae fură oprite pe loc; vizitii fugiseră cu caii. Cineva dădă ideea: „*Baricadați strada*“, și într'o clipă tramvaiele fură întoarse spre intrarea străzii. Deodată auzirăm un zgomot mare, ca acel al unor che-soane de artilerie în mers. Băeții de prăvălie, mahalagii, descoperiseră că strada Academii se pavează, mai în sus, încărcând bolovani și bucăți de asfalt în gunoierile primăriei, le aduceau în galop. Cineva stinse felinarele, și o bombardare groaznică începù. Din jandarmii pedestri începură să cadă, loviți, unul câte unul.

Studentii, pe rând, de pe acoperământul vagoanelor de tramvai, țineau cuvântări de îmbărbătare. Dela ferestrele casei din colț, de lângă Continental, cineva aruncă, în jandarmi, ghiveciuri cu flori, vase de bucărie, și sirăfulgeră prin noapte chiar lama unui tesac, aruncat cu furie de mâna unui bărbat, care se făcù nevăzut apoi. În clipa aceasta de fierbere cumplită, trăsura unui „artist“ din înalta societate, care se vede nu aflase de cele petrecute până atunci, căuta să-și facă loc cu orice preț prin mulțimea clocotitoare de mânie; domnul se sculase în picioare și cerea cale liberă cu orice preț; cu o stînghie cineva îi aruncă jobenul în aer la câțiva metri, zeci de mâini se întinseră de întoarseră caii înapoi, dându-le bici, trăsura porni pe unde venise într'o goană nebună și într'un groaznic strigăt de: „ho!“ Atunci auzirăm dinspre strada Enei un mers cadențat și hotărât: veneau vânătorii. Mare parte dintre cei cari aruncau cu bolovani își schimbă tirul spre dâușii. Auzeam loviturile cum cădeau pe arme; mulți vânători căzură, dar ceilalți înaintau liniștiți, ca la paradă, cu baioneta la arme, a căror strălucire în noapte

par'că le lumina frontul. Atunci, tot ce era în mine creștere militărească, dintr'atâția ani de școli militare și ofițerie, se revoltă. Țineam cu soldații cari cădeau fără să lovească, și'n deosebire de Sadoveanu, care cu firea lui liniștită privea lucrul filosoficește, strigai la cei ce aruncau: «Numai aruncați cu pietre: dâșșii n'au lovit pe nimeni!»

Intr'adevăr, frontul se oprise, închisese numai strada. Bombardarea încetă, ș'un student le și ținu o cuvântare. Ciuda cea mare era pe jandarmii pedestri și cei călări, cari nici nu cruțau, dar nici nu erau cruțați. Din fundul străzii Regale un ofițer de jandarmi călări sosi în trapul mărit al calului, căutând să străbată în Calea Victoriei. Cu sabia scoasă, ofițerul căută să-și facă loc, zeci de bolovani lovira calul și pe el. În față era baricada tramvaelor. Ar fi fost pierdut dacă între tramvaie și colțul Continental, unde acum e chioșcul cu ziare, nu rămăsese un loc cât să încapă un om. Ofițerul îl zări, îndreptă desnădăjduit calul într'acolo, care cu presimțimântul primejdiei cel aștepta și pe el, se subție ca o pisică și, săgeată, trecu dincolo.

Târziu de tot, în urma multor șarje ale jandarmilor călări și atacuri ale jandarmilor pedestri, dincolo de miezul nopții, străzile începură să și ia înfățișarea lor obișnuită.

Ne-am dus să-i spunem d-lui Iorga cele întâmplate. Pe strada Știrbei-Vodă, sub lumina unui felinar, văzurăm pe o targă un jandarm rănit, pe care-l duceau la spital; soldatul avea capul tot înfășurat și de abea răsufă. Sub impresia aceasta am intrat la d. Iorga, căruia i-au dat lacrimile și multe clipe n'a putut vorbi de emoție, auzind povestirea noastră.

După câteva zile am pornit, cercul „Sămănătorului“, în frunte cu d. Iorga, dela un capăt la altul al țării, propovăduind iubirea graiului strămoșesc. În cuvântări admirabile, conducătorul înflăcăratei mișcări literare de atunci, poate și-a mărturisit tot ce-a avut mai avântat, mai tineresc și mai plin de nădejde în suflet, poate și-a petrecut cele mai frumoase clipe din viața sa de luptător. Pentru noi ceilalți zilele acelea sânt amintiri neșterse.

Așa s'au petrecut și acestea au fost urmările zilei de 13 Martie 1906.

Tinerilor, din generație în generație, n'o uitați!

DREPTUL PRESEI

Drama care a cutremurat Franța, a emoționat și lumea întreagă. Desnădejdea d-nei Caillaux a ajuns până într'atâta, încât a mers cu mâna înarmată, de a doborî pe acela care publicase, și avea de gând să mai publice, scrisori intime din viața ei, — Calmette, directorul ziarului „Figaro”. Tocmai fiindcă această crimă pornia atât de sus, atentatoarea fiind soția ministrului celui mai cu autoritate din cabinetul francez, pricina care îndemnase pe o femeie cu așa situație la o atare faptă, a dat loc la discuția unei chestiuni foarte însemnate: până unde pot merge drepturile presei?

Fără îndoială unul din drepturile cele mai puternice, pe care societatea le-a căpătat în dauna a câtorva puternici, cari ascundeau adevărul și lumina, în folosul lor, e acel al libertății presei, care o reprezintă, îndreptând-o în aceiași vreme. Atunci când presa urmărește un țel, care e cel al adevărului și dreptății, și acest lucru îl face pe căile drepte ale conștiinței curate, atunci dânsa poate deveni a putere uriașă, și răsunetul cuvântului ei nu întârzie să trezească un puternic ecou în adâncul sufletului mulțimii. Se cheamă că atunci a format un curent, că a câștigat cauza, și că la îndeplinirea voinții ei nimic nu-i poate sta

în cale. Presa poate răscoli războaie după cum poate așterne pacea; poate ajuta la cultura unui popor și la formarea literaturii lui, — la înălțarea lui în sfârșit. Desființarea *cenzurii* a fost unul din pașii omenirii spre progres.

Și mai are un drept mare presa: acela de a urmări și arăta cetățenilor, în bine s'au în rău, după cum e cazul, activitatea oamenilor publici. Toate actele lor pot fi controlate, cântărite în văzul tuturor, ele fiind legate de bunul mers al societății, în numele și spre binele căreia trebuie să lucreze. Dar oamenii sunt oameni, și fie firea unora, fie nepriceperea, pornesc spre rău cele ce erau puși să îndrepte spre bine. Atunci presa le analizează activitatea și cu puterea ei îi doboară dela locul în care soarta îi urcase. Dar până aici merge dreptul presei. Atunci, când pentru a ajunge la acest rezultat, te slujești de alte mijloace, înseamnă și slăbiciune și că te-ai îndepărtat dela *datoria* ta. Acesta-i cazul lui Calmette; vrând să doboare un ministru, pe care-l credea necinstit, la urma urmei a căutat să-i desvăluie viața lui intimă, viața familiară, care nu avea întru nimic aface cu chestiunea pentru care lupta. Ei bine, ziaristul loial n'are dreptul, să se slujească de micile intrigi familiare, de nenorocirile cari zac ascunse în sânul unei familii, de nefericirea cuiva, de nimic, în sfârșit, din ceiace fiecare om ține ascuns în tainița sufletului său, ca pe o mare durere sau o nespusă fericire. Ministrul Caillaux avea la îndemână și dânsul scrisori compromițătoare pentru Calmette, căci nu e acuzator, în asemenea chestiuni, care să nu poată trece la rându-i drept acuzat. Iată de ce nu pot înclina să spun

că directorul ziarului „Figaro“ a căzut la postul lui. Și-a ispășit, ce-i dreptul tragic, o greșală.

Din nefericire de multe ori și la noi unele ziare au depășit acest drept. E o chestiune de conștiință, să respecti viața privată a unui om și, mai ales, a unei femei. Turnurile de cristal sunt numai pentru eroii din basme.

ODISEA UNEI STATUI

S'au ridicat multe statui în România. Unele au apărut așa, deodată, ca niște aeroliți, în mijlocul piețelor publice, în colțul unei străzi, s'au în umbrarul unei grădini. Cercuri, comitete, simpli particulari, au împărțit de atâtea ori liste, au ținut conferințe, au strâns *fonduri*. Cu fonduri se poate face orice, — chiar ridica statua unui om, a căror biografie n'o poți găsi.

Spre fericirea lui, lașul a fost scutit de lumea *bronzurilor* necunoscute; între zidurile vechei capitale, numai câte-va statui amintesc, cu dreptul, chipurile mărețe ale unor adevărați eroi, cari au ilustrat istoria politică și culturală a Moldovei. Statuele lui Ștefan-cel-Mare, Vodă Ghica, și-a lui Miron Costin, precum și cele ale lui Gh. Asachi și Vasile Alecsandri, trebuiau ridicate ca un prinos de recunoștință a generațiilor de astăzi. Ba e o tristă față a sufletului românesc de azi dacă în Iași nu se găsesc încă statuile unui Mihail Kogălniceanu, unui Costache Negri, unui Mihail Eminescu, oameni cari au răsfânt strălucirea sufletului și minții lor asupra faimei Moldovei.

În sfârșit, după atâta așteptare, — așteptare care a arătat cât suntem departe încă de așa zisa *epocă a caracterelor*, cântată și cerută de

toți îndrumătorii mari și mici de astăzi, — în sfârșit ziarele anunță într'o bună zi că Iașul, ieșeni, vor să ridice o statuă aceluia care prin voința lui de fier, prin dragostea nemărginită ce purta neamului românesc, prin avântul eroic pe care-l hrănia în inima lui, hotărâse și îndeplinesc *Unirea*, prin înfăptuirea căreia s'a pus temelie *României* de azi și din viitor. Ieșenii vroiau să ridice dar o statuă lui *Alexandru Ioan Cuza*, Marelui Domnitor.

Comitetul alcătuit din oameni cu vază, a împărțit liste pretutindeni, s'a strâns dela suma ce-a mai mică. — banul țaranului sărac, recunoscător Domnitorului, — până la cea mai mare, cei 20.009 lei. pe care *M. Sa Regele Carol* i-a adăugat subscripției, și, un sculptor italian, sculptorul Romanelli, luă comanda statuei.

Se întâmplă însă că, paralel cu această frumoasă faptă, — pe care Români o datorau, — se întâmplă că Iașul să intre într'o epocă de prefacere: se clădesc case, se deschid străzi, se întind piețe noi. Lucru și mai neașteptat, Parlamentul votează o sumă de 200.000 lei, pentru un monument al *Unirii*, al cărei semicentenar se serbase cu un an mai înainte. De aci. — *odissea*.

În această epocă a goanei după... *caractere*, răsar din umbră patimi și slăbiciuni vechi, — ura înăcrită și înăbușită în suflete, ura pusă în slujba unei lingușiri neîntemeiate, căci ce-l către cari se îndrepta, a respins-o cu dispreț. Și atunci înfrumusețarea Iașului avu menirea să slujească urățenia unor suflete, votul parlamentului altora și statuă Marelui Domnitor fu acoperită de vâlul pânzei albe, care trebuia să cadă de pe dânsa în ziua desvelirii.

Aşa, unii din comitet, pretind că statua trebuie neapărat aşezată în *Piaţa cea nouă*, cum s'a boţezat răscrucea străzilor Golia cu Ştefan-cel-Mare. Avuseseră grijă aceştia să croiască într'adins această piaţă, să ceară autorizaţie la primărie, să comande astfel statua încât, — după spusa ziarelor — sculptorul să declare că făcuse statua *anume* pentru *Piaţa Nouă*! La pieţe noi oameni vechi! O polemică prin presă, certuri în consiliul comunal, protestări din partea studenţimei, — toate la un loc, — mi-se pare că şi unele demisiuni din Comitetul ridicării statuei, — aduc oarecare înţelegere, şi într'o zi, ziarele anunţă că comitetul a hotărât aşezarea statuei în *Piaţa Unirii*, vechea şi istorica piaţă. În care s'a jucat hora unirii, în largul căreia, de atunci şi până astăzi, la împrejurări solemne, se încinge tradiţionalul joc, şi se ţin cuvântările educative şi naţionale, pentru tineretul şcolilor, cari se adună acolo cu drapelele.

Nu trece mult şi altă ştire umple lumea de mirare. *Piaţa Unirii*, fiind străbătută pe dedesupt de pivniţi şi canale, nu poate ţine greutatea statuei. Bani, nu mai erau. D-l Al. D. Xenopol, din comitet, împarte alte liste de subscripte pentru adunarea sumei trebuitoare la întărirea pieţei. Banii se strâng, lumea aşteaptă. Comitetul se strânge din nou. Şi ca un vis urât, *Piaţa Nouă* apare iar în zare! În *Piaţa Unirii*, zic cei cu *Piaţa Nouă*, trebuie aşezat monumentul Unirii — cel votat de parlament — dincolo statua Domnitorului. Şi cearta e luată dela capăt. Studenţimea din Iaşi şi din Bucureşti protestează şi anunţă întruniri. Intreaga opinie publică e indignată.

Dacă amintirea Marelui Domnitor era să fie

mânjită de patimi meschine, mai bine i-se lăsa neperitoarea statură sădită în sufletul neamului românesc. Aceia n'are nevoie de sprijinul epigonilor, aceia e talismanul pe care fiecare din noi îl trecem copiilor noștri, prin sângele nostru.

A căuta să despartă chipul lui Cuza-Vodă de Unire, înseamnă a căuta să smulgi Domnitorului actul cel mai mare al domniei lui, act care fără voința lui de fer, nu s'ar fi putut cu nici un preț înfăptui. Ea ca și când ai căuta să smulgi soarelui lumina.

A căuta să arăți, că o piață fără de nici-o tradiție, e mai potrivită pentru statua unui Domn, decât vechiul loc în care chiar și-a serbat actul istoric, făptuit de dânsul, că e mai potrivită decât o piață în care de atunci până astăzi se serbează amintirea acestui mare pas, și care, prin tradiție, a rămas ca loc hotărât tuturor serbărilor culturale din Iași, a căuta să arăți acest lucru, e o nebunie. Tocmai pentru acelaș lucru, s'a mutat statua lui Gh. Asaki în fața *Trisfetitelor* pentru acelaș lucru i-a așezat statua lui Vasile Alecsandri în fața teatrului, iar statua lui Ștefan-Vodă s'a ridicat în preajma bisericii zidită de el.

A căuta să arăți că sculptorul a făcut o statuă *anume* pentru o piață, ca și cum ar fi vorba despre colțarul unui muzeu, sau de statua unei scări monumentale, e ridicol.

A căuta să te împotrivești unei țări întregi, apăsând asupra hotărârei tale, din ce pricină nici nu e nevoie să știm, e îndrăzneț.

Statua lui Cuza-Vodă, marele și neuitatul Domn al Unirei, trebuie așezată în piața Unirei, în locul unde generațiile de astăzi s'au deprins a-i serba amintirea.

Altfel să nu se îngăduie ridicarea statuei, Și

va însemna atunci, că generația de astăzi nu-și poate înălța sufletul încă până la sărbătorirea unor vremi de glorie. Epoca cea mare a *caracterelor* nu e dat s'o începem noi. Să ne rugăm lui Dumnezeu să trecem mai repede pe lume, să rămâe cei de după noi, în sufletele căroră, să nădăduim, că se va găsi o mai puternică pârgie morală, în inimile lor un mai curat și înflăcărat avânt.

DELA REPETIȚIILE „LUCEAFĂRULUI“

Ce ciudată e scena într'o zi de repetiție. Tot fastul ei, tot farmecul ei mincinos, toată poleiala i-se șterge în fața pânzelor vâpsite grosolan, în fața stâncilor de carton, a cerurilor de mucava. Actorii, în hainele lor de toate zilele, își spun rolurile cu caetele în mână, întrerup tiradele, fac o glumă, sau își aruncă înfăpături; maestrul de scenă îi dojenește, le arată, îi întoarce să înceapă iarăș aceleaș șiraguri monotone de cuvinte, pe care urechea nu mai vrea să ți le primească.

Impresia aceasta ciudată stăruie chiar la o repetiție generală, când decorurile sânt toate, sau mai toate pregătite, când artiștii joacă grimați și'n costume.

E repetiția generală a „*Luceafărului*“, a d-lui *Delavrancea*. Scena cuprinde decorul actului întâi, frumoasa poartă a cetății din Suceava. Sala e întunecată. Numai sus, în mijlocul cupolei, printre alămurile policandrului uriaș, ziua se zărește ca o dantelă. De abea ne zărim unii pe alții; câțiva scriitori, 2—3 critici; în loja direcției: directorul general al teatrelor, d-l *Eliade* și autorul, d-l *Barbu Delavrancea*.

Repetiția începe. De după zidurile de strajă, glasul plin de umor a lui *Brezeanu*, răsare îngrijat. Marele artist se emoționează la repetiția generală ca și în seara *premierii*. Peste câteva clipe, intră în scenă maestrul *Nottara*, care joacă rolul lui Petru Rareș, și a pus și piesa în scenă. În mijlocul unei tirade maestrul se oprește: „Da nu sta așa țeapăn, măi băete“, dojenește pe unul.

Și cuvintele acestea împart spusese lui Petru Rareș, și ne face să zâmbim.

În actul al II-lea e multă figurație. Maestrul *Nottara* e cu ochii în patru. Își spune rolul și deodată, se repede într'un colț: „Ești mai în față; așa“. Și trage pe un figurant de mâneca hainei; și iar își reia cele ce trebuie să spună mai departe. Din măreția vorbirii de odinioară, dojana cade ciudată, ne dă ca un duș rece celor cari ascultăm.

În actul al III-lea sgomotele luptei nu se deslușesc bine; d-l *Delavrancea* e nervos. Se scoală în picioare, în lojă, și strigă: „Nu așa, nu așa. Parcă e la alegeri! Nu i vorbă și acolo sânt false strigătele, dar“..

Și scena începe din nou, și iar din nou. E neînchipuită puterea de muncă a maestrului *Nottara*.

După 30 de ani de scenă, a păstrat aceiaș vioiciune, aceiaș dragoste de ea. Iar marele său talent, e veșnic învăluit cu o rară modestie, care face cinste unui artist ca dânsul.

D-l *Delavrancea* nu iartă nici o târăgănare, nici o greșală. Roagă pe artist să înceapă orice scenă ce i se pare cam târăgănată.

Eșim dela repetiție la 7 seara. Se începuse la 1 după prânz.

Observațiile d-lui *Delavrancea* au smuls un nou cuvânt de spirit lui *Brezeanu*. În actul al II-lea se aduce lui Petru Rareș, capul italianului *Gritti* tăiat, pe o tavă. În seara premierii, cum d-l *Delavrancea* arăta la toți părțile slabe ale interpretării, *Brezeanu* îi zice:

— «Mi se pare, coane *Barbule*, că numai capul lui *Gritti* a fost bine după dumneata.

Cuvântul a făcut mult haz.

FAPTUL DIVERS

Veți fi auzit de multe ori, cum unii critici aruncă asupra unor scriitori învinuirea, că n'au dat în cutare pagină a lor decât un „*simplu fapt divers*“. Prin aceasta criticul vrea să arate că scriitorul a plăsmuit numai o întâmplare obișnuită, o întâmplare comună, una dintre sutele pe care orașele mari le dăruiește, zilnic, gazetelor locale. Căci „faptul divers“ e o născocire a gazetarilor, „faptul divers“ e rubrica în care reporterii înșiră, pe fugă, cu o singură muiare a condeiului în călimară, cutare omor, cutare sinucidere, cutare dramă familiară. Trei rânduri: „*In strada X, domnul Y, prinzându-și soția în flagrant delict cu domnul Z, i-a ucis pe amândoi cu câte un foc de revolver*“. Acesta e un „fapt divers“. E un „fapt divers“ sinuciderea bieteii fetițe, moartă în fața trenului, sub roțile balaurului de fier, în vestita Stație B. M. E un „fapt divers“ sinuciderea cutărui sculptor cunoscut, dintr'o pricină de dragoste. E un „fapt divers“ împușcarea amantului vinovat, de cătră femeia desnădăjduită, într'un vestit local de petrecere. Toate acestea sânt „fapte diverse“, pe cari poliția le împărtășește din două cuvinte reporterilor, în clipa din urmă, când gazeta e în mașină, și când, peste un ceas, foaia trebuie împărțită în cele patru colțuri ale țării. Reporterul le scrie grăbit, și aleargă după altele. *Faptul* e ceea ce s'a întâmplat, deosebirea dintre ele, *diversitatea* lor, a botezat o nouă coloană în gazetărie.

A! dar când ai sta să cercetezi, să adâncești

aceste „fapte diverse“, să le afli în tot înțelesul și în toată adâncimea lor, să străbați și să desvelești toată forma sufletească a eroului unei asemenea întâmplări, atunci vei vedea, că ceea ce e înregistrat ca un biet «fapt divers», e însăși viața, însăși taina ei. Căci ce e existența aceasta, dacă nu o înlănțuire de „fapte diverse“, o înlănțuire de întâmplări, cari, toate la un loc, alcătuiesc romanul unui om. Nu e „fapt divers“ care să nu poată da prilejul unei capodopere, unei nuvele sau unui roman, care să închege pentru veșnicie una din fețele lumii aceștia.

Firește că sub condeiful reporterului orice dramă rămâne sub rubrica „faptelor diverse“, dar aceiaș întâmplare, căzută sub lumina unui adevărat talent, poate da prilejul unei lucrări de seamă.

Nu e ușor lucru să înalți, ca *Maupassant* spre pildă, întâmplările „banale“ la adevărate lucrări de artă. Dar tot pe atâta de greu e să-ți dai seama, când o asemenea lucrare a isbutit, să se ridice deasupra paginilor obișnuite, și dintr'un simplu „fapt divers“ să facă un fapt veșnic adevărat. Și *Maupassant* a fost învinuit că'n stil *polițienesc*, în stil de *proces verbale* dă în paginile lui simple „fapte diverse“. Dar părerea acestor critici a rămas doar ea un „fapt divers“, iar opera lui *Maupassant*, una dintre operile cele mai adânci ale literaturii franceze.

De aceia când unii critici învinovătesc pe scriitori, c'au dat simple „fapte diverse“, ar trebui să cerceteze bine, dacă învinuirea lor e dreaptă, și dacă nu cumva dintr'o simplă obișnuință, — nu vreau să zic *nepricepere*, — aruncă un cuvânt, care dacă poate părea sec, poate să cuprindă totuși înlăuntrul lui miezul unui adevăr adânc.

TREI COMEMORĂRI TRISTE.

S'a hotărât comemorarea împlinirii a 25 de ani dela moartea lui Mihail Eminescu. Poetul s'a stins din viață la 15 Iunie 1889, într'o casă de sănătate. Trist sfârșit al unei vieți triste! E un fel de recunoștință postumă, pe care vrem s'o arătăm acuma aceluia care a întrupat geniul neamului nostru. Că din această comemorare răsare și o ironie, nu se poate ascunde. Sântem țara, cel puțin până acuma, care am slăvit talentul după moartea celui care l-a avut. Se știe ce viață a dus Eminescu; din scrisorile lui se vede de câte ori și-a blestemat-o. Și de, trebuie să credem mai de grabă ce scrie dânsul, decât ce-au scris alții despre el, arătând că așa cum a trăit, a trăit fericit. Comemorarea lui arată însă o redeșteptare a sufletelor noastre, și e îmbucurător.

Dar pe lângă comemorarea aceasta a trecut până acum, sub tăcere, o alta, care e atât de strânsă de acea a poetului. La 4 August, tot în 1914, se împlinesc 25 de ani dela moartea **Veronicăi Micle**,—o lună și câteva zile dela moartea poetului. Dulcea lui dragoste l-a urmat repede. In acea seară de August, în casa maicii Fevronia, dela Mănăstirea Văratecului, s'a stins din viață, lovită cu o noapte mai nainte de o congestie ce-

rebrală, după ce mai întâi petrecuse o seară cu toți prietenii și prietenele ce-i avea în Mănăstire, ca și cum și-ar fi luat un rămas bun. Mormântul ei uitat, fără nici o inscripție, s'a destelenit anul trecut de cucuta și mătrăguna ce-l înăbușea,—călugărițele negăsind cu cale să-l îngrijească. I. P. S. Mitropolitul Pimen, în urma rugăminții celui ce scrie aceste rânduri, a poruncit, ca buruenile să fie smulse și mormântul îngrijit.

Dar în locul buruenilor trebuie să răsară flori, din țărâna mormântului tovarășei de gânduri, inspiratoarea genialui poet. Cel puțin așa, gătit în haina verii, să-l găsească împlinirea celor 25 de ani dela moartea lor. Acest lucru să-l facă, din dărnicia sufletelor lor milostive, cuvioasele călugărițe. Iar „Societatea Scriitorilor Români“ să pue o placă de marmură, pe monumentul mic dela mormânt, cu inscripția numelui, a datei nașterii și-a morții poetei. Un editor se va găsi, — Institutul „Minerva“ ar fi cel chemat,—să scoată o nouă ediție a poeziilor ei. Căci altfel ar fi o impietate, ca în ziua comemorării marelui poet, să nu se gândească nimeni la aceia, care nu odată i-a înălțat simțirea.

Și în sfârșit în Decemvrie, a treia comemorare, — comemorare care trebuie să fie ca și a lui Eminescu, națională : acea de 25 de ani a morții marelui povestitor **Ion Creangă**, cel mai bun prieten al poetului.

Intr'un an, și în răstimp de șase luni, trei comemorări, a trei suflete, legate în viață, nedespărțite de moarte!

SCHILODIREA LIMBEI

Eminentul critic literar *Emile Faguet*, a scris zilele trecute un articol, în care arată primejdia prin care trece limba franceză, atât de mult disprețuită astăzi de către tinerele generații ale Franței. Articolul lui *Faguet* a avut un mare răsunet și teama care până mai eri stătea înăbușită în sufletul multora, se revarsă îndată prin articole și destăinuiri, cari venite cum sânt din partea profesorilor de limba și literatura franceză, au o deosebită însemnătate. Ziarul *Gil Blas* a deschis ancheta, și răspunsurile primite trebuiesc citite de toți acei cari cred că limba unui popor e cea mai puternică pavază a lui.

Disprețul pe care tinerimea franceză îl arată literaturii clasice, franceze, gustul bolnav care o apropie de literatura decadentă, așa de în floare astăzi, da atât de șubredă și de falșă în chiar esența ei, cred că e pricina de căpetenie a înjosirii unei limbi universale cunoscute, și al cărei capital de cuvinte a putut da omenirii celei mai desăvârșite capodopere literare. *Jargonul* despre care vorbește *Faguet* e însăși limba aceea care înlocuind valoarea cuvântului, îl prefăce limba care neputând exprima cugetările bolnave și nebuloase ale poeților de duzină, e refăcută, ajun-

gând sub condeiul lor o siluire, un fel de *esperanto*, pe care numai câțiva adepți o pot înțelege. Fără îndoială că atunci, între operele lui *Cornille*, *Racine*, ale lui *Molière*, ale unui *Mérimée* și *Flaubert*, ba chiar între ale lui *Baudelaire* și *Verlaine*, acești mari premergători ai nimicniciei literare de astăzi și scrierile sutelor de poeți și prozatori de acum, e o adevărată prăpastie. Și cum opera clasică cere gândire și o adâncă cunoaștere a limbii, în vreme ce proza de astăzi desfătează, iar versurile alintă frumos auzul, firește că spre aceste din urmă pagini, ochii tinerimii vor alerga mai repede de cât spre cele dintâi.

Dar limba e cea mai sfântă moștenire a unui popor, ea e a tuturor și pentru toți din același neam.

Ea e întrupată, alcătuită, slefuită în cursul a zeci de veacuri, răsărită din trebuințele, din durerile, din bucuriile și suferințele unui popor, și din întreg acest material câțiva aleși culeg ce e mai trainic și mai bun, de îmbracă, în vestmântul ei, opera literară.

Iată de ce, când câțiva oameni rău îndrumați, când câteva suflete bolnave și doritoare de forme nouă, fie ele și goale, vin să împrăștie și să desfacă ceea ce ani după ani s'a adunat și s'a alcătuit, cu dreptul trebuie să se găsească cineva care să arate primejdia.

Și fiindcă într-o țară, cu o literatură de sute de ani, se discută cu atâta aprindere chestiunea schilodirii limbii, se cuvine să ne gândim și la soarta limbii noastre, care, din fericire, în clipa de față, curge într'un vad firesc. Luptele cari s'au dat pentru curățirea limbii noastre, pentru ocrotirea ei împotriva latinizărei, spre care cău-

tau s'o împingă câțiva rătăciți, sânt cunoscute. Acum avem o limbă literară a cărei slefuire se face pe fiecare zi, de către mănunchiul de scriitori contimporani. Primejdia însă stă în aceea că printre acești scriitori caută să se strecoare elemente nouă, o seamă de tineri adepți ai noului curent, care bântue în vremea de față, mai toate literaturile. Și astfel împotriva acelor care vor să întemeeze o limbă literară, ca o urmare firească a limbii noastre strămoșești, îmbogățită firește cu un nou capital de cuvinte, cari au avut puterea să intre și să rămână alături de cele băstinașe, vin alții cari vor să creeze, să inventeze cuvinte nouă, sonore, dar fără sens, — neologisme, cari nu pot avea nici o înrudire cu limba noastră, sau arhaisme îmbrăcate într'o formă modernă, cuvinte pretențioase sau schiloade, a căror valoare nu poate fi prețuită de cât de acei cari le dau un loc în scrierile lor caraghioase. Acesta e *jargonul* care caută și la noi o *încetățenire*, de altfel, și în cele mai multe cazuri, ca și creatorii lor; acesta e *jargonul* care a pus pe gânduri și pe apărătorii limbii franceze. Pentru puținul bun care ni-l poate aduce o asemenea literatură, răul pe care-l poate propovădui, e covârșitor. Lasă că dacă o astfel de criză poate lovi o literatură bătrână, ca cea franceză, la noi dansa nu poate fi decât un reflex, o imitare cu atât mai primejdioasă cu cât e efectul unei limbi atât de cunoscută de noi, atât de citită în ce-a produs dansa mai searbăd și mai fără de preț. Vitrinile librăriilor noastre n'au de-ajuns rafturi ca să resfețe, în lumina lămpilor lor, copertele atâtor și atâtor volume, hârtie care în litere frumos turnate cuprinde cele mai grozave rătăciri literare.

Dacă această literatură are sau nu o înrâuire

asupra tinerilor generații de astăzi, o pot spune, mai bine ca oricine, directorii de reviste literare cari primesc, pe fiecare zi, un noian de versuri scâlciate, lascive, scrise în cea mai netrebnică și înstrăinată limbă, versuri cari trec de-adreptul din gențile de școală ale liceanilor, în coșul primitor al redacțiilor.

Totuși, — și aici e partea cea tristă — într'anumite cercuri, acest *jargon* capătă încuviințare, ba chiar o oarecare încurajare. Aceasta mă și face să îndemn pe toți, să citească articolul lui *Faguet*, și întreaga anchetă a ziarului parizian *Gil Blas*. Se vor încredința, fără de îndoială, de răul pe care unii *nechemăți* îl pot face limbii, și prin armare literaturii noastre.

INAPOI, SPRE CLASICISM

Una din pricinile înjosirii limbii franceze, o cred cei cari au discutat acum în urmă această chestiune, ar fi și înstrăinarea, mai bine zis lepădarea tineretului cititor de clasicism. Literatura modernă, nu mai rămâne vorbă își are culmile ei; și dânsa a dat atâtea capodopere cari au mai înavușit comoara gândirii omenești. În deosebi, în Franța literatura de astăzi suferă o scorbore mai mult decât simțitoare, și dacă ai scoate la o parte câteva nume, printre cari ar străluci cele ale unui *Rostand*, *Anatole France* sau *Bourget*, nu știi care alții anume ar putea rămânea în așa lumină, încât să pară urmași de drept ai pleiadei celei mari, ai cărei frunți și s'au stins în anii din urmă. În schimb s'a înfăptuit o adevărată industrie, un fel de fabrică de romane, ai căror autori, la o vârstă mijlocie, numără la activul lor câte o sută de volume. E o întrecere între casele de editură, e o grabă pe cititori, să se adape din noile isprăvi ale vreunii erou de roman confecționat, care înjosește demnitatea literaților francezi și mânjește sfințenia unei arte, la a cărei înălțare au muncit un *Mérimé*, un *Flaubert*, un *Gauthier*, și mai muncește încă un *Anatole France*.

Așa fiind, ce înobilare, ce isvoare sănătoase de gândire și de simțire poate găsi tineretul în astfel de scrieri? Cum poate învăța, să iubească frumusețea și ritmul limbii, de pe astfel de pagini? și atunci strigătul a fost dat la vreme: înapoi, spre clasicism!

S'ar părea ciudat: după cum în clipele de primejdie și cel mai ateu își îndreaptă gândul spre acea putere necunoscută, care l'ar putea scăpa,— putere căruia dânsul nu vrea să-i zică Dumnezeu, — tot astfel în clipe de rătăcire a sufletului omenească, gândul se întoarce, fără voia lui, la cartea de înțelepciune a celor bătrâni. Acolo stă înche-gată experiența, gândirea, bogăția minții unui popor. Intr'acolo dar în clipele de șovăire! Să ne deprindem dar să-i știm asculta pe acești înțelepți, cum ne vorbesc din cărți, cum ne sfătuiesc de pe scenă. Ei sânt cei dintâi culegători ai limbii, cei dintâi alcătuitori ai ei, cei mai curați, cei mai fericiți de înrâuririle streine.

Trăind în vremuri epice, sau chiar numai de prefacere ale unui popor, trăind o viață tulburată de niște fapte, care n'au nimic de aface cu viața fărâmițată, egoistă, searbădă, plină de nimicnicii ca cea de azi, trăind într'un timp când patimele erau așa de mari și aveau și puțința să se desfășoare în toată grandiozitatea lor, într'un timp când erau mari scăderi dar și mari virtuți, cei vechi au putut pătrunde viața până în cea mai ascunsă cută a ei, și din observările lor, au putut lăsa în operele lor adevăruri eterne, cari pururi pot fi călăuze în viața omenească. Scriitorii acelor vremuri având deci limba, în sucul ei cel mai curat, având și experiența și pătrunderea adâncă a vieții, cu geniul lor pe care împrejurările mari îl scot totdeauna la lumină, au putut crea acele

monumente de gândire și frumusețe, în veci neperitoare, spre a căror întrupare trebuie mereu să căutăm.

Dar pentru aceasta, firește trebuie o pregătire. Minte leneșă, deprinsă să mistue numai vorbe lipsite de înțeles, nu poate pătrunde adâncimea unei gândiri, și speriată, ca de o primejdie care-i amenință tihna, se dă repede la o parte. Frazele îmbată, sonoritatea încântă, dar înțelepciunea, frumosul, în liniile lui simple și mărețe, plictisește dacă nu cumva strivește chiar. Numai o întregă călăuzire a minții, o poate supune unei atenții mai încordate. Ochii prea s'au învățat să alerge, dar ochii nu mai văd, ceea ce mintea trebuie să adune, să zămislească, și, dacă Dumnezeu a înzestrat-o cu darul acesta, să rodească.

Priviți la teatru, când se joacă o piesă clasică. Ce nerăbdare, ce mișcare; unii dorm, alții fug; toți critică la sfârșit. Față de păpușile săltărețe ale pieselor moderne, față de simțirile bolnave și șterse ale oamenilor din teatru de-acum, în cea mai mare parte, cât de nefirești, cât dintr'o bucată par eroii teatrului clasic. Și cu toate acestea numai aceia trăesc cu adevărat! E greu muntele să-l sui, dar dacă ești om în stare să-i ridici, piepțiș, coamele, ce privești sus!...

De cumva însă, strigătul acesta către tinerimea franceză, care în teacăt fie zis, ni se potrivește și nouă, nu va găsi încă un ecou destul de puternic, să nu desnădăjduiască nimeni. Aceasta înseamnă că furtuna încă nu și-a înălțat valurile. Când va bate mâniată, vor întinde toți pânzele, și vor vâsli spre limanul de scăpare.

UN POVESTITOR FANTASTIC

O masă de scriitori are farmecul ei. Mai întâi la o astfel de masă nu e nici o etichetă: mănâncă fiecare cum îi place, cât îi place, și 'ntre felurile de mâncare, dacă vrea, poate să cânte sau să declame. Apoi versurile curg în valuri, ca și vinul; epigramele sunt mai pipărate chiar decât piperul; rimele se ciocnesc, în clinchete ca și cupele, iar spiritul *musează* ca și șampania. Vara, fiindcă nu avem norocul, să întindem fața albă de masă sub *Nucul lui Odobac* sau *Cireșul lui Luculus*, — ca'n bătrânele vremuri patriarcale, — ne mulțumim cu umbra firavilor copaci din grădinile Bucureștiului. La astfel de mese iau ființă atâtea vise, atâtea planuri se înfăptuesc! Dramaturgii își spun subiectul pieselor, din cari unele ca „*Filosoful*“, au filosofia să nu vadă focul rampei nici odată; nuveliștii vorbesc despre romane; schițiștii despre nuvele; poeții despre toate. Colaborări se pun la cale, societăți se întemeiază, cu noi statute, și câte, câte! Ceea ce deosebește însă aceste mese comune, aceste *agape*, de toate celelalte, e faptul că la ele nu se vorbește de politică.

La o astfel de masă, mai serile trecute, unul dintre noi a dat ființă unui gen nou: cel al povestirii. Autorul povestește și ceilalți ascultă, cântesc, înțeapă, își dau cu cotul... sau își mușcă limba, când aud ceva prea frumos. Dar prietenul a adus și povestirii o înnoire, — povestirile lui sunt povestiri fantastice, în felul celor ale lui *Edgar Poe*. E un gen greu de literatură, fiindcă tot ceea ce spui, ca să prindă, să te facă să crezi, trebuie îndreptățit.

Și prietenul nostru ne-a încântat... mai ales că povestirea fantastică nu era genul nici unuia dintre noi! *Minulescu*, — îmi pare rău că mi-a scăpat numele de sub condei, dar n'am ce-i face acum, — are darul deosebit să înșire cu iscusință tot ce-i trece prin minte. La dânsul ori-ce nebunie, ori-ce ciudățenie prinde ființă într'o haină de adevăr, uimitoare. Cutare întâmplare nemai-auzită i s'a întâmplat chiar lui, — vă rog să-l credeți! Locuia pe atunci la Paris, în cutare stradă, la al treilea cat. Era prieten cu cutare, care poate adevărați faptul. Păstrează cutare scrisoare sau șervet miraculos, pe care-l poate arăta ori-când. Și fiindcă poetul Angel a locuit și el, îndelung Parisul, el, mai mult ca ori care altul, are plăcerea să fie *citat* de către povestitor ca martor. „Anghel era de față!“ Așa, când Mesia, *Noul Mesia* apărea, de odată, în fața a nouă sinagogi din nouă orașe deosebite de pe fața pământului, Anghel era și el acolo. Când poetul împușcă pe acest om care se dădea drept Mesia, dar care găsisse, într'adevăr, mijlocul să se arate într'aceeași clipă în nouă locuri, depărtate unele de altele cu mii de poște, Anghel i-a smuls revolverul din mână.

Cu Anghel chiar l-a înmormântat pe *Noul Me-*

sia în insula *Cuba*. Firește, unelor întâmplări extraordinare, ca să le dea o și mai grozavă înfățișare tainică, povestitorul nu le găsește martori. Atunci cutare crimă se petrece numai între el și victimă, în cutare casă... cu *geamuri portocalii*. Despre toate acestea gazetele vremii au vorbit pe larg, cu amănunte misterioase, cari nu slujeau întru nimic bieților detectivi, cari își sleiseră mijloacele cercetând.

Un răutacios îmi suflă la ureche, să nu se audă, că unele dintr'aceste povestiri fantastice ar mai fi fost tipărite în cartea unui franțuz. Eu nu o cred. Ba am hotărât cu ceilalți să luăm câteva mese în șir, ca poetul să ni le spue pe toate. Măcar să le auzim, de cumva scrise n'o să le citim niciodată. Cred că oricărui poet, și lui Minulescu, îi place să viseze, iar când nu visează, gazeta îi ia vremea în folosul atâtor alcătuirii fantastice ale... politicei.

— „De ce nu le scrii, dragă“ îl întrebă unul dintre noi.

Poetul își scoate havana din gură (nu havana fantastică în care a găsit o scrisoare pentru Don Diego Daltamore, dela Donna Clara,—nu! aceia-i alta!) deci își scoate havana din gură se uită în oglinda mare din perete, și răspunde privindu-se:

— Fiindcă, dragul meu, când iau condeiul, nu pot să încep decât cu: Suntem informați că“.... „Aflăm din sorginte demnă de încredere, că“.... Nu s'a sfârșit, mă las de literatură!

Poetul însă *afectează*, ceea ce zice. Tot o să scrie, fie măcar vestitul său roman: „Măști de bronz și candelabre de porțelan“, titlu care până acum a speriat vre-o câțiva editori.

Uitasem să spun că titlul cărții, în care poetul ar vrea să-și adune poveștile fantastice, va fi *Ci-tiți-le noaptea!* Dar pentru ca să le putem cit

noaptea, poetul trebuie să le dea mai întâi luminei tiparului. Astfel te pomenești că cei cari i le-au auzit, bucuroși c'au găsit subiecte de-a gata, le vor publica sub numele lor, — ba ca să facă în necaz poetului, cu titlul schimbat: *Citiți-le ziua!* Și dacă publicarea bucăților lui de către altul, nu-l va mătina, cine știe, pe poet, schimbarea titlului l'ar amără peste măsură.

VORBE DE SPIRIT, FAPTE HAZLII

Din vârtoarea vieții artiștilor și-a scriitorilor, din frământările vieții actoricești, sunt atâtea prilejuri să culegi multe vorbe de duh, fapte hazlii, atât de caracteristice, pentru cunoașterea personalității unui artist. Câteva din aceste întâmplări și vorbe le-am înșirat altădată în aceste coloane; acum mai adaog unele pentru cei cari, mai târziu, vor căuta să întrupească figura unora dintre scriitorii și artiștii de astăzi.

Poetul *Cincinat Pavelescu* e un isvor nesecat de vorbe spirituale. Veșnic cu sufletul tânăr, veșnic scăpărător în cuvinte, cine ar putea ține minte epigramele, cuvintele sclipitoare prin cari dânsul din orice convorbire ar putea face o pagină literară, și-ar trebui un secretar veșnic cu creionul în mână, să însemne. Dacă însă Cincinat e crud și neînduplecat față de un protivnic pe care-l doboară dintr'o vorbă, tot pe atât de dulce, de fin și delicat, e față de acela, căruia vrea să-i arate dragostea sau admirația lui.

Așa, un cunoscut critic scrie un foarte frumos articol asupra poetului. Peste două-trei zile, criticul întâlnește pe Cincinat și se miră de chipul amar, cu care poetul îi ese în cale.

— Ce ai, maestre? îl întrebă criticul, îngrijat.
 — Ce să am? Bine, dragă, m'ai distrus! răspunde poetul,

— Ce fel de vorbă e asta?

— Vezi bine! Ai scris despre mine atât de frumos, încât toată lumea o să-ți laude talentul cu care ai scris articolul și nici n'o să se gândească la mine!...

Peste alte două zile, pe stradă, criticul întâlnește iar pe poet. Poetul, serios, grăbit, de abea-i răspunde la salut și vrea să treacă mai departe. Criticul îl oprește:

— Bine maestre, dă mi măcar mâna!...

— Sunt foarte ocupat! răspunde poetul.

— Cu ce anume?

— E atât de frumos articolul tău, că de trei zile mă căsnesc să-l învăț pe din afară. La revedere, mai am sfârșitul și-l știu pe de-antregul.

Și atâta de serios, maestrul pornește, grăbit înainte.

Un caz de psihologie. Tânărul și talentatul poet *Eftimiu* e și un cunoscător al sufletului omenesc. Așa, dăunăzi, la repetiția generală a poemului său „*Inșiră-te mărgărite*”, repetiție în care artiștii trebuiau să joace în costume, una dintre interprete, o talentată și simpatică interpretă, vine și spune poetului că, fiind răcită, nu poate pune costumul. Firește, ar fi fost o știrbire înfățișării estetice a poemului. Atunci poetul, curtenitor, dă brațul artistei, o duce până la cortină și, arătându-i deschizătura prin care artiștii pot privi în sală, îi spune:

— Ia uite ce sală frumoasă. Artista privește și, deodată exclamă:

— Vai, trebuie să mă îmbrac numai decât!

Și zicând acestea, dă fuga spre cabină.

Sala era plină, mai în întregime, cu domnișoare: studente dela litere și elevele dela conservator.

Poetul nimerise bine: în fața atâtor perechi de ochi femești, cum ar fi răbdat o femeie să nu-și arate costumul!

Alta. La reprezentarea unei piese, la care cei câțiva privitori din sală strigau cu îndărătnicie: *Autorul!* Eftimiu ne șoptește: „Să vedeți: dacă iese cumva autorul, o să înceapă să strige: „*Public! Public!*“

Două dintr'ale artistului *Iancu Brezeanu*.

După premiera pieselor „*De ziua Mamei*“ și „*Inșiră-te Mărgărite*“, ne adunaserăm cu toții la o petrecere prietenească. *Mihail Sadoveanu* sosise chiar în seara aceea și era printre noi. Am vorbit de toate și, firește, în treacăt și despre cazul artistei *Rozan* dela Iași. Intr'un târziu, iată și pe *nenea Iancu Brezeanu!* Se apropie, ia un scaun, se așează lângă *Sadoveanu* și, când vine chelnerul de-l întreabă ce să-i aducă, *nenea Iancu* se uită pe sub ochelari la directorul teatrului din Iași și răspunde:

— O halbă..., da vezi una mai... *barozană!*

Debuturile lui *Brezeanu* au avut multe părți hazlii. Mai zilele trecute ne-a istorisit una. Ci-că, juca *Brezeanu* un rol mai mic într'o piesă — i-am uitat numele — ...mi se pare „*Cei trei mușchetari*“. În actul al doilea, cum în scenă erau cei trei eroi ai piesei, *Brezeanu* privea pe crăpătura ușei jocul celor trei artiști. Tocmai în clipa aceea, directorul de scenă, d. *Gusty*, trecând pe acolo și auzind o replică, își aduse aminte că la

replica aceea trebuia să intre nu știu ce personaj în acțiune. Și văzându-l pe *Brezeanu* pe la spate și crezând că-i replicantul, îi face odată vânt în scenă:

— Da'haide, intră! Ce-aștepți?

Și fără de veste se trezește *Brezeanu* în scenă, între cei trei artiști înmărmuriți! Credeți că s'a zăpăcit? Nu! A prins cu urechea de la sufler și-a spus întreaga parte a replicantului care cu adevărat întârziase. Și, așa, a scăpat piesa.

— Ce-ai zis *nene Iancule*, îl întrebarăm noi, după ce-ai scăpat de năduful ăsta?

Nenea Iancu își potrivi ochelarii:

— Ce să zic? Mi-am zis că, dacă făceam repetiție, greșeam!

COMPTURILE SCRITORILOR

S'a discutat mult în vremea din urmă asupra „încasărilor“ pe cari scriitorii noștri le fac, pe bucățile sau volumele date revistelor sau casselor de editură spre publicare. Au fost cuvinte aspre aruncate în sarcina nuveliștilor noștri, și astăzi chiar acest rășboi continuă din partea aceluia cari duc grija „industrializării“ literaturii românești.

În țara noastră, e drept, nu s'a știut până mai dăunăzi de „onorarii“ pentru literatură, și faptul că, deodată, scriitorii tineri au pretins ca munca să le fie rășplătită în bani, a adus și uimire, dar mai cu seamă și dispreț. S'a invocat tragica umbră a genialului Eminescu, care a murit cum a murit, s'a amestecat numele marelui Alecsandri, care a scris numai din prisosul sufletului și-al simțirii lui, dar n'a vrut nimeni să judece că, dacă Eminescu n'a luat bani, e că n'a avut, sârmanul, de unde să-i ia și că Alecsandri, dacă n'a cerut plată, e că nu i-a trebuit.

Dar știm mulți că moartea lui Eminescu e o rușine a vremii lui și că tocmai acest sfârșit tragic al poetului a atras pe urma-i unele situații bune pentru alți scriitori de după dânsul, cu cari s'a căutat să se îndrepte greșala făcută la început.

Și nu e mult de când talente mai mici, dar talente ale căror zori se ridicau frumoase, cum au fost acele ale lui Ștefan Petică, Manolache-Holda și Iuliu Săvescu, au apus fără de vreme, în prada celei mai negre mizerii și 'n mijlocul Bucureștiului înneecat de așuții.

Cine mai poate azi susține că tocmai traiului acesta nemernic se datorește opera marelui Eminescu și că bogăția sau o viață mai îmbelșugată l-ar fi smuls cugetării și talentului lui, care ar îndrăzni oare să susție că o viață mai lipsită de grija zilei de mâine n'ar fi dat puțința celor trei tineri să scrie opere de valoare, cari să prindă un loc însemnat în literatura noastră? Iar dacă astăzi se mai găsesc, totuși, oameni cari să creadă că menirea unui scriitor e să se adâncească în vraful registrelor unei cancelarii, e că în țara noastră nu s'a găsit încă un om de inimă și de caracter, un *Kogălniceanu*, care să arate ce înseamnă o literatură, care să ieie pe scriitori sub ocrotirea lui și, desrobindu-i, să taie, cel dintâi, drumul către marea și adevărata noastră literatură. Scriitorii tineri, câțiva dintre ei, n'au mai așteptat pe acest om providențial și, îndrăsneți, s'au desrobit singuri, — dar prin câte jertfe! Nu ei le vor arăta; va veni ziua când, după dâșii, în istoria literaturii românești un critic nepărtinitor o va face. Atunci s'au și început prevestirile: „talentele se vând“; „talentele scad“; „literatura se comercializează“. Talentele nu se „vând“, — își cer numai dreptul la viață. Talentele adevărate nu „scad“, ci numai acele cari, în orice împrejurări altele, ar fi scăzut. Talentele nu se „comercializează“, ci produc, comercializarea rămânând pe seama acelor cari nu erau *chemate* să însemne ceva și nu aveau puterea să prindă un loc în literatură. Dacă, în

urma atâtor prefaceri ale vieții se face și o selecție, cu atât mai bine.

Dar împotriva scriitorilor tineri s'au ridicat mai ales acei cari întâiași dată vedeau ce înseamnă munca, ce înseamnă o credință, ce înseamnă, mai ales, stăruința. Cât de departe suntem astăzi de vremile când cutare poet își înjgheba Cercuri și Atenee, cari să-i subvenționeze și să-i admire singura poezie, pe care o scria într'un an, și-o trâmbița apoi în cele patru colțuri ale țării! Schimbarea a fost prea repede și prea vădită, ca să nu ridice furtuni împotriva-i.

Și pentru că e vorba de comercializare, care e scriitorul mare străin care să nu-și vândă, ba să-și precupețească opera? Să ni se arate un singur nume. Și acum, ca încheiere, iată pe marele *Maupassant*, cel mai mare novelist al lumii, plecând dintr'o foarte modestă situație, vecină cu sărăcia, la cele mai mari avuții pe cari un scriitor le-a putut strânge. Intru cât bogăția i a scăzut talentul? Ba, din potrivă: „poate că numai datorită ei n'a fost biruit de boală“ cu doi, trei ani mai nainte, deci n'a păgubit literatura franceză de câteva capodopere: *Pierre et Jean*, *Sur l'eau* *Fort comme la Mort*. *La vie errante* și alte câteva scrise pe când îngrozitoarea boală își făcuse prevestirile. Iar de felul cum *Maupassant* se mândrea că e atât de bine plătit și atât de „comercializat“, dau în traducere o notiță scrisă de el însuși și trimisă unui editor să se slujească de ea într'un proces, împotriva unui tribunal american, care declarase că *Maupassant* e un scriitor puțin cunoscut și prost plătit. Notița e adresată editorului *Jacob* și e publicată de către contele *Lumbroso*.

Domnul Guy de Maupassant e cel dintâi scriitor francez, care a făcut să renască în țară gustul pentru povestire și nuvelă.

El a publicat mai întâi în jurnale, apoi în volume, făcând astfel din istorisirile lui o colecțiune de 21 volume, vândute în mijlocie în câte 13.000 exemplare fie care, după cum arată compturile trimestriale ale editorilor.

Aceste povestiri i-au fost plătite de către jurnale și editori cu prețurile cele mai ridicate, ce s'au dat vre-o dată în Franța, (1 leu tinia de roman, în jurnale, 500 lei ori ce nuvelă, iscălită de el).

Urmează apoi titlurile volumelor, pe cari le închee cu socoteala: deci, 169 mii volume de nuvele; 180 mii volume de romane; 24 mii volume de calătorii; 373 mii volume în total.

„Ce comercializare !..“ „ce reclamă !“, ne-ar spune unii. — „Și, cu toate acestea, cât de mare scriitor !“ i-am răspunde noi.

MUNCA SRIITORULUI

S'au scris multe după felul cum romancierii și nuveliștii își adună materialul trebuitor pentru încheierea operilor lor. Se cunoaște în multe amănunțimi chipul cum *Zola* culegea, din lumea pe care o observă, tot ceea ce credea că poate să caracterizeze tipurile sau situațiile romanelor lui, cum le clasifica, cum le trecea apoi pe fișe pe care le ținea la îndemână. Unii critici au făcut haz, alții i-au dat dreptate, — și credem că dreptatea era cu aceștia din urmă. *Zola* nu era singurul asupra căruia se știe că-și avea *carnetul* lui. *Alphonse Daudet* își însemna și el tot ce credea de interes, iar *Maupassant* nu lăsa să i treacă seara, fără să-și noteze ceea ce observase ziua.

Lucrul e firesc, Atunci când, în fuga vieții, dai peste un lucru, peste un om, sau peste o întâmplare, care ridică un capăt din vălul ce acoperă veșnicul adevăr, ești impresionat. Dar câte nu poate prinde ochiul unui observator în timpul unei aceleași zile! Și ce memorie fenomenală i-ar trebui, să ție toate minte, și mai ales să le aibă la îndemână atunci când are nevoie de ele. Căci scrisul e și el o îndeletnicire grea, care cere multă încredere, care cere observație, muncă, studiu, în afară de talentul care coordonează, care încheagă opera într'un mozaic, mai mult sau mai puțin perfect, după cum e și puterea scriitorului.

Carnetele cu „însemnări“ nu sânt dar numai o *cochetărie*, cum cred unii, nici o *pedanterie*, cum ar înclina să creadă alții, ci e numai o față a activității scriitorilor.

Cine a avut ocazia să intre în secția de manuscrise ale *Academiei Române*, și va fi avut curiozitatea să cerceteze manuscriptele unui *Vasile Alexandri*, sau ale unui *Mihail Eminescu*, numai acela va înțelege, ce muncă uriașă e aceea a unui artist conștient de arta lui, a unui artist îndrăgostit de *formă* și de *cuvânt*. În caetele lui *Vasile Alexandri*, presărate cu acea măruntă și feminină scriere, sânt sute de comparații, sute de ziceri populare, de caracterizări, din culegerea cărora, alături, de multe ori, a scăpat frumusețea unui vers din una dintre poeziile lui. În textele și carnetele lui *Mihail Eminescu*, sânt atâtea însemnări, atât noian de însemnări, unele din ele scrise cu răgazul trebuitor, altele aruncate în pripă, aproape nedescifrabile, citibile numai pentru ochii lui, care astăzi nu mai ard, că rămâi uimit, sfios, și umilit în fața unei munci, din care a răsărit cea mai caldă și mai frumoasă manifestare a cugetării românești. Pe acei cari își scriu versurile, pe negândite, pe câte un colț de masă, pe acei cari cred că poezia e desfătarea minții între două partide de biliarde, pe aceia i-ași duce bucuros să le arăt acele vrafuri de hârtie — pe care poetul le scria numai pentru dânsul, pe care le menea nimicirii, și cari sânt materialul enorm pe care geniul lui s'a sprijinit de ne-a dat închegate acele capod'opere, prin care poezia noastră poate trăi alături de poezia marilor literaturi ale lumii. Dar nu numai *Alexandri* și *Eminescu* înțelegeau că îndeletnicirea scrisului cere muncă, observație și studiu, și mulți alți premergători ai noștri. Iată

un simplu literat, care nu ne-a dat decât vre-o câteva poezii, unele studii și cugetări de folklor, *Miron Pompiliu*. Din întâmplare găsesc două dintre carnetele lui, cari-l arată ca pe un muncitor conștiincios al scrisului. În aceste două carnete sânt nenumărate observații asupra oamenilor, asupra țăranilor transilvăneni, prin ale căror ținuturi a călătorit, asupra cutărui profesor sau elev de-al lui, asupra felului cum unul vorbește și altul umblă. Câte nu sânt în carnetele acestui scriitor! Când le citești, din foile lor răsar atâtea ființi, că-ți pare rău, că *Miron Pompiliu*, care era un eminent om de litere, n'a avut și talentul să închege într'o nuvelă sau măcar într'o schiță, cutare însemnare a lui.

Până mai dăunâzi am cercetat corespondența marelui *Ion Creangă*. Puține scrisori, mai ales cărți poștale, dar câte însemnări! În tren, la hotel, în clasă, pe stradă, *Creangă* scotea hârtia ce găsea prin buzunare, și însemna, ce i se părea lui mai caracteristic. Așa cunoscuta lui imputare ironică la adresa românului: „*Românului îi e greu până se apucă de treabă, că de lăsat îndată se lasă*“, am găsit-o pe-o carte poștală; și pe o alta, am deslușit, cu greutate, ceea ce scrisese în fugă: „*Unde-s fete multe, adeseaori rămâne casa nemăturată*“, frază pe care mai târziu o întrebuițează, și pe care acuma i-o sugerase cine știe ce încăpere neîngrijită și în care vor fi fost câteva „codane“ leneșe.

Dar câți dintre cei cari citesc versurile lui *Mihail Eminescu* și povestirile lui *Ion Creangă*, nu-și vor fi închipuind că rândurile acelea, cari le lunecă atât de ușor pe sub ochi, au fost tot atât de ușor așternute pe hârtie!

CÂȘTIGUL SCRITORILOR NOȘTRI

Vreau să descoper câteva *taine* din viața noastră. Prin aceasta folosesc și scriitorilor și celor cari vor să știe câte ceva despre ei.

Poetul Anghel îmi dă astăzi, să citesc o hârtie. Dela cele dintâi rânduri am văzut că e vorba despre o *adresă*, dela o societate de *lectură*, prin care cu multă politeță, i se cereau volumele. Nu e întâia pe care o primește Anghel, după cum nu e întâia pe care o citesc eu. Nu cred să fie scriitor, care să nu primească, săptămânal, câte o asemenea rugăminte.

Căci și aiurea și la noi, trăește legenda, că scriitorii au biblioteci întregi cu .. *operile* lor.

Și-or fi închipuind d-nii directori sau întemeeatori de *case de cetire*, că editorii noștri se grăbesc, să ne pue la îndemână câteva sute de exemplare, să avem de dat.

Nu, domnilor, lucrul stă așa : Mai înainte editorii se mulțumeau să lege un exemplar în piele și să-l dea *maestrului*, la tipărirea ediției. Zic *maestrului*, fiindcă mă gândesc la un *Caragiale*, la *Vlăhuță*, la *Coșbuc*, — nu la cei câțiva tineri cari nu luau măcar exemplarul nici.. nelegat. De o bucată de vreme s'a luat un obicei, fără

voia editorilor, dar prin voința scriitorilor, să li se dea câte 15 — 20 exemplare (sfătuesc pe toți să ceară câte 25) de fiecare ediție. Pe acestea 25 exemplare le așteaptă tocmai 25 de prieteni și colegi, așa că soarta lor e mai dinainte hotărâtă. De cumva autorul vrea să-și prezinte cartea la vreun premiu academic, atunci își plătește cele zece exemplare în plus. Tot așa e silit să-și plătească exemplarul de care are uneori nevoie. Dintre cei 40 — 50 scriitori ai noștri, aș pune rămășag că 35 nu-și au în bibliotecă volumele lor. E oarecum greu să-ți plătești munca, după ce ai plătit-o cu atâtea nopți de nedormire, cu atâtea jigniri.. critice, cu atâtea ciorovăeli cu editorii.

Țin minte pe când scriam la „Arhiva“, d-lui A. D. Xenopol, că zilnic, d-sa, primea rugăminți, să ofere cele 6 volume ale *Istoriei Românilor*. Asta însemna nu mai puțin de 60 lei. Dar hazul era că chiar d-lui Xenopol îi lipsea volumul 2 sau 5 mi-se pare, peste care nu mai putea da.

Și atunci, vă 'ntreb, cum ar putea scriitorii să satisfacă cererile caselor de citire? Și nu e mai drept ca aceste case de citire să dea serbări sau șezători literare, cu al căror produs să poată cum-păra cărțile?

Mai deunăzi citam, cu mirare, într'o foiță așa zisă «literară», o coloană întregă în care se vorbea cu ură împotriva scriitorilor cari se *îmho-gătesc* cu traducerile. Dacă cei cari se îndeletnicesc cu scrisul, fie acest scris măcar ca cel din foița care mi-a căzut în mână, cred lucrul acesta, mă gândesc ce pot să creadă cititorii, publicul cititor căruia îi place să știe câteceva din viața scriitorilor.

Lucrul stă însă cu totul dimpotrivă. Dacă este vreo țară în care traducerile să fie mai prost răsplătite, apoi aceea țară e a noastră. Sumedenia de traduceri de prin bibliotecile de popularizare, e datorită în cea mai mare parte liceenilor, cari iau de traducere câte 50 lei, și-o dau și ei cum dă Dumnezeu. Editorul se ferește să cumpere o traducere dela un scriitor, căci acesta din urmă, înțelegând ce înseamnă a traduce, muncește la o carte câteva luni de zile, și nu-și poate da munca pe cei 50 de lei ai cutărui editor. Și fiindcă publicul cumpără orice, fără să-i pese dacă o carte e tradusă de cutare scriitor consacrat, sau de cutare băețuș de dugheană, editorul tipărește ceea-ce-l costă mai puțin. Dar chiar când prețul unei traduceri se ridică la peste 50 de lei, ca să ajungă la 500, iată cum stă proporția câștigului între traducător și editor. Cel ce iscălește aceste rânduri a tradus, în 4 luni de zile romanul «*Une Vie*» a lui *Maupassant*. L-a dat pentru 500 de lei editurii „*Minerva*“, pe care, tipăritul cărții și rabatul librarilor, să fi costat cel mult 3500 lei. E maxima cifră. A tipărit 3000 exemplare a 2 lei, fac 6000 de lei. Ediția s'a vândut în 7 luni de zile. Editorul a câștigat vra să zică nu mai puțin de 2500 lei în șapte luni de zile, fără nici o străduință, în vreme ce scriitorul după 4 luni de cea mai în-cordată muncă, luase abia 500!

Și „casele de citire“ ne mai cer volume!

În alte țări editorii sânt și ei oameni de litere.

E o plăcere să citești scrisorile trimise de către editori scriitorilor. Aceștia din urmă primeau sfaturi, îndreptări, și chiar schimbări pe de-antregul în operele lor dela cei dintâi. Oameni cinstiți de gust, știau ce să cumpere, dela cine să ia lucrări, pe

care tânăr să-l primească și să-l ridice apoi. Să vorbesc de editorii noștri?

În afară de d. *Jean Socec*, care păstrând tradiția bunului său părinte, și fiind un om citit, știa cum și ce lucruri au dreptul la viață, nu cunosc editor cu care să poți sta de vorbă. Unii nu știu nici să iscălească, alții habar n'au de literatură; cumpără cărțile cum ar cumpăra o marfă. De mersul literaturii străine nici chip să le vorbești.

Nu mai departe, acum o săptămână, romanul marelui *Fogazzaro*, „*Misterul poetului*”, de peste 300 pagini, foarte bine tradus de către un cunoscut om de litere, n'a găsit editor, nici chiar atunci când, ca să facă o încercare, traducătorul lăsase manuscrisul pentru,—n'o să credeți—pentru 20 (douăzeci) de lei!

Și acum o taină, adevărată. Câțiva scriitori s'au hotărât, să rupă odată cu aceasta nedemnă exploatare, și își vor tipări cărțile pe socoteala lor.

DIN VIAȚA SCRITORILOR NOȘTRI

Atâtea întâmplări vesele sau dureroase alcătuiesc mozaicul vieții omenești; clipe luminoase și clipe sombre; astfel cade lumina soartei asupra noastră, cum pe un copac se răspândesc razele soarelui, luminând frunzele din vârf, nepătrunzând la cele din adâncul frunzișurilor lui.

Viața scriitorilor, mai mult decât a celorlalți oameni, e veșnic frământată de bucurii și dureri, bucuriile și durerile lor, bucuriile și durerile celorlalți.

În alte literaturi, alături de operele scriitorilor, prinde un loc însemnat și viața lor, povestită sau de ei, sau de biografi. În literatura noastră, afară de unele însemnări grăbite, nu se cunoaște genul *Memoriilor* și nici al biografiilor largi, stăruitor făcute. Nici măcar partea anecdotică a vieții literaților nu o avem. Dintr'o anecdotă, dintr'o povestire, poate să se lămurească împrejurările, în cari a trăit un om, legăturile lui cu societatea, prilejul care a adus încheierea cutărei opere a lui.

Voi însemna, din când în când, crâmpee din viața scriitorilor noștri, crâmpee trăite, unele înfrumusețate poate de închipuirea celor cari mi le-au povestit — întâmplări vesele și triste, cari pot întregi cunoașterea firei unora dintre scriitorii noștri.

Câteva crâmpee vesele:

Cei cari au scos vreodată reviste, literare, știu că abonați unei foi s'ar putea împărți în 2 clase:

Acei cari plătesc abonamentul revistei din dragoste curată pentru literatură; acei cari nu'l plătesc; și, în sfârșit, acei cari plătesc, ba la rândul lor, largesc cercul abonamentelor, nutrind nădejdea că vor putea și dânșii pătrunde în rândul colaboratorilor. Aceștia din urmă sânt mai nesuferiți de cât cei din categoria a doua.

Imi amintesc că într'una din ședințele literare ale revistei *Arhiva*, din Iași, a d-lui A. D. Xenopol, d-sa adusese odată un studiu filosofic, al năstii cărui domn de prin Brăila, mi se pare. Potolit, clipind repede din ochi, cum obișnuia d. Xenopol, începe să citească.

De la a treia foaie am simțit, cu toții, că nu mai putem înfrunța șuvoarele de vorbe goale ale autorului.

Și, scurt, articolul a fost respins. De cât, vedeți, autorul-filosof avea cântecul lui. Făcea parte din a treia categorie de abonați. Pe lângă al său, mai trimitea, anual, alte patruzeci de abonamente plătite la o revistă românească! Ele erau o parte din temelie pe care se ridicau cele 12 numere ale *Arhivei* ieșane. Ce era de făcut? A douăzi, dimineața, directorul revistei a întrerupt, pentru un ceas, *Domnia lui Cuza-Vodă*, la care scria atunci, și a făcut articolul din nou, dela început și până la sfârșit; n'a păstrat decât... *titlul!* Și studiul filosofic a apărut în cel dintâi număr al *Arhivei*. Directorul revistei era oarecum îngrijat, să nu fi jignit cumva pe autor. O telegramă însă l'a liniștit: filosoful mulțumea pentru tipărirea studiului său! și anunța alte zece abonamente noi!

Eșea revista „*Făt-Frumos*” din Bârlad. Nenu-

măratele greutăți prin care treceau, nu desnădăjduiseră pe cei trei prieteni, cari o scoteau. Numai că atunci când nu se mai învoeau cu o tipografie, treceau, cu manuscripte cu tot, la cea de-a doua, care era în târg, chit ca peste două numere să vie din nou la cea dintâi. Tipografii se deprinseseră cu felul acesta ciudat al scriitorilor și, resemnați când dâșii îi părăseau, îi așteptau bucuroși să se întoarcă.

Odată însă abonamentele nu prea curseseră; câteva numere rămăseseră neplătite; tipograful, un bătrân hazliu, tipărise pe cel din urmă, dar nu vroia să'l dea nici în ruptul capului.

— Cè e de făcut? întrebă întâiul, pe cel de-al doilea, la care alergaseră tocmai pentru ca să-i ceară sfatul.

— Ce să fie? Nu numai că tipograful nu dă revista, dar mi-a spus și-o necuviință groasă la adresa ta!

— Cum se poate! se supără cel dintâi.

Și, repede, la tipograf, să-i ceară socoteală:

— Cum ți-ai permis d-le, să spui la adresa mea astfel de cuvinte?!

Bătrânul de după teighea, își potrivește ochelarii, apoi, șiret:

— Vai de mine, se putea! Am spus, dar nu la adresa dumneavoastră — la aceea a prietenului dumneavoastră... dumnealui e vinovat!...

Eșind împăcat, dela tipografie, scriitorul tocmai se întâlnește cu-al treilea prieten:

— Ei? îl întrebă acesta.

— Nimic! Nu dă revista! Ba ți-a trântit și-o necuviință!

A spus că...

— Așa?... Bine!

Și-al treilea colaborator năvălește, la rândul lui, în tipografie.

— Cum ți-ai permis d-le... începe să strige și dânsul, cum ți-ai permis...

Bătrânul își potrivește ochelarii, apoi șiret :

— S'ar putea... vai de mine ! La adresa d-tale ? S'ar putea, mă rog ! Eu am zis'o la adresa ce-luilalt, a domnului...

Eșind, împăcat, în stradă, al treilea colaborator caută pe ceilalți doi. Îi găsește :

— Ce mă faci să țiip degeaba la moșneag ? bănuiește celui de-al doilea prieten.

Apoi îndreptându-se către cel dintâi :

— Ție, la adresa ta mi-a spus, c'a zis vorbele acele.

— Așa ! Auzi dumneata !

— Haidem câteși trei !

— Haidem !

Năvălesc cu toții în tipografie, și, într'un glas :

— Cum ai îndrăznit domnule, cum ți-ai permis...

Acum nu mai avea încotro, câteși trei colaboratorii îi stăteau în față, în carne și oase, bătrânul îngălbenește, apoi, cu glas îngrijat :

— Stați fraților..., un om bătrân ca mine....

Apoi, deodată, îi vine o idee. Repede scoate ochelarii și strigă ucenicilor :

— Ați împachetat revista ? Nu vedeți c'așteaptă domnii scriitori ?

...li potolise: numărul revistei era scăpat.

E o plăcere, s'ascuți pe tânărul și talentatul poet istorisindu-și viața.

Are numai 22 de ani, dar prin câte aventuri, prin câte întâmplări ciudate a trecut ! Și le spune cu un ifos, și le șlefuește așa de frumos cu închiuirea lui, le colorează așa de deosebit cu căl-

dura graiului lui, numai să-l ascultați și o să vă prindă în mreața povestirii.

Iată cea din urmă aventură galantă, ce i s'a întâmplat:

— La Paris, începe el, am cunoscut multă, foarte multă lume, multe femei mai ales. Și modiste și marchize, pentrucă, dragii mei, femeia la Paris e aceeași: doar rochia se deosebește. Așa, într'o zi, am fost prezentat unei americane, unei milionare. Bărbatu său, ca toți americanii, constructori de case cu 25 de caturi, era mai mult pe drumuri. Pe câtă vreme, în saloanele soției sale, își dădeau întâlnire toți artiștii și scriitorii din Paris.

Firește, norocos cum sunt, am intrat repede în grațiile milionarei. Curioasă, cum era, mă pune să-i povestesc despre „depărtata mea țară”; ba mă ruga să i traduc poeziile mele și chiar mă pofti să viu într'o seară să-i citese cât mai multe. Dragii mei, i-am făcut vreo 20 de sonete, fiecare scris pe câte o foaie de pergament, și într'o Joi seara mă duc cu ele în buzunarul redingotei, gata ca, după ce i le voi traduce în franțuzește, să i le las ca un dar din parte-mi. Distrată însă cum era, americana cumpăraseră chiar pentru seara aceea o lojă la Carusso. Când mă vede vrea să rămâe, dar eu o hotărâsc, să meargă la operă, bine înțeles însă, numai după ce i-am făgăduit c'o întovărășesc.

Am ascultat muzica frumoasă a lui *Othello*, și, când să plecăm, la eșire, vedem surprinși, că ploua cu găleata. Dela ușă până la automobil se întindea o adevărată baltă. Mă uit la piciorușul mic, în pantoful alb de mătase, al americanei. O văd și pe ea că privește împrejur stingherită. Repede, fără nici o zăbavă, scot teancul de so-

nete din buzunar, și i le aștern, unul câte unul, să pășească, până la automobil, ca pe o punte a sufletului meu. La despărțire milionara și-a apăsat mânușita pe buzele mele, pentru gestul meu de miliardar... de rime“.

...*Si non è vero*.... E un copil, poetul. Dar ce viață, ce viață sbuciumată și de aventuri! O s'ajungă să creadă că a trăit-o cu adevărat!..

Cestălalt e singurul trubadur, pe care l-a avut literatura noastră, după cum e și cel mai fin epigramist. Cu darul lui strălucit, cu sclipirea fulgerătoare a inspirației, poetul a semănat cu amândouă mâinile, în bătăile vântului, epigramele lui admirabile, încât astăzi ele fac parte din domeniul public.

E singurul poet, după *Heredia* al Franței, care să fie atât de cunoscut, fără să fi scos măcar un volum. Cunoscut și temut. Unele din epigramele lui au legendele lor, pe cari poetul le povestește, adeseori, prietenilor săi, cu o neînchipuită bogăție și strălucire de amănunte.

Iată pățania trubadurului cu una din poeziile lui cari, din pricina... piperului ei, nu va putea niciodată vedea lumina tiparului, poezie pe care însă foarte mulți o cunosc, ba chiar foarte mulți, cari trec drept oameni de spirit, și-o însușesc...

Intr'o noapte, de mult, pe la vreo 2 ceasuri, la Paris, poetul, în tovărășia câtorva prieteni, se întorcea acasă, pe una din străzile cartierului latin. Și cum mergeau voioși, înveseliți de spiritul caustic al trubadurului, care improviza epigrame *à la minute*, iată că trece pe lângă dâșii o pereche. Un domn mai în vârstă, cu o doamnă blondă, tânără și frumoasă.

— Strașnică franțuzcă! spune unul.

— Poete, se roagă un altul, ia improvizează o strofă acestei tinere necunoscute!

Poetul se execută numai decât. Privind după silueta elegantă a femeii, și după aceea cam coșată a bărbatului, începe, cadențat, tare de să răsunе strada, cum obișnuia în acest oraș străin, să improvizeze poezia, al cărei întâi vers sună astfel:

Iubita mea necunoscută!

Și celelalte versuri urmară repede, în hohotele de râs ale prietenilor, hohote cari se curmară însă deodată, scurt, căci domnul soț al frumoasei necunoscute se întoarse și, cu bastonul ridicat, se repezi, strigând în cea mai neaoșă limbă românească:

— Măgarilor, porcilor.. nu vă e rușine obrazului, să vă fie...

Tinerii, surprinși, rușinați, se împrăștiară care încotro, ca potârnicile...

Mai târziu s'a aflat: trubadurul avusese norocul să dea, la ceasul 2 din noapte, și'n sânul Parisului, peste singura pereche de români, care venise atuncea, să petreacă... în călătorie de nuntă

SOCIETATEA SCRIITORILOR ROMÂNI

Când în ziua de 4 Septembrie 1909, ne-am văzut strânși în sala liceului *Lazăr* din București, nu ne venia să credem. Vra să zică, ne puteam aduna, puteam înlătura neînțelegerile, puteam potoli ambițiile, puteam, în sfârșit, alcătui un tot, o societate, care să aibă un scop, spre îndeplinirea căruia ne legam, să luptăm cu toții. A fost o clipă de adevărat avânt sufletesc, avânt pe care nu-l atinsese întru nimic nici chiar acele jicniri adânci, cari ne veniseră dela unii oameni, căroro le ceruserăm sprijinul. De fapt, sprijin n'am avut din partea nimănui; tot ce-am făcut, am făcut prin însăși puterile noastre. Firește, nimeni nu poate spune, că „Societatea Scriitorilor Români“ n'ar fi fost bine să cuprindă pe toți scriitorii români, în viață astăzi. Bătrâni și tineri, unii lângă alții, așa ar fi trebuit să apară cea dintâi alcătuire a Societății. Decât sunt simțiminte, peste cari nici unii nici alții, nu pot trece, sunt prejudecăți, sunt atâtea lucruri, cari despart pe oameni între dânșii. Scriitorii sunt și ei oameni ca toți ceilalți, ba cu o impresionabilitate mai ascuțită, mai lesne de trezit. Totuși, faptul însemnat era acela, că cea mai mare parte dintre scriitori, primise să lucreze într'un gând, să meargă spre acelaș țel.

Cum însă Societatea nu se putea bizui, bănește, la început, decât pe cotizațiile membrilor, (10 lei taxa de înscriere și 2 lei lunar), n'am avut puțința unei întreprinderi mai largi, cum spre pildă: o editură, scoaterea unei reviste, etc., ci ne-am hotărât să ținem o serie de șezători prin țară, și în *Bucovina*, pentru strângerea de fonduri. S'au strâns puține, dar din puținul acela am făcut un local al nostru, în care ne puteam întâlni. Dacă folosul material n'a fost cine știe ce, de pe urma șezătorilor acestora, cel moral a fost covârșitor. Prin șezători am răspândit în cercuri mai largi scrisul românesc, am încheiat o legătură între publicul cetitor și scriitori, iar dincolo, în *Bucovina*, am făcut, într'adevăr, un mare pas cultural.

Prin înrăurirea unora dintre membri, Societatea a căpătat, apoi, pentru toți membrii ei, intrarea gratuită în *Teatrul Național*. Până atunci *Teatrul Național* nu era deschis decât unor anumiți traducători. Directorii, cari se perindaseră, nu dădeau nici o însemnătate literaturii dramatice române, așa că d. *Pompiliu Eliade*, a fost cel dintâi director care, primind cererea „Societății Scriitorilor Români”, a apropiat pe scriitori de teatru, dând astfel puțința unei înfloritoare literaturi dramatice.

Aceste isbânzi morale nu sunt încă în măsură, sa cimenteze Societatea. Pe viitor au rămas de făcut multe și cât mai grabnice lucruri, dintre cari, cel dintâi, trebuie să fie recunoașterea Societății de „*Persoană morală*”. Astfel, Societatea care astăzi e recunoscută, *indirect*, prin Legea Teatrelor, în care se vorbește despre „Societatea Scriitorilor români” să fie și *de fapt* recunoscută de către Parlament. Pentru îndeplinirea acestui scop, îndată după deschiderea *Corpurilor Legiuitoare*, comi-

tetul Societății trebuie să stăruiască pe lângă cei în drept.

Odată recunoscută Societatea de Persoană morală¹⁾, comitetul va avea îndatorirea să convoace *Adunarea generală* a Societății, iar noul comitet ales, să vegheze neîntrerupt la plata cotizațiilor lunare și la strângerea de fonduri, pentru ca Societatea să poată funcționa.

Una dintre îndatoririle noului Comitet și eu o cred ca pe cea mai de căpetenie, — deși statutul în ființă azi trece ușor peste acest lucru, — e regularea raporturilor dintre *scriitori* și *editori*, și chiar înființarea unei *edituri*, care să curme odată pentru totdeauna nedemna exploatare la care sunt supuși scriitorii, din partea caselor de editură.

Apoi, la rând, ar veni: regularea raporturilor dintre Societatea noastră și cele corespunzătoare streine.

Numai așa, și trebuie să fie așa, Societatea va putea pași cu isbândă înainte.

1) „Societatea Scriitorilor Români” a fost recunoscută, ca Persoană morală, și de către Parlament, în anul 1911, când C. Arton era ministru, iar autorul acestui volum era Președinte S. S. R.

ÎNTÂIA ȘEZĂTOARE LITERARĂ

Întâia oară când s'a întrebuițat această denumire: — „*Șezătoare literară*“, pentru citirile literare în public, a fost în Martie 1906, după vestita turburare udată de sânge, din seara de 13 Martie, când mulțimea a oprit reprezentarea unor piese, în franțuzește, pe scena Teatrului Național din București. Atunci, într'un cald avânt, și pentru propovăduirea limbii și literaturii românești, d. *Nicolae Iorga*, însoțit de câțiva dintre scriitorii, grupați împrejurul revistei „*Sămănătorul*“, au plecat prin țară, dela un capăt la altul, citind publicului scrisul românesc, publicului care era chemat să asculte *șezători literare*. Au fost atunci dimpreună cu d-nul *Iorga*: *Sadoveanu, Iosif, Anghel*, în afară de scriitorii băștinași în orașele prin cari treceam. Am început cu Craiova, am tors firul călătoriei până în Botoșani și, pretutindeni, am fost întâmpinați cu adevărată căldură, ascultați cu bunăvoință. În unele orașe, ca în Craiova, și mai ales în Iași, primirea a luat mersul și măreția unei rare manifestații de dragoste.

Inceputul se făcuse, firește, în împrejurări priincioase, cauza ce apăruse scriitorii era prea dreaptă, ca să nu trezească un răsunset în sufletele tuturor.

Cât de dreaptă a fost acea cauză o vedem astăzi, în urmările ei, când aceeaș societate înaltă joacă pe aceeaș scenă piese românești, scrise de scriitorii noștri.

Ceeace e de luat în seamă însă e faptul că acest nou fel de a împărtăși scrisul românesc a prins și că, așa fiind, și după acea neuitată călătorie de luptă, șezătorile literare au fost tot atât de nerăbdător așteptate, tot atât de călduros primite.

Erau așa, se zice, o trebuință sufletească și nu lipsise decât *inițiatorul*, găsit într'un chip atât de fericit în ființa de rară energie și de mare talent a d-lui *Nicolae Iorga*.

De atunci, și după înființarea „*Societății Scriitorilor Români*“, șezătorile literare au urmat în multe din orașele noastre, — pretutindeni membrii societății au fost sărbătoriți. Aceste șezători însă își au culminația în călătoria din Bucovina, când faptul a luat însemnătatea unui mare pas cultural. Spre fericirea și recunoașterea scriitorilor, Ardealul nu s'a lăsat mai prejos și în Februarie, acelaș an, scriitorii s'au dus să citească la Sibiu.

Insemnătatea acestor șezători e cu mult mai presus de înțelegerea acelor minți pipernicite cari, la noi în țară, au căutat să arunce un vâl de batjocură asupra participării scriitorilor la șezătoarea din Sibiu.

Cu astfel de oameni nu poți sta de vorbă; e ca și când ai vrea să treci printr'o mocirlă și ai avea nebunia să crezi că vei ajunge, pe celalt mal, curat. Pe acești oameni îi lași să creadă că ei sunt singurii pe lume cari ar fi putut duce neamul românesc la *mântuire*. E singura lor fericire, — să li-o lăsăm !

Dar șezătorile din Ardeal și Bucovina pot fi, cu adevărat, ținute drept evenimente culturale. Nu cred să fie fericire mai mare pentru Românii din aceste două țări înstrăinate decât auzirea limbii românești, vorbită de acei cari veghează la păstrarea și înfrumusețarea ei. Și nu cred că țara noastră poate face mai mult pentru *unitatea culturală a tuturor Românilor* decât printr'această legătură de limbă și simțire, legătură dela om la om, prin viu grai. O singură pagină, citită frumos, din *Ion Creangă* poate înrâuri mai puternic ca orice alt mijloc asupra țăranului bucovinean sau ardelean. Și acest lucru l-am auzit anul trecut, în Bucovina, din gura unui țăran bogat și fericit, care nu era legat de *România*, cum spunea el numele țării, apăsând pe *i*, decât de limba în care se simțea mândru, că cineva putuse scrie lucruri atât de minunate. Și faptul, că scrisul românesc, că limba e cel mai puternic mijloc de unire sufletească, îl putem vedea și în aceea că, dacă neamul românesc din Basarabia e cu totul înstrăinat, e că în Basarabia scrisul românesc n'a putut străbate.

Scriitorii români se pot mândri, în ciuda tuturor mărunțelilor, că prin șezătorile literare aduc un mare folos neamului românesc.

ȘEZĂTOARE LITERARĂ ÎN CERNAUȚI

Plecați Duminică seara din București, ne întâlnim a două zi la Hatna Bucovinei cu prietenii noștri *Mihail Sadoveanu*, *Cincinat Pavelescu*, *Caton Teodorian* și *A. Herz*. În totdeauna întâlnirile dintr'o gară, loc în care ești deprins mereu să te desparți, sunt mai mult decât o plăcere, sunt o bucurie. Și mai ales într'o asemenea împrejurare. Adânc mișcați, cu ochii plini de amintiri, tovarășii nu găsesc cuvinte să ne povestească despre mărețele primiri din Suceava și Câmpulung. Mai ales la Câmpulung: câteva mii de oameni, călăreți, buciume și tricolorul român peste tot.

Un copilandru bălan, cu fața deschisă, fără mustăți, cu priviri fierbinți de energie, ascultă mulțumit — e cel care a pus la cale aceste două șezători: publicistul bucovinean *Liviu Marian*, care ne întovărășește până la capăt în călătoria noastră.

Când te unește mulțumirea, despărțirea e grea. Pornim mai departe. Pe dreapta și pe stânga câmpiile albe alunecă în urmă ca două ape; printre ele trenul taie trupul Bucovinei. La câte o barieră vreun țăran își strunește calul speriat; răsar pâlcuri sure de păduri, apoi se topesc în zare;

sate răslețe se pitesc sub poala cerului; pe marginile unui drum de care copaci ciudați, cu ramurile încâlcite ca într'o rețea, par brațe uriașe de coraliu, pe fundul unei mări presărate cu nisip de argint.

Imi amintesc alt drum al Bucovinei, pe care am călătorit astă-vară, cel care dela *Hatna* duce la *Dorna-Vatra*, — drum fermecător, printre livezi, printre dealuri și păduri de fagi.

„*Bucovină, Bucovină, veselă grădină*“...

Cine-mi șoptește? Afară e iarnă; lângă mine nimeni.

E un vers întârziat în urechea mea.

Dar calea e scurtă. Iată *Cernăuții*. Din sala de așteptare sosesc, în frunte cu profesorul universitar *Sextil Pușcariu* și *G. Tofan*, redactorul „*Junimeii*“, studenți, teologi, publiciști, — reprezentanți ai tuturor societăților culturale, — tineretul cel cu inima caldă, ca și cuvintele lor. Bucuria strălucește în ochi. Ne înconjoară cu toții; nici nu știm când ne suim în sănii.

Intr'un lung șirag intrăm în oraș; caii ridică pieptiș dealul, — un fel de dealul Balaurului de lângă *Piatra-Neamțului* dela noi. Și ne oprim la hotelul *Pajura neagră*.

Să ne odihnim? Dar cui i-au amorțit picioarele sau i s'a răcit sufletul!

— „Haide să vedem *Cernăuții*!“

E un oraș frumos, e chiar foarte frumos. În deosebi de *Bucureștiul* nostru, casele sunt toate mari; maghernițe nu se văd; magazine mari, teatru — în felul celui dela Iași — cafenele largi, luxoase. Ce păcat că locuitorii de baștină — îi știți, ce să vi-i mai spun — ne fac atât de poli-

ticoși loc prin mijlocul stradei, pe unde merg săniile, ca ei să poată umbla pe trottoare! Și ce înfățișare au cu cele două vițe de păr dealungul urechilor și cu halaturile tradiționale! Și ce încalcire de cuvinte trase din fundul gâtlejului, unuroase, prelungite — ca și cum unul ar înlocui pe alte trei. — „Ei, dar ați uitat că trebuie să mâncăm!“

Prietenul are dreptate.

Ceasurile 8 seara. Plecăm spre „Dom Polskie“, unde se ține șezătoarea. Sala mare, cu un rând de loji în fund, înțesată de lume, așteaptă nerăbdătoare. E tot ce are Cernăuțul mai ales în lumea românească. Cortina se ridică. O furtună de aplauze și strigăte de „Trăiască!“ țin câteva clipe, fără să poată spune un cuvânt, pe *Mihail Sadoveanu*. Tăcerea se face și glasul potolit al povestitorului arată la ce-am venit, ce vom ceti; și a 6 a șezătoare a societății e deschisă. Prietenul nostru *Gh. Tofan*, cu un graiu limpede, într'o formă frumoasă, vorbește despre viața și opera lui *Ion Creangă*. Doamnele din sală au ținut să primească deosebit de călduros pe poeta d-na *Natalia Iosif*. Ceilalți scriitori sunt primiți și dâșii cu tunete de aplauze, cari de abia conțenesc. Publicul, foarte cunoscător, prinde orice nuanță, pe care o subliniază cu zâmbete inteligente. O astfel de sală am mai avut doar la Galați și Piatra-Neamț. Poetul *Anghel* găsește apreciatori mulți pentru foarte frumoasa și subtila lui poezie, ca și *St. Iosif* și *Ion Minulescu*, cari sunt siliți să spue cât mai multe din versurile lor. Iar pe *Cincinat Pavelescu* publicul îl țintuește cu chemările pe scenă, ca și în țară; prietenul nostru plătește astfel înțepăturile epigramelor lui, și răgușeala, care-l prinde după fiecare șezătoare, e

poate *epigrama* pe care i-o întoarce publicul. După *Caton Teodorian* și *A. Herz* și'n mijlocul unei adânci tăceri, *Mihail Sadoveanu* începe să citească din *I. Creangă*: *Amintirile*. Tăcerea ține puțin; râsul năvălește, veselia pe care o împrăștie scrisul marelui povestitor cuprinde publicul din sală, și, în mijlocul hohotelor cari nu mai conțin, pățaniile băiatului lui Petre Ciobotariul și al Smarandei din Humuleștiul Neamțului, curg ușor, unele după altele, sprintăre, cum le-am ascultat și în copilăria mea.

Șezătoarea ia sfârșit. Dar sala din „Dom Polskie” oricât de mare, e prea mică pentru publicul din Cernăuți. Sântem rugați, ca, a doua zi, să mai ținem și o șezătoare în sala „Casei naționale”, o șezătoare populară, în care să poată veni cei ce n'au încăput astăzi, să asculte.

Primum cu însuflețire.

A doua zi, — spre casa prietenului nostru *Sextil Pușcariu*. La un colț se înalță deodată, în haină roșie închisă de cărămidă, uriaș ca o cetate mediavală, palatul metropolitan. Rămânem uimiți de frumusețea lui. În dos parcul se întinde departe. Casa prietenului e pe dreapta. Din cerdac se vede șesul întins până în adânc spre Basarabia.

În salonul larg, cu mobile vechi românești, atât de rare la noi, cu pomul de Crăciun împodobit în mijloc, laolaltă cu familia prietenului nostru, ne simțim ca acasă.

Ușile sufragerii se deschid. Prietenul ne roagă să ne alegem locurile, care's însemnate, pentru fiecare, cu câte un simbol. În fața a două taci-câmurii e o *cumpănă*; *Mihail Sadoveanu* și *D. Anghel*, colaboratorii noiei reviste, își iau locul.

Un tacâm lipsește, e acoperit cu șervetul, — e un loc pentru *mai târziu*; poetul Minulescu se grăbește să și-l ia. Pe o farfurie, dintr'o *creangă*, e numai o *ramură*, — A. Herz, (Dipu Ramură) o ia s'o 'nflorască prin tinerețea lui. Flori împrăștiate peste tot, pe când, în mănunchiul de tulpini, n'a mai rămas nici una pentru bardul care tocmai întâlnise pe aceia căreia inima îl îndemna să-i deie floarea dragostei, simbolizează o minunată poezie a lui Cincinat. *Caton Teodorian*, ghicește repede: un cârnat de sânge, gătit cu... *Sângele Solovenilor*. Fiindcă, cel ce scrie aceste rânduri, cetise, la șezătoare, schița *Franț*, i se pregătise, șase sticle cu bere, pentru ca să poată lua... *Luleaua lui Franț!*

Și mi-a părut rău că nu m'am putut ține de cuvânt!

Ceasurile 5 seara. Din sala „Societății pentru Cultură” de pe pereții căreia frații *Hurmuzechești* ne privesc, trecem, unul câte unul, în cealaltă sală, printre cele două șiruri înțesate de lume, la masa de unde cetim.

Ne ascultă multe doamne, preoți, și foarte mulți tineri: fete și băieți de școală. E o șezătoare de familie, intimă; ni se pare că povestim părinților, fraților și surorilor noastre.

Și le citim, le citim cu plăcere. Cu toate că pe cei mai răsăriți îi așteaptă o petrecere cu joc, dâșii nu se îndură să părăsească sala. Și le povestim înainte. Și Moș *Ion Creangă* iar vorbește prin glsul lui *Mihail Sadoveanu*; și *Cincinat* nu mai poate scăpa.

— „Faceți-ne și nouă, cetățenilor, o epigramă”, se roagă un preot de prietenul nostru.

— „Cu plăcere... o să v'o trimet dela Sinaia, sființia ta“, răspunde poetul.

Și veselia nu mai contenește, și e târziu; vremea mesei a trecut demult pentru acești oameni cu obiceiuri patriarhale, când ne despărțim unii de alții cu adevărată părere de rău.

O delegație a celor patru societăți studentești ne poștește jos la o masă comună.

Niciodată n'am văzut tinerețea mai caldă, mai puternică, mai pregătită, ca în fețele voioase, deschise, ale studenților de aici. Sântem nespus de mulțumiți în mijlocul lor. Veselia e a-tot stăpânitoare, și nimeni nu o înfrânăm, căci n'avem la ce. Sântem între noi, ca la noi, și țaraful românesc cântă cântecele noastre. O clipă de tăcere. Adânc mișcat, *Sextil Pușcariu* vorbește studenților săi. Vorbele curg cuminți, frumoase, cu un dar rar pe care noi nu i-l cunoaștem.

Și când ne despărțim, noaptea târziu, de prietenu *Pușcariu* și de studenți, simțim c'am lăsat din inima noastră, dar că și ducem ceva din sufletele lor cu noi.

6 Ianuarie. Pornim spre *Rădăuți*. Prietenii *Gh. Tofan* și *Liviu Marian* ne însoțesc. Ne oprim la stația *Hadic Falva* și după puțin plecăm iar. Din cel din urmă vagon, tot numai geamuri, ale trenului-tramvai ce ne duce încet ca și când n'ar vrea să ne obosească, privim iarăș câmpul alb, în zarea căruia munții se deslușesc de un albastru puternic, aproape ca sineala. *Rădăuții*. Ne-a eșit înalnte fostul prefect al *Rădăuților*, un bărbat chipș care ne spune cuvântul de primire. Alături de el e poetul *bocovinean Berariu*, membru și el al „Societății Scriitorilor Români“. Din satele de prin prejur au venit delegații de țărani. Sub

căciuli, pletele lor cărunte cad frumos ca și ale preotului bătrân, care seamănă atât de bine la chip cu iubitul nostru povestitor *Nicolae Gane*. Alți preoți tineri, și tot ce Rădăuții au suflet de român, s'au grăbit să ne vază. Strângem cu bucurie mâinile deprinse cu munca, ale țăranilor isteți și falnici, care ne întâmpină cu ochii umezi.

Peste o zi mergem la biserica veche, de peste 600 de ani, cea mai veche din Bucovina și Moldova. Un țăran ne luminează calea. Lângă pereți dorm somnul lor de veci șase Bogdani, din viața sfântă a Domnilor Moldoveni.

Întreaga biserică e un altar scump sufletului nostru. Pe pietrele așa de frumos încondeiate lăsam toți câte o privire, care, dacă am fi singuri, ar fi însemnat o lacrimă. Pe scări întoarse de piatră, ne suim sub acoperiș. Rămânem mirați, căci găsim o adevărată cetate cu șanțuri, hrube, cămăruși, — loc de credință și de apărare. Deasupra, pe draniță, prinde să șoptească ploaia, și ne înfioară. Când eșim la lumină parcă venim din fundul fundului străvechi al vremurilor de vitejie.

Seara, ne ospătează poetul *Berariu*, la gazda lui, o familie de nemți, în casa căroră amintirile vechi, din orice colț, ne arată respectul trecutului. Privesc, îndelung, cu prietenul *Anghel*, un album vechiu : o lume întreagă, a cărei trecere pe lume o urmărim între foile acestea îngălbenite ; într'un pãrete un pergament cu o decorație : — stãpãnul casei fusese un maior ; un buchet de *edelveis* : — îl va fi primit, ca logodnicã, bãtrãna care ne slujește atât de binevoitoare. Peste tot se deslușește o viață dulce de trăit, — ticnită, ca și masa aceasta împrejurul căreia stãm cu toții.

Sânt ceasurile opt. Sala largă e ticsită. Pe lângă lumea românească din Rădăuți, țărani din satele de prin prejur stau în picioare umăr la umăr, ca să încapă cu toții.

O parte stau în sala de alături. Femeile cari n'au avut cu cine 'și lăsa copii, au venit cu ei în brațe; unii sug încă la sânul mamelor lor, și ele îi leagănă ca să nu mai plângă. Dar noi începem să citim, și citim cu plăcere, în auzul tuturor. Căci *Ion Creangă* a avut aici partea cea mare. Niciodată nu cred să fi fost ascultate scrierile marelui povestitor, mai cu luare aminte, ca aici în Rădăuți. *Mihail Sadoveanu* a citit aproape un ceas.

Un țăran, lângă care mă așezasem în sală, îmi șoptește :

— «Poznaș mai scrie și Creangă ista!»

Și mă întrebă :

— N'ați avea niște cărți de iste, să ne dați ?

Parcă ascult pe *Moș Ion Muscă* din Dorna, care ne-a călăuzit an vară pe valea Bistriței. Tot așa de curat moldovenește vorbesc și aceștia. Ne pare rău că n'am adus și cărți.

După șezătoare, în *Casa Națională* s'au strâns preoți bătrâni, fruntași ai satelor, doamne, profesori, să ne sărbătorească. Vorbește foarte frumos, preotul *Tarnavschi* din partea Rădăuțenilor. Apoi un școlar al lui din partea tinerimei! Un țăran din partea satelor. Le răspunde *Mihail Sadoveanu* și *Cincinat Pavelescu*. E o mare însuflețire la masa aseasta frățească, pe care, cuvântul cald, care-i aduce și lui și nouă lacrimi în ochi, al poetului *Berariu*, o încheie. Școlarii cântă „Mulți ani trăiască“. Bătrânii cu sufletul tânăr ne înbie :

— Beți încă un pahar, că vinul nostru *moldovenesc* e ușor.

Ne despărțim noaptea târziu. Prietenul *Gh. Tofan* își ia rămas bun. *Liviu Marian* ne lasă a doua zi la *Suceava*...

Așa am purtat cuvântul românesc în Bucovina. Și ne-am întors în țară, — cu câte amintiri, și cu câte nădejdi!

ȘEZĂTOARE LITERARĂ LA SIBIU

Ca și anul trecut, în Bucovina „Societatea Scriitorilor Români” a răspuns cu bucurie chemării d-lui O. C. Tăslăoanu, directorul revistei „Luceafărul”, și s’a grăbit să ia parte la șezătoarea și petrecerile culturale din Sibiu. Scriitorii aveau o datorie față de Ardeal : de ani de zile revistele și gazetele românești, de peste munți, ne cer scrisul, de ani de zile cititorii de dincolo doreau să ne cunoască. Lipsiți de tovărășia președintelui Mihail Sadoveanu și a vice-președintelui Societății Dimitrie Anghel,— cel dintâi oprit de o nuntă în familie, cel de-al doilea mâhnit de greaua încercare prin care a trecut,— scriitorii au pornit spre Ardeal în număr de opt și anume: Victor Eftimiu, Em. Gârleanu, A. Herz, A. Mândru, Corneliu Moldoveanu, D. Nanu, Cincinat Pavelescu și Caton Teodorian.

Ca să facem o plăcută surprindere publicului Sibian, am căutat și am isbutit să căpătăm tovărășia d-rei Maria Filotti, talentata artistă a «Teatrului Național» din București.

Plecând Vineri noaptea, 18 Februarie, din București, a doua zi dimineța ne trezim la Râmnicul-Vâlci, de unde trenul intră în fermecătorul drum ce duce, prin Pasul Căineni, dincolo spre

Turnul Roșu. Lăsăm în urma *Jiblea, Călimăneștii,* vestitele băi, cu minunatul isvor al *Căciulatei,* în fund, sub coasta de deal, încremenită și dânsa, ca și frumoasele hoteluri și vile, sub aprigul ger al ernii. Nimic nu-ți poate da mai deslușit înfățișarea tristă a singurătății, ca aceste locuri de întâlnire, în cari mișcarea clocotește câteva luni, pe an, ca apoi, din dosul frerestrelor tuturor caselor acelora, de pe potecile parcurilor și ale munților înconjurători, să nu mai răsară nici un semn de viață. Primăvara, toamna și iarna, băile acestea par niște cimitire, în cari stau îngropate suferințele oamenilor, cari au trecut prin ele... Trenul lunecă încet, într'adins parcă să prindem mai bine priveliștile încântătoare; roțile de fier se strecoară, duruind, printre gătlejul stâncos al muntelui, pe malul drept al Oltului, chiar deasupra apelor turburi, cari se scobor șoptind la vale, Pe când pe celalt mal, curată și largă, ca o panglică șerpuind ca și malul, și chiar sub păretele sur de stâncă, frumoasa șosea pare un alt râu ce sue împotriva râului adevărat. Si în curând, mai romantică, de cum ți-o poți închipui, mai neașteptată, mănăstirea *Cozia,* răsare cu zidurile ei drepte, înegrite de vreme, acoperite de mușchi, cu turnul de cărămidă roșie, oglindită în apele Oltului, care o cunosc de veacuri. Țăcănitul trenului parcă smulge un ecou de sub acoperemintele ponosite, năpustite de vremuri. Trenul ne duce însă, — încă o privire, și'n curând nu mai zărim decât o umbră, ca o pată de nor pe zidul munților, cari se închid ca și cum, păzitori seculari ce sânt, numai o clipă își desfăcuseră brațele, să ne arate comoara lor.

Și fără să vrem, toți ne gândim, iar unul dintre noi șoptește și-i ascultăm mișc-ți admirabila

strofă, cu care marele *Grigore Alecsandrescu* începe vestita lui poezie :

*Ale furnurilor umbre peste unde stau culcate,
Către fărâmul dimpotrivă se întind, se prelungesc,
S'ale valurilor mândre generații spumegate
Zidul vechiu al mănăstirei în cadență îl isbesc.*

Gâtlejul muntelui se strâmtează din ce în ce, trecem cu adevărat ca prin niște *Cârlige*, tunelurile par niște balauri, cari, ca'n povești, ne înghit și iar ne scot la lumină. *Cânenii*, *Turnul Roșu*, — care altă dată păzea valea, ținând în pânțele lui ostași gata de luptă; celălalt *Turnu Roșu*, cu mult mai nou, de prin veacul al XVIII; — sântem pe pământul românesc dintr'o țară străină !

Sântem aproape. *Sibiul*, *Nagy-Szeben*-ul pe ungurește, își arată, de departe, turnurile: cele două turnuri ale *Catedralei românești*, și turnul bisericii *Sașilor*. Ajungem. Pe peron ne așteaptă : *Octavian Goga*, *O. Tâslăoanu* și prietenul *Onisifor Ghibu*; tramvaiul ne urcă în oraș, în *Cetate*, cum spun *Sibienii* vechiului târg.

Otelul «*Röemischer-Kaiser*» ne găzduște; apoi, însoțiți de prieteni ne plimbăm prin *Sibiu*.

Sibiu ! De câte ori n'am gândit la orașul acesta, în care atâția scriitori și oameni de energie, în care atâția luptători, cimentează de ani și ani temelia culturii și a vieții românești de peste munți. Aici, în *Sibiu*, știam de mult că e focarul ce și împrăștiase razele peste întreaga viață românească a *Ardealului*. De aici, din *Sibiu*, primeam cu bucurie revista «*Luceafărul*» ; de *Sibiu* eram legați încă odată prin prietenul, luptătorul și poetul *Octavian Goga*. Și acuma străbăteam, adânc mișcați străzile acestui vechi oraș, în care cele câteva magazine, cu vitrine bogat și stălucitor

gătite, par atât de nelalocul lor. Uliți largi, pietruite și nu prea; case mari, vechi, cu acoperișurile de olane, înalte ca niște căciuli; cu ferestruicile podurilor lunguețe, negre, cari, văzute de departe, par niște ochi iscoditori, ce se uită de sub sprâncene îmbinate; cu ferestrele odăilor pătrate, închise în afară cu obloane verzi și cu zăbrele eșite mult în stradă, ca niște cuști; cu biserică vechi, — ca aceea a Sașilor, de peste cinci sute de ani; cu turnuri până în nori, de fiecare biserică; cu bolți și ganguri ca niște hrube; — așa e Sibiul vechi, *Cetatea* cum îi se zice.

Rătăcim până spre seară; intrăm în localul „*Băncii Albina*“, cea mai bogată așezare bănească din Ardeal, vizităm *Tipografia Arhidieceșană*, veche de cincizeci de ani, și obosiți, ne îndreptăm spre restaurantul *Brotte*, unde, până târziu, în tovărășia prietenilor, și-n legănarea dulcelor melodii ale cântecelor românești, cântate de lăutari, cutremurați uneori de accentele imnului: „*Deșteaptă-te Române*“, pe care-l cântăm în cor, ne simțim ca la noi în țară, în mijlocul a-lor noștri. După miezul nopții, pe uliți gloduroase și pustii, ne întoarcem pe lângă vechiul zid de *centură* al cetății, cu cele trei turnuri mohorâte, căci dacă pe zidurile celui din mijloc, se reazămă, ca o ironie, localul Teatrului, mi-se pare, printre *crenelurile* celorlalte două abea dacă se mai ițiește lumina slabă a opaițului unui biet păzitor.

A douazi dimineața, *Duminecă 20 Februarie* (5 Martie s. n.) o zi ca de primăvară. E cald, și-n fund munții cu mantii de zăpadă parcă zămbesc. Casele rād în soare. Pretutindeni Români, —

—peste tot se vorbește românește. Singurele uniforme militare,—în Sibiu e un corp de armată!—ne amintesc, că sântem *aiurea* decât la noi. Ne îmbrăcăm repede și cu toții, ne ducem, să ascultăm sfânta slujbă la *Catedrală*.

În plină inimă a cartierul *Săsesc*, *Catedrala* își înalță semețe, ca un simbol al statorniciei, cele două turnuri. Pe largi scări de piatră, intrăm în uriașul locaș, ridicat, s'ar părea după modelul Sfintei Sofia din Constantinopol. E un plan vechi, adus de-abea acum, în urmă, la îndeplinire. De jurîmprejur, stâlpi de granit, sprîjină bolțile, cu largul caș, cu cele două galerii mărginașe, în lungul cărora școlile de fete stau și ascultă leturghia. Catedrala e plină. În dreapta, femeile; în stânga și în mijloc, bărbații, — toate școlile de băeți din Sibiu. Ne orânduim în stranele din partea stângă, așa că avem în față pe octogenarul mitropolit *Meșianu*, care cu un glas de o putere și o limpezime uimitoare, ia parte și îndrumază slujba. Răspunsurile le dă corul, — un cor minunat care, în unele părți și mai ales și compozițiile neuitatului *Gavril Muzicescu*, îmi reamintește corul metropolitan din Iași. Slujba e frumoasă, citirile deslușite, — toți ascultă și-și orânduiesc ascultarea după semnele Înalt Prea Sfântului Mitropolit, care urmărește rostul obișnuit al leturghiei. Privesc cu mirare acest haos ridicat prin voința și prin darurile drept credincioșilor. Mă uimește pictura cupolei datorită pictorului ardelean *Smighelschi*, — sfiosul artist pe care l-am cunoscut odată în casa d- lui *N. Iorga*, pictură cu adevărat măiastră, din întregul căreia se desprind, cu o putere neobișnuită, chipurile celor patru evangheliști, din colțuri

Dar pereții sânt încă goi, acoperiți doar de

câteva motive românești,—banii n'au ajuns pentru întregirea picturii. Pentru adunarea sumelor trebuitoare, doi înalți funcționari bisericești strâng dela fiecare cât pot să dea. Adăogăm cu adâncă mulțumire sufletească, puținul nostru pentru de-săvârșirea unei fapte mari.

Slujba se sfârșește. Ne fotografiem pe scările catedralei, apoi, cu toții mergem peste drum, la locuința de iarnă a I. P. S. S. mitropolit *Meșianu*. Intr'o casă încăpătoare, în odăi mobilate simplu Excelența Sa ne primește zâmbind bucuros. Poetul *Cincinat Pavelescu*, îi arată în câteva cuvinte, că gândul scriitorilor sosiți la Sibiu, s'a oprit întâi la I. P. S. Sa, și că-i aducem omagiile noastre de adânc respect. Cu un glas limpede, cu ochii vioi, cu vorba curgătoare, Excelența Sa ne mulțumește, și un sfert de ceas ne ține povestindu-ne împrejurările grele prin cari biserica duce lupta pentru păstrarea credinței... Privesc la peretele, pe-tinsul căruia, portretele atâtor mitropoziți, parcă ascultă și dâșii cuvintele urmașului lor.

Dela locuința I. P. S. mitropolitului *Meșianu* ne îndreptăm spre palatul «*Muzeului Asociațiunii*», în sala căruia trebuia să se țină șezătoarea literară.

E rândul nostru ca să slujim în sfântul altar al limbei românești.

CU PRILEJUL ȘEZĂTORII DIN SIBIU

Niciodată, ca la șezătoarea din Sibiu, nu s'au adunat atâția scriitori la un loc. Șezătoare a fost și mai deosebită decât celelalte prin faptul că eram împreună scriitorii din țară cu cei din Ardeal. *Oct. Goga, I. Agârbiceanu, d-șoara Maria Cuntan și O. C. Tăslăoanu*, înfățișau Ardealul. Acum când stau și mă gândesc la clipele de înălțare, pe cari le-am simțit, când simt că amintirea lor va rămânea veșnic în mintea și sufletul meu, caut să încheg câteva crâmpEE de amintiri, — prilejurile în cari am cunoscut pe prietenii, pe scriitorii ardeleni.

Pe *Oct. Goga* îl cunoscusem cu ani în urmă, la o masă de prieteni. Erau zilele de sărbătoare ale *Expoziției*, când lumea românească de pretutindeni alerga la București, ca la o chemare, pe care de mult o așteptase. Era un fel de îmbătăre sufletească, un avânt rar, care turna în suflete și în priviri lumini.

Parcă-l văd pe tânărul blond, cu ochii lui verzi-albaștri, cu glasul potolit, cu zâmbetul discret. Cumpătat și cu tâlc la vorbă, mi-s'a părut, la început, un visător care lasă lucrurile să i-se perindeze prin fața ochilor, cu părțile lor bune și rele, fără să încerce oprirea lor din mers. Tot

astfel l-am văzut și în casa d-lui *Iorga*, numai că din convorbirea avută cu directorul de pe atunci al *Semănătorului*, am înțeles, că poetul e și un om cu o deosebită cultură, un om care a citit mult și a gândit îndelung asupra citirilor sale. Ce e cu drept însă, adevărata fire a lui *Goga*, n'am descoperit-o decât peste vr'un an, când poetul venind în București, a întârziat în jurul unei mese de prieteni, într'una din grădinile încântătoare ale mărginilor bucureștene.

Atunci l'am cunoscut bine pe tânărul blond, pe tânărul care între ai lui se simțea acasă, pe poetul care vorbea deschis, cu o căldură și o rară adâncime în glas, care vorbea îndrăzneț, cu scăpări în priviri, pe tânărul în care am zărit pe luptătorul de azi. Atunci am bănuit, și nu m-am înșelat, că poetul *Goga*, va începe lupta, că o va duce cu bărbăție, triumfând el asupra firei lui de contemplativ. Și'n tăcerea unui colț de verdeață, sub un zarzăr acoperit de roade aurite, am auzit atunci și glasul poetului *Goga*, glasul lui de cântăreț. M'a mișcat adânc duioșia cu care *zicea* cântecele noastre românești, isbucnirile cu cari cânta doinele, minunatele doine ardelenesti.

Cu prilejul Șezătorii din Sibiu, l'am auzit iarăș povestind, într'o casă veche din dumbrava Sibiului, l-am auzit povestind prin câte a trecut, când l-a arestat la Crăciunul trecut, câte clipe frumoase a trăit cu prilejul *candidaturii* lui. Și mă gândeam la seara aceea, când l-am ascultat cântând doina dorului și-a descătușării noastre sufletești.

Intr'o după amiază de vară, tot pe vremea *Expoziției*, mă afluam la d-l *Iorga*. „Vino să-ți arăt pe cineva!“ îmi spune d-l *Iorga* și, luându-mă de mână, mă duce în bibliotecă. Pe un scaun.

puțin cam în umbră, stătea un tânăr în haină lungă, neagră. „Domnul Agârbiceanu“ îmi spunea d-l Iorga. Tânărul a zâmbit, și'n fața lui nespuse de blândă, în fața dimprejurul căreia barba blondă ca aurul de abea se statornicea, zâmbetul se strecură ca o rază. Il cunoșteam până atunci pe Agârbiceanu numai din volumul pe care-l scosese editura „Luceafărului“. Din scurta întrevvedere din ziua aceea, — scriitorul ținea să vadă mănăstirea Cernica și s'a dus s'o viteză, — nu-mi rămăsese decât întipărirea chipului său de o nespuse blândețe. De atunci, numai acum un an l-am revăzut iarăși pe scriitor, alergând, cum am alergat cu toții, pe la editorii bucureșteni, să-i tipărească volumele. Atunci am avut prilejul, să-l îndatoresc, dacă înseamnă o datorie să vorbești unui editor despre un mare scriitor ca Agârbiceanu, despre un mare și adânc scriitor, poate despre cel mai adânc scriitor de astăzi al nostru.

Atunci a dat „Prăpastia“, în biblioteca „Lumina“, și alte două volume, mi-se pare la „Minerva“. Atunci am aflat că-l mutase în *Orlat*, lângă Sibiu, și-atunci am rămas mirat de deosebirea care o găseam între vorba, privirea și sufletul senin al scriitorului, și lumea întunecată, tragică și aspră a operelor lui. Și m'am gândit apoi, că poate numai un suflet, ca al lui Agârbiceanu, poate pătrunde cu raza lui de lumină, întunecul vieții acesteia.

Scoteam revista *Făt Frumos*, în Bârlad, când aveam, fără să ne cunoaștem, corespondență împreună. Știind greutatea prin cari trece o revistă, am rămas mirat, când am văzut cu ochii cele trei dintâi volume: ale lui Agârbiceanu, *Bârsan* și *Ciura*, eșite în editura „Luceafărului“ din Budapesta. Și mi-am zis: *Tăslăonu* e un om de o

rară energie. Tot în acelaș an de întâlnire fericită, a Românilor de pretutindeni, l-am văzut și pe *Tăslăoanu* întâiaș dată. Cu mustața scurtă, bărbierit, strâns în redingota lui, mi-a dat înfățișarea unui militar în haine civile. Din vorba lui, din planurile pe cari mi-le spunea, — și pe cari cu atâta neștirbire le-a adus astăzi la îndeplinire, — m'am încredințat, că 'nadevăr *Tăslăoanu* avea toate însușirile omului de litere, dublat de acel spirit de realitate, care poate să-și înfăptuiască ceva. Astăzi n'avem o revistă mai curată, mai artistică, o revistă cu mai mulți colaboratori, cu o mai bună conducere ca „*Luceafărul*“. Și dacă astăzi am avut prilejul, să statornicim în sufilele noastre o amintire atât de frumoasă, ca aceea a șezătorii din Sibiu, tot lui *Tăslăoanu* trebuie să-i mulțumim.

Așa am cunoscut, și-am deprins să-i iubesc pe acești trei tovarăși de luptă și de muncă literară.

Insemnări de Duminică

- 1) Intăia Duminică.
 - 2) A doua Duminică.
 - 3) A treia Duminică.
 - 4) A patra Duminică.
 - 5) A cincea Duminică.
 - 6) A șasea Duminică.
 - 7) A șaptea Duminică.
 - 8) A opta Duminică.
 - 9) A noua Duminică.
 - 10) A zecea Duminică.
 - 11) A unsprezecea Duminică.
 - 12) A douăsprezecea Duminică.
 - 13) A treisprezecea Duminică.
 - 14) A patrusprezecea Duminică.
 - 15) A cinesprezecea Duminică.
 - 16) A șasesprezecea Duminică.
 - 17) A șaptesprezecea Duminică.
-

ÎNTÂIA DUMINICA

Imi închipui, că s'o mai fi găsimd încă, în vreun colț uitat al Moldovei, o casă boierească, o casă cu odăi largi și văruite cu sufragerie luminoasă, și săli pline cu de toate. — o casă încă-pătoare, în care drumețul întârziat, intrând ca oaspe, să nu se simtă străin. Imi închipui, că în ajunul Crăciunului, în sufrageria aceea, toți ai casei se adună și că, sub privirile celui mai bătrân al familiei, se împart foile străvezii de aluat, cu migdale și cu apă de flori,—acele vestite și minunate *turte* — și că la fereastră glasuri argintii cântă: *Florile dalbe!* Și sărbătorile vor fi curgând line în acel colț uitat al țării bătrâne, zilele vor fi având un farmec deosebit, în vreme ce afară, ninsoarea s'ar așterne potolită, cu fulgi mari ca niște flori albe.

În schimb în București ce zgomot, ce harmlae, ce grabă, ce amestec de interese și patimi! Vizitele, felicitările, cadourile, bacșișurile, toate la un loc, prefac patriarhalele sărbători în zile de adevărat calvar!

Și toate nimicurile acestea parcă se mai acopereau altă dată, albul zăpezii se scoboara, ca un vesmânt curat, peste trupul lepros al orașului înoroiat. Anul acesta însă Bucureștiul a rămas murdar; iarna l-a ocolit până acuma, cu un fel de mândrie, poate și de ironie la adresa celor, cari și-au pregătit blăni scumpe, — căciuli Cook, gulere Peary!

Anul nou a adus o nouă circulară a poliției Capitalei. Această autoritate oprește, de ajun, *jocul*

de cărți și... plugușorul! Cum se vor fi îmbinând aceste două lucruri într'aceeaș sclipire de judecată, nu știm. Cum poate cineva cuprinde sub aceeaș vedere o faptă atât de respingătoare ca jocul de cărți, cu un obicei străvechi ca plugușorul, e greu de 'nțeles. Aceasta îmi amintește însă că, — sunt mulți ani de-atunci — în Iași, se oprise *Jocul de Păpuși*. Păpușorul n'a stat nici o clipă pe gânduri, și a alergat, — știți la cine? la moș *Ion Creangă*, care, mâniat, cu drept cuvânt, de îngustimea minții celuiia dela care por-nise porunca, s'a dus a stărui, și păpușile și-au căpătat dreptul lor de joc și veselie, — din Ajun până'n Ispas.

Și fiincă am vorbit de *Ion Creangă*; la 30 Decembrie s'au comemorat 20 de ani dela moartea marelui povestitor. Un mănunchiu de oameni s'au dus, la Iași, la mormântul lui, uitat! Atâția s'au putut aduna pentru o asemenea împrejurare! Dar *Ion Creangă* a fost numai un mare, un foarte mare scriitor. — poate de aceea! E și mai bine că nu s'a tulburat liniștea unui mormânt peste țărâna căruia îngenunché numai vremea.

. . . Și peste aceleași patimi și doruri, peste aceleași inimi ce bat și sufăr doar în alte piepturi, peste aceleași svârcoliri și sclipiri, cortina anului 1909 a căzut deodată, ca o aripă rănită.

1910 își ia locul, cu zâmbetul de copil, pe care închipuirea noastră i l-a pus pe buzele lui de bătrân sbârcit, pe buzele cari se strâng poate într'o rânjire răutăcioasă, când, lovind încă odată, cu vârful piciorului, să se învârtească *mingea* mai departe, privește cum ne svârcolim și cât de multe nădăjduim dela dânsul.

1 Ianuarie 1910

A DOUA DUMINICA

Cătați spre cer!

L-ați văzut în diminețele înrouate de primăvară, când se desface deasupra firii ca o uriașă umbrelă de mătasă albastră? V'ați minunat privindul, în zilele frumoase și târzii de vară, când se întinde curat ca o oglindă, că te miri cum de nu se resfrânge pământul într'însul? Ați stat fermecați, ceasuri întregi, în nopțile când pe întinsul lui, ca pe-o pajiște, se deschid potirile de aur ale stelelor; când luna colindă pribeagă și tristă: când luceferii ard singurateci în depărtări? V'ați adus aminte de acest acoperământ tainic în zilele de fericire, și v'ați întrebat de ce, în clipele de durere, l-ați căutat cu priviri desnădăjduite?

Arareori mai cătăm spre dânsul! Pământul ne ține astăzi prea legați de mocirla lui; poate și pentru aceasta ne e frică de moarte, — de moartea care ne robește întunericului pe vecie, și poate aceasta e și deosebirea dintre noi și cei dinaintea noastră, cari, deprinși să priviască mai mult spre cer, nu erau desgustați de țărâna deasupra căreia noi stoarcem plăceri dureroase, — și intrau în sânul ei ca într'o lume nouă.

Lume nouă! Aici jos, n'o mai putem găsi. Așă

mă gândeam zilele trecute, mergând plictisit, ferindu-mă la fiecare pas din fața celor care și făceau plimbarea, când aud deasupra, ciripiri, fâlfâit de aripi. Ridic ochii. Din niște oțetari, munciți de vântul iernii, se ridicase speriat un stol de vrăbii. Un uliu se năpustise ca o săgeată în mijlocul lor, și lupta începuse. Ciripitul vrăbiilor speriate adună într'o clipă, de prin toți copacii, sute, mii de tovarășe. În mișcări iscusite. În întoarceri și năvale fulgerătoare, păsărelele înconjurară pasărea de pradă. Dușmanul hrăpăreț le ținu piept câtva, apoi se lăsă în jos, mai făcu vre-o câteva ocoluri, și, când înțelese primejdia se repezi cu aripele strânse, între cele două rânduri de case ale uliței, și se făcu nevăzut printre acopereminte, să se ascundă. Văzusem icoana lașității.

Iar priveliștea aceasta mi-o dăduse cerul.

Dar în adâncul lui câte nu se pot arăta!

Iată, zilele acestea Bucureștenii au avut oaspeți: o regină pribeagă! De unde a venit, unde o să se oprească? De când își târăște după dânsa mantia-i de hermină? În fața cărei alte regine o să se plece, sau care alta o să i-se închine ei? În mohoreala ceasurilor trăite la fel, dânsa a tras o dungă de înviorare și mulți au privit-o cum luneca dreaptă, cum se pierdea încetul cu încetul în nesfârșit. S'a arătat câteva seri, și'n cea din urmă, ochii deabea o puteau desluși. Lumina ei sclipi numai o clipă, din lumi spre care părea că ne înbie. Și *Cometa A. 1910* — (pentru noi oamenii trebuia să poarte un nume) — cine știe dacă va mai luci vreodată pentru ochii cari au urmărit-o acuma!..

Aseară însă câțiva o mai priveau. Se uitau la diamantul învăpăiat al lui *Venus*, și erau încre-

dințați că văd cometa! Aceia fără de 'ndoială nu cătase niciodată la cer!

Pentru aceasta uneori cerul se mânie. Întinsul lui albastru se tulbură; cu puteri lacome sugerează pământul, de-și năclăește adâncul cu un ocean de nori. Și, răzbunător, în hohote năprasnice, își năruie prada deasupra lumii ca un potop... Atunci ochii îl cată, dar nu-l mai pot zări.

Imi amintesc cum, copii, în fundul unei trăsuri, între cele două mătuși ale mele, fugeam de înnec. Nu voi uita niciodată drumul prin pădurea pe care fruntea apelor o ajunsese. Parcă văd sclipirea bălților în adâncurile întunecate, parcă zăresc încă lunecarea șireată a apei, sâsăitul ei de reptilă...

Și nu'mi poate eși din minte fuga oamenilor speriați, nu pot uita noaptea petrecută într'o căsuță, în preajma râului, care urla de furie, purtând pe el avântul și nădejdea atâtor oameni nefericiți.

Atunci m'au învățat bătrânele, să mă închin în genunchi, să cred, să privesc spre locașul tainic, care ne dă soarele și norul, fericirea și durerea. Iar, mai târziu, să înțeleg că orice isbândă a noastră, e o pildă mai mult de smerenia ce trebuie să avem față de bogăția veșnicului, nesecatului sân al firii..

Dacă aș închide ochii, aș zări încă priveliștea pe care atunci am văzut-o, cu ochii înspăimântați, de pe fereastra mică: întinsul apelor tulburi, pe fața cărăra se resfrângea luna fugară. Și mai apoi am înțeles, că nu poate încăpea pe lume o priveliște mai groaznică, decât atunci când focul își resfrânge umbrela lui de purpură pe cerul învăpăiat al nopții; în înnec cerul se resfrânge, deschizând

parcă o prăpastie la picioarele noastre, părăsindu-ne astfel între două haosuri...

Citesc și mă cutremur. Cetatea lumii, mărețul Paris, cetatea care arde pe acelaș altar jertfa științei cu parfumul desfrânării, e năvălit de pieptu; l apelor. Totul e o ruină; jalea a cuprins inimile a minunile de artă sânt amenințate; iar pe urmī suvoaelor, bolile vor veni să se târască întocma unor șerpi otrăvitori. Pe ulițele în cari hohotea veselia Carnavalului, clipocitul apei se aude ca un plâns înnăbușit. E sufletul Franței, care plânge; e nefericirea care'i întoarce privirile spre cer.

Și încă nu e prea târziu!

A TREIA DUMINICĂ

Teatru! Am fost la teatru de pe când eram copil. Țiu minte clădirea vechiului Teatru Național, de pe ulița Copoului, din Iași. Și când mă gândesc ce mi-a rămas în minte de pe atunci din perindarea atâtor piese prin fața ochilor mei minunați, îmi vine să surâd. Ce amestec! M'a urmărit mult scena, la fereastră, a doi îndrăgostiți: *Romeo și Julieta*, cu neuitatul *Hasnaș* în *Romeo*! Ce anume mișcase în sufletul meu neștiutor scena unei copile care împarte flori, râzând? *Ofelia* în *Hamlet*! Și între aceștia prindea loc fața rotundă, ca o lună, a bragagiului, care mă făcea să mă prăpădesc de râs; — vestitul *Bălănescu* în *Nazat*, mi se pare. Dar câtă vreme nu m'a lăsat în pace chipul sângeros al unui om care biciuia oamenii. Foarte, foarte târziu, și numai după reprezentare, am descoperit că figura firoasă ce mi se înțelegea în minte fusese cea a lui *Hebro* din minunata *Fântână a Blanduziei*. Vra să zică auzisem, fără să știu asculta, glasul „ca un clopoțel de argint“ al d-nei *Aristița Romanescu*!

Și 'ntr'o noapte grozavă am văzut pe bietul *Bălănescu*, pe care-l cunoșteau ai mei, și pe care mă deprinsesem să-l privesc numai râzând, plân-

gând în hohote, cu fața 'n mâni, ca un copil, în preajma unui uriaș rug de flăcări. Teatrul Național ardea!

Peste câțiva ani am iubit nespus pe un profesor... de gimnastică. Par'că-l văd cum intra în clasă, cu catalogul subțioară, cum ne chema pe fiecare să ridicăm *bombele*, cum ne țistuia, cum, înfuriat, ne ridica pe câte unul în brațele lui de atlet, să ne sfarme de pământ, cum privea în ochii noștri speriați și cum apoi isbucnea în hohotul cela de râs, la care clasa răspundea ca un tunet.

L-am văzut de atâtea ori în *Nebunul din amor*, l-am văzut de atâtea ori scos la rampă, sărbătorit de către publicul care-l adora!... Era vestitul și nefericitul *Dumitrescu*.

Mai târziu; mai răsărit și mai lămurit la minte. Intr'o seară neuitată, în circul Sidoli, am privit pe marele *Manolescu* jucând în *Moartea civilă*. Istovit, cu ochii pe cari grimele nu mai avuseseră nevoie să-i mărească, *Manolescu* juca, mi se pare, pentru cea din urmă oară. Studenții i-au dat o cunună și-un album. Publicul a plâns și i a făcut ovații. A fost un sfâșietor „rămas bun!“...

Și câte chipuri iubite: *Luchian*, *Arceleanu*, *Mitru*, *Constantinescu*, *Rădulescu*! — s'au dus cu toții!

La toate acestea, la toți aceștia mă gândesc de multe ori, căci mi-au fost dragi. Mi a plăcut viața lor, — chiar în cele câteva asprimi inerente caracterului unui artist — mi-au plăcut străduințele lor de a întrupa atâtea suflete; și am avut cea mai adâncă admirație pentru acela care a știut

să-mi înfățișeze pe *om*. Să închid ochii și, gândindu-mă la cutare artist, să-l văd neapărat în cutare rol.

Astfel artistul cu cea mai desăvârșită distincție latină — talentatul nostru *Demetriade* — m'a încântat când l-am văzut, acum în urmă, în *Ovidiu*. M'a mișcat adânc în actul final când, sfârșit, poetul moare în odaia sguduită de viscolul înghețat al iernii. În cadrul acesta mi-a rămas *Demetriade*, de câte ori mă gândesc la el. Și, ciudat! simt o mare mulțămire sufletească acum când îl știu că se întreamează, după boala grea ce a încercat, sub caldul și trandafiriul cer al Egiptului,... așa de parte de viforosul Tomis.

Să ai sufletul, firea ta lăsată de Dumnezeu, și totuși, desbrăcându-te de ea ca de o haină, să întrupezi pe cea a altuia, e o însușire foarte rară. Căci sunt mulți artiști *făcuți*: o muncă stăruitoare, îmbinată cu un talent trumos pot da, uneori, roade uimitoare. Totuși, în jocul acestor artiști, oricât de maestru ar fi, se vede *factura*. Să rămâie însă *om*, în mijloacele pe cari le întrebuițează, nici măcar să se întrezărească studiul, să te absoarbă, privindu-l, acesta e darul înăscut al celui *ales*.

Urmărind cele cinci acte ale piesei „Prostul” lui *Fulda*, care se joacă acum în șir și în care *Soreanu* e protagonistul, mi-am întărit și mai mult această părere. Căci *Soreanu* e unul dintre artiștii *unici* cari, pe lângă un mare talent, au și acea adâncă putere de intuiție care îi ajută să creeze. Cineva îmi spunea că, după ce-l văzuse în neînsemnatul rol din „*Stingerea*”, — rol căruia *Soreanu*, se știe, i-a dat un așa de neașteptat relief, a rămas surprins când, mirat de intrarea extraordinară a artistului care înfățișa pe inspectorul de Stat,

Prell, din „*Institutorii*“, căută și citi în distribuție numele lui *Soreanu*. Era de nerecunoscut. Iar cei ce l-au admirat în „*Institutorii*“ n’ar putea bănui că tot el trăește și’n *Cantonistul* din „*Brândușa*“, sau în *Kellermann*, bietul *Kellermann* din „*Heidelbergul de altă dată*“. Și tot *Soreanu* e avocatul neînduplecat din „*Falimentul?*“ Dar între toate aceste roluri și cel al lui *Iulius Haeblerlin* din „*Prostul*“, câtă deosebire! Câtă duiosie, ce frăgezime, ce durere sombră și, prin aceasta, atât de adâncă! Aceasta e taina lui *Soreanu*. El e totdeauna altul: o nouă scăpărare de fulger a sufletului care luminează o altă priveliște din viață. Pentru aceasta, toate celelalte calități ale lui *Soreanu*: inteligența ascuțită, studiul până în cele mai mici amănunte, pălesc în fața acestei puteri oarbe, — care e geniul. Dar priviți ochii aceia ciudați, cari resfrâng atât de puternic lumina, că par de două ori mai mari, priviți-i fața care, la cel mai mic zâmbet, se luminează deodată ca un glob electric și dă acea impresie covârșitoare care te pătrunde, și veți simți îndată că în dosul lor e o altă văpae decât la ceilalți oameni.

Toate acestea fac din *Soreanu* un artist de geniu, care, dacă ar juca pe scene străine, ar fi și unul dintre vestiții artiști ai lumii.

A PATRA DUMINICĂ

Intrăm în a treia lună a iernii și zăpada nu s'a scoborât deasupra Bucureștiului. Orașul e hursuz, murdar, umed de ploaia măruntă, care se cerne de sus și care te pătrunde.

Trec prin Cișmigiu. Lacul își încrețește fața sub aripa vântului rece. Lebedele albe trec cu aceeaș seninătate ca'n nopțile calde și aromitoare de vară. A început să ploae. Pe o bancă o femeie cu ghete rupte, învelită într'un șal rupt care ascunde o legătură, privește în gol. Ocolesc grădina și o găsesc tot acolo, cu buzele mai învinețite de frig. Pe cine o fi așteptând? Cine a părăsit-o? Din ce loc o fi gonit-o? Mă apropii să-i dau câțiva bani; mi-i primește, plângând. Mă depărtez trist; în li-cărirea ochilor ei am văzut toată nefericirea sufletului urgisit. Plouă mai des. Picăturile reci îmi străbat hainele. De departe mai privesc spre banca pe care femeia a rămas încremenită, cu fața întoarsă spre golul dinspre care atâția așteaptă să le sosească norocul!

Dar eu știu că norocul nu vine,—căci norocul, ca orișice drumeț întârziat, se îndreaptă spre fe-reastră care-l chiamă de departe cu lumina ei cea caldă.

Unde e mila omenească, mila care-ți smulge o

lacrimă, care-ți înmoaie mânia, care-ți ușurează sufletul, care ți scoate cel de pe urmă ban să-l dai ființei nenorocite care cere o bucățică de pâine? De câte ori aud despre o nouă societate de ajutor, de atâtea ori surâd. Căci va veni o clipă, în vremile acestea de sălbatec egoism, când mila va ajunge un fel de bir pe care-l vor plăti bucuroși cu toții, din odaia lor, mulțumiți că așa pot să nu-și mai scoboare privirile spre o nenorocire. Vor da fără să știe cui, fără să știe pentru ce. Și astfel *mila oficială*, seacă, va înlocui odată, poate foarte curând, în sufletul nostru, *mila ome-nească*, pe care au avut-o cei dinainte.

De aceea, când vine o nenorocire grozavă, un cataclism, când pământul se deschide ca o gură lacomă să ne înghită, când apele năvălesc ca un potop, când natura ne pune deopotrivă în fața cumplitei nefericiri, nu trebuie să blestemăm, ci să ne scoborâm noi în noi înșine și să ne *reînoim*, dacă ne mai stă în putință.

Pe această vreme jilavă nimeresc la Cinematograf; nici nu se putea altfel. În fața publicului nerabdător se desfășoară „*Inundațiile din Paris*”. Și astfel vedem a ceea această dramă sguduitoare, care a rănit inima Franței.

V'ați gândit vreodată ce tragice invențiuni sunt *Gramofonul* și *Cinematograful*? Ia închipuiți-vă lunecând toate aceste filme de astăzi pe dinaintea oamenilor ce vor trăi peste o sută de ani. Ce strângere de inimă pentru acei cari vor privi o lume, care de mult se va fi topit în sânul pământului! Cu ce surprindere dureroasă poate vor asculta glasul lui *Carusso*, care le va cânta „*Celeste Aida*”, — de dincolo de mormânt!

Mereu cad picăturile reci. Sunt unsprezece ceasuri de noapte. La Palatul Regal e bal. Pe

după perdelele ferestrelor înalte se strecoară raze piezișe de lumina. Umbre se ivesc și se șterg. Jos așteaptă cupelele, automobilele cu ochii lor strălucitori. Pe trotuar privesc, în deșert, o grămadă de gură cască. Trece o pereche. Femeea se oprește:

— Stai, să ne uităm puțin.

Bărbatul se grăbește:

— Lasă-mă; mi-a intrat apa'n ghetete.

La poarta cealaltă un gardist se repede și strigă:

— Automobilul d-lui Președinte al Consiliului.

Un pungaș cu șapca pe ceafă, țipă, maimuțărindu-l:

— Psst! Și-al meu!

Cei din prejur fac haz.

Luțesc pasul. Un cal dela o trasură a căzut și se sbate pe asfalt. O femeie trece grăbită. La o casă, sus, în lumina electricității, un polog roz învelește fereastra. Și, în noaptea umedă, culoarea lui îmi încălzește sufletul, ca și gluma ștrengarului de adineoarea.

A CINCEA DUMINICĂ

Imi place să rătăcesc prin mahalalele cele mai depărtate ale târgului. Prefacerile cari schimbă într'atâta *centrul* unui oraș, își slăbesc din ce în ce înrâuirea cu cât îi mărești cercul, și la margini abia se simte. Trec ani după ani, câte o jumătate de veac aproape, ca mahalalele să ia o altă înfățișare. Oamenii de pe aici sânt mai săraci, deci nevoiți să fie mai conservatori, iar *edilii* țin să lustruiască mai întâi ce cade mai repede sub ochi.

În privința aceasta orașele noastre au o înfățișare deosebită. Le-aș asemăna cu sâmburile unei piersici: centrul, — miezul nêted ; mahalaua, — coaja cu sbârciturile ei.

Mahalalele Bucureștiului încă mai au din farmecul trecutului ; în lungul lor, casele răsar mărunte, cu ceardacuri, cu zorele încolăcite pe ostreț, cu umbrarul de vițâ, din care, toamna, strugurii atârnă ademenitori, cu pitpalacul sau mierla tradițională, cu hanurile în ale căror curți chervanile mai poposesc noaptea.

Și cât de ciudate de hazlii, răsar în mijlocul acestei lumi, unele încercări de *modernizare* !

Rătăcind mai dăunăzi, cu-n prieten, ne-am trezit într'o mahala prin care nu mai călcasem.

Prietenul, care cunoștea Bucureștiul bine, îmi vorbea despre obiceiurile caracteristice ale acestei părți a orașului, în care s'au strâns să locuiască femeile pe care nefericirea le-a silit să împartă, pe bani, desmierdările lor silite. Și la amândoi ne-au venit în minte unele pagini ale lui *Zola*, în care marele scriitor francez arată în trăsături puternice, priveliști din viața acestor ființi căzute. Și cum vorbeam, prietenul îmi apucă repede brațul și-mi strigă :

— Privește!

Ii urmăresc degetul întins spre firma unei prăvălii, și citesc :

LA ÉMILE ZOLA
MAGASIN DE COLONIALE

Ce potrivire între gândul nostru și al aceluia care a pus să picteze, sus, chipul sbârțit, cu privirile ascunse din dosul ochelarilor, al scriitorului? E oare numai o întâmplare, apropierea între viața acestei mahalale și numele celui mai vestit zugrăvitor al ei?... Și ne pare că din ochii încondeiați ai femeii, care trece repede cu capul gol, cu 'n șal în spate, pe lângă noi, s'a furișat o privire de înțelegere către chipul rece și scrutător de sus. Iar, colo, din dosul ferestrii, la care seara a aprins cea dintâi lumină să bată în perdelele roșii, bănuim că pleoape obosite clipească deasupra unei pagini din „*L'assomoir*”.

*

E o săptămână de vagabondaj. Câteodată te lovește un dor de ducă, dor de văzut lucruri

noui, de 'ntâlnit chipuri necunoscute, de observat *tabieturi* nebănuite; și pornește. Unde? Incotro? Ai văzut odată, de două, și chiar de trei ori aceeaș piesă de teatru; și-oricum — te-ai săturat. Poate nu mai poți asculta cutare operă care ți-a fermecat cu toate acestea copilăria. Te dor ochii de cinematograf. Ghicești, așa, prin instinct, că un oarecae conferențiar, care vorbește chiar în seara aceea, te-ar doborî ascultându-l.

— Atunci, prietene?

— Hai cu mine.

— Hai!

Un *Variété*. Ce e drept lucrul e mai nou. Atât de nou, că nu mai țin minte, de când nu mi-a zbârnâit nervii mai grozav ca astăseară. Ce urlete! Ce brațe agitate! Ce mișcări butucănoase!

— M'ai omorât, prietene!

— Aibi răbdare!

Și-am avut! dar până să le vie rândul ce tortură! Ce vor fi căutând acești doi tineri artiști în mijlocul frământului celuiia, în mijlocul urletelor după pâine. Căci amândoi sânt două adevărate talente.

Cel dintâi, *Stavil*, e un *diseur* francez. Foarte simpatic, cu priviri vii, nuanțează cu o deosebită inteligență, cântă cu tot focul temperamentului pe care într'o largă măsură îl are. Te farmecă.

E deprinderea vieții de bohem, care-l strămută de pe scene mai mari, unde am auzit că a debutat, care-l împinge din mijlocul unei inteligente societăți de provincie, dintr'un oraș al nostru, unde am auzit, c'a fost îmbrățișat cu căldură, pe cele câteva scânduri ale localului acestuia?

Imi amintesc de un tenor bun, pe care îl ascultasem, cu plăcere, cântând într'o trupă ita-

liană ; mai târziu l-am văzut într'un varieteu, strângând cu cheta !

Și-am cunoscut pe vestitul artist vienez *Morrisson*, care venind în Iași, s'a amoretat de vieața patriarhală a bătrânului oraș, și-a rămas săptămâni întregi oaspele lui, pierzând toate angajamentele ce le avea.

Firi ciudate !

Al doilea e un artist român de un foarte mare talent : e *Iulian*.

Cine ați citit minunatele pagini ale maestrului *Caragiale*, în cari sânt zugrăvite, cu atâta măestrie, unele chipuri din mahalaua bucureșteană și vroii să le priviți, trăind, mergeți de vedeți pe *Iulian*. Cu o neînchipuită putere de intuiție, cu o adâncime rară a sufletului, *Iulian* înfățișează, în carne și oase, pe mahalagioaica de București.

Toată gama simțimentelor unei femei simple dar inteligentă, șireată, voinicoasă, încrezută, veselă, — în casă, în curte cu pasări, la împletit, la cimitir, la *aeroplanul* „neamului“, la horă, — toată o găsești în felul cum o înfățișează *Iulian*. Ce minunat ți-o arată jucând la horă, legănându-se din șale, făcând cu ochiul, împungând cu vorba pe cele mai bătrâne, îmbiind pe cele tinere, luând din ce în ce mai mult suflet, ca să arate că încă-i „dânsa“. Și pe lângă aceasta cu ce talent literar își alcătuește monoloagele, ce bine prinde situațiile.

Mi se spune că sânt artiști dela Teatrul Național, cari se duc de-l privesc cu plăcere. Iar acum, în urmă, a fost chemat la serate, în lumea mare.

Și-mi pare bine cu adevărat, căci în felul său e un artist rar.

Și mă întreb : oare nu e vremea, să se înjghebe

și la noi un „cabaret artistique“ ? Sânt atâția care-și târăsc talentul prin toate teatrele de variație. Și poate că publicul s'ar deprinde cu acest gen de artă ușoară.

Câte odată citești un volum întreg, și tocmai la sfârșit pășești o pagină admirabilă: — zici: „Un capriciu al Autorului“. Umbli zile săptămâni întregi prin pustiu până ce, înfârșit, dai de un mănunchi de arbori, — gândești: „O fantezie a naturii“. Rătăcești destul prin cotloanele orașelor până ce, întâlnești un *Iulian*, sau un *Stavil*, — și-ți șoptești: «O ciudățenie a soartei».

Multe poți vedea cutreerând. În cel mai ascuns colț al lumii, poate e cea mai frumoasă nestimată. Mergeți și culegeți.

A ȘASEA DUMINICĂ

Am în față unul dintre hazliile *Menu-uri* ale «*Junimei*», ale căreia ospățuri au ajuns tradiționale. Menu-ul poartă «leatu» 1881 — Noembrie 14/25, iar mâncările sunt înșirate sub titlul:

Operele Membrilor societății „Junimea,”

Dintre cele multe *opere*, cam pipărate, însemn pe unele ca acestea :

Aforisme *alată*
Politică *Deserturi și brânză*
Înțelepciunea în viață
(Schopenhauer) . . *Vinafuri*

Iar pe cartonul îngălbenit de vreme și de o prelingere de vin, sunt scrise, de către mult regretatul *Miron Pompiliu*, câteva strofe din poezia: *Moara*.

*Și astăzi, ca odinioară
Aceași cale în spre moară,
Colo, aceiași nuci frumoși
Pe vale, printre sălcii pierdut
Acelaș râu cu glas plăcut!
Precum au fost eu le zăresc,
Dar moara, draga moară nu-i!
În locu-i piatră și mohor,
În inima-mi un jalnic dor!...*

De câte ori, printre hârtiile mele, am dat de acest carton, m'am gândit cu pietate, o pietate dureroasă aș putea zice, la vremile când prietenia trăia atât de puternic în suflete, — la vremea când «*Junimea*» strângea la un loc o mână de oameni superiori, nu numai prin talentul lor — talente sunt și astăzi! — dar mai ales prin simțirea lor. Viața i-a împrăștiat, soarta i-a mânat pe unii într'o parte, pe alții într'alta, dar prietenia lor a rămas neștirbită. Și pe lângă opera lor literară, desvelirea acestei simțiri poate sluji ca o pildă tot atât de măreață. Cei cari se încearcă să arate în altă lumină «*Societatea Junimea*», sunt piticii zilelor noastre.

Toate acestea mi-au venit din nou în minte, când am intrat în sala unde, după atâția ani, ospățul obișnuit al *Convorbirilor Literare*, se ținea încă, iar de data aceasta prin dânsul se serbătorea și o aniversare rară, aniversarea împlinirii vârstei de 70 de ani a celui mai luminos reprezentant al generației *Junimei*: *Titu Maiorescu*.

Dintre întemeetorii «*Junimei*», patru mai luau parte la această masă: D-ni: *P. Carp*, *I. Negruzzi*, *T. Rosetti* și sărbătoritul. Față 'n față, câte le-o fi trecut prin gând acestor glorioși septuagenari, câte sclipiri nu le vor fi răsărit din trecutul atât de depărtat, cât de străini poate se vor fi simțit între atâția prieteni totuși, pe după umerii cărora cine știe, dacă nu li-se vor fi arătat, cât o clipire, chipurile iubite ale *celorlalți*!

Veniseră din toate părțile să și arate omagiile marelui profesor. A impresionat foarte plăcut delegațiile Societăților „*Junimea*” și „*Bucovina*” din Cernăuți, cât și reprezentantul Brașovenilor.

A fost veselie. S'au ținut cuvântări calde. D-1

Simeon Mehedinți, cel dintâi, păstrând tradiția, a arătat istoricul *Junimei*, mărturisind de astă dată, că zămislirea *Junimei* s'a făcut în Olimp, fapt care a și atras un foarte hazliu răspuns al d-lui *Iacob Negruzzi*; d-sa mai susține că origina *Junimei* se pierde în „noaptea timpurilor“ sau în timpul unei nopți, când d-lor, d-nii *Titu Maiorescu* și *Petre Carp*, au hotărât ivirea bătrânei reviste de azi.

Dar, după partea glumeață, veni și partea duioasă a acestei serbătorii: d. *Titu Maiorescu*, răspunzând d-lui *Simeon Mehedinți*, care îl arătase ca pe întemeietorul și conducătorul *Junimei* și-al revistei ei mărturisește că la „*Junimea*“ adevărul a rămas și el o tradiție și că respectul lui, trebuie să rectifice un lucru: la *Junimea* d-sa n'a fost decât un colaborator și ce s'ar fi făcut „*Convorbirile Literare*“, dacă n'ar fi avut pe cel mai aprig și mai cald redactor, care e d. *Iacob Negruzzi*, ce s'ar fi făcut revista dacă împrejurul ei n'ar fi fost oameni ca d. *P. Carp*, scriitori ca *Eminescu*, *Creangă*, și toți ceilalți? *D. Maiorescu* ridică paharul pentru redactorii „*Convorbirilor Literare*“: *Iacob Negruzzi*, *I. Bôgdan* și *S. Mehedinți*, și pentru „aripele“ mesei, la care stă tineretul, sprijinul de mai târziu al revistei.

Vorbesc apoi mulți: *D. Meissner* dela Iași, cu glasul cald și potolit, amintește cum, de mult, sunt douăzeci de ani, la un ospăț al *Junimei*, d. *Maiorescu*, a băut pentru regele poeziei românești — *Vasile Alexandri*; tot astfel și d-sa bea acum, pentru regele gândirii românești.

Delegatul din partea Brașovenilor, amintește ce auzise dela un bătrân avocat, că d. *Maiorescu*, pe atunci școlar de 10—11 ani, venit la Brașov din Craiova, se juca „de-a soldații“ sub Tâmpa

Braşovului, și că d-sa făcea pe *generalul*. D-sa închină pentru acela care, și deatunci încolo, tot general al culturii noastre a rămas.

D. *Onciul*, ca istoric ce este, spune că, n'a fost mulțumit cu cercetările făcute asupra originii *Junimeii*, și căutând singur, a aflat cum că originea ei se datorește tatălui D-lui *Titu Maiorescu*; citește apoi o scrisoare a lui *Ion Maiorescu*, în care dânsul arată cum că a voit să înființeze, la Craiova, un cerc literar care să-și aibă revista lui. Ceia ce n'a isbutit însă tatăl, adaogă D. *Onciul*, face, fără să știe despre aceasta, mai târziu, fiul, la Iași. D. *Titu Maiorescu* auzea pentru întâiaș dată aceste rânduri ale părintelui său. Reprezentantul Craiovei revendică, pentru acest oraș, locul de naștere al sărbătoritului.

Dar ceiace a înduioșat adânc pe toți, a fost cuvântarea d-lui *P. Carp*. D-sa, ridicându-se, începe prin a spune cam acestea: „Eu, iubite Titule, o să-ți vorbesc bătrânește. Eu nu știu unde te-ai născut, aveam numai trei ani. Dar eu știu că dacă nu ne-ai creat limba, în schimb ne-ai apărât-o, dragul meu, ne-ai apărât frumosul nostru grai moldovenesc, frumosul grai românesc, ni le-ai apărât de toate mediocritățile, cari căutau să le întunece cu teorii false științifice, căci tu ai înțeles că dacă știința nu e mediocră, mediocritățile sunt totdeauna științifice”!

Și bătându-și pe umăr pe bătrânul și iubitul său prieten, d. *Carp*, cu glasul înneecat în lacrimi, închee cam astfel:

„Tu, Titule, ai fost cel mai luminos reprezentant al generației noastre,—de aceea te-am urmat. Te-am urmat, prietene, fiindcă ai crezut, și ai luptat, și numai noi, cari te-am apărât, știm câte

ai suferit, câte a trebuit să înduri. Te-am urmat fiindcă tu n'ai fost numai o minte luminoasă, numai un mare talent, dar ai fost și un mare caracter"!

Plângând amândoi, d-nii *Maiorescu* și *Carp*, s'au îmbrățișat. A fost cel mai mișcător moment pentru toți acei cari, în picioare, plângând și ei, au aplaudat câteva minute.

Și în vreme ce noi sărbătoream pe marele îndrumător al culturii noastre, soc etatea „*România Jună*” din Viena, îl sărbătorea, ascultând pe vestitul romanist *Lübke*, vorbind asupra d-lui *Titu Maiorescu*.

Și astfel a pășit peste al șaptezecilea prag al vieții acela care, lângă *C. Negri* și *P. Carp*, sunt cele mai mari caractere ale României de mai mult de jumătate veac încoace.

A ȘAPTEA DUMINICA

Pretutindeni: „De închiriat“. Intreg Bucureștiul e de 'nchiriat, magazii, grădini, palate, cocioabe, maghernițe și chioșcuri! Nu e loc pe pământ în care mutatul să și arate mai grozav asprimea ca în Capitala noastră. Așteptați numai câteva zile și veți vedea șiragurile de care și camioane cărăbănind, dintr'o mahala într'alta, dintr'un fund al târgului în celălalt fund, dela răsărit la apus, sute și mii de scaune, de oglinzi, de mese, de paturi, colivii și boarfe, triste și necăjite tovarășe ale vieții bieților oameni. Din pricina lor circulația străzilor e îmbâcsită, tramvaiele merg la pas, automobilele se isbesc cap în cap, trecătorii dau unii peste alții, iar caravanele cu calabalăcuri înaintează încet, cumpănindu-se jalnice, ca niște dricuri, prin noroiul străzilor. Și bieții stăpâni se află în treburi! li vezi când înaintea, când în urma carelor: ici culegând un sfeșnic depe jos, colo tăbârcind o legătură gata să cadă, dincolo punând umărul, să proptească cine știe ce lucru, care se desfăcuse din robia frângh.ilor slab înodate.

Și de unde vin oamenii aceștia și'ncotro se duc? Pășesc spre mai bine? Iși târăsc pașii spre o locuință mai bună? mai plină de soare?

mai largă și mai aerisită? Nu. De multe ori ies dintr'o vizuină, ca să intre într'o hrubă umedă, murdară și întunecoasă, în care razele soarelui le e frică să pătrundă, și 'n care adierea primăverei nu se strecoară niciodată. În astfel de case trăesc atâția oameni, sub astfel de acopereminte, iubesc, mor, sau își petrec nopțile târzii, la flacăra unei lumânări, muncind ca să-și poată plăti acest ticălos adăpost!

Căci în București proprietarii, cei mai mulți, și-au făcut din închirierea caselor, cari le aduc venituri cât niște moșii, o adevărată *carieră*. Au o deosebită ariă să te primească, să te momască, să se facă moldoveni, dacă ești moldovean, olteni dacă te-ai născut oltean, să-ți ciripească franțuzește, dacă ești străin, să te *a'ragă* în cocioaba lui, să-ți deie „*cea mai bună locuință*“, până te vede mutat. Ș'apoi! Apoi rămâne cu adevărat *proprietar*.

Iată anul acesta și localul cafenelei *Kübler* e de'nchiriat. *Boemii* trebuie să și caute alt cuib. Și era o atmosferă de intimitate, în sala lungă, împrejurul meselor de marmură neagră. Dintre toate cafenelele din București, cafeneaua *Kübler* e legată mai mult de viața artiștilor și scriitorilor noștri. Cum și-a deschis localul, dincolo în Calea Victoriei, în colțul din fața aripei Palatului Regal, pe la 1898 mi se pare, repede a și ajuns locul de întâlnire al artiștilor și scriitorilor. Toate canalurile literare acolo își aveau sălașul, și multe reviste acolo și-au întocmit sumarele, seara, sub lumina lămpii, în preajma unui *șvarț*. *Papa Kübler*, un alsacian voinic, care a luat parte ca inginer, după cât mi s'a spus, la construirea fortificațiilor dimprejurul Bucureștiului, își făcea des apariția, și lua și el ca un simplu vizitator, *șvarțul*, într'un

colț, la o masă de unde privea lumea. Acum doi ani *Papa Kübler*, se desface de hotel, — *Hotelul Imperial* care ținea de cafenea — și și mută cafenea în liniștita stradă a *Academiei*, unde își va închide ușile peste câteva zile Patronul va îngriji pe viitor de un hotel, ce-l are la Sinaia. Dar *boemii*, ei, ce vor face?

Alurea, jidove, rătăcitor! Ș'apoi și'n iad poți visa, când paradisul e în tine.

Dar mă gândesc la vechile gospodării ale părinților noștri, din bătrânele și liniștitele orașe ale Moldovei. Pe atunci era mai multă îndestulare, oamenii aveau puțința să-și aibă un loc, o căsuță numai a lor, erau mai legați de viața patriarhală, care te face să-ți iubești colțul tău de odă, să îți la un portret al bunicilor, la un lucru rămas din moși strămoși, păstrat și neatins de nimeni.

Azi goana vieții te mână neîncetat; lucrul e o povară și parcă l' desprețuești; patul îți cuprinde așternutul în care te culci îngrijit și te sbați în visuri cumplite; masa îți ține farfuria din care guști de fugă; oglinda te arată din zi în zi mai îmbătrânit.

Până ce vine ceasul acela, sfânt și mare, de te culci să adormi, să dormi și să te odihnești pentru vecie.

A OPTA DUMINICĂ

Când peste pajiștele proaspete ale grădinilor, sălciile își desfac pletele lor verzi, pe străzi răsar, fragede ca niște flori rare, femeile frumoase, — și înseamnă că primăvara a sosit!

Puține orașe în lume se pot mândri cu frumusețea femeilor lor ca Bucureștiul nostru. Iată-le! Stați într'un colț de stradă și le admirați. Dela bogătașa care privește trotuarul cu un fel de trufie, ce-i stă atât de bine, până la modista chipeșă, subțire, cu cutia de pălării sub braț, toate au un farmec deosebit al lor. Numai privind-le îți dai seama cu câtă ușurință își însușesc moda — care în fiecare an trece, ca și luna, prin toate pătrarele — cât de repede știu îmbrăca croiala rochiilor celor mai neașteptate, cu câtă cochetărie pot purta pălăriile cele mai ciudate, dela borul larg, uriaș cât o umbrelă, la *ninișul* care le dă înfățișarea unor *bébé* și până la toca mică, ștregărească, ce le prinde atât de minunat.

Iar dacă vei lua parte la jocurile și desfătărilor lor, te vei mira că tot așa de lesne trec dela un sport la altul, dela *tennis* la *bobsleigh*, dela bicicletă la automobil și ajungi să nu te îndoești că, mâine, dacă va izbuti *aeroplanul* ca mijloc de comunicație, le vei urmări pe sus, cochetând sub

cerui albastru, dând grația rândunelei acestei mașini care, astăzi, purtată de către bărbați, are ceva din măreția rece a unei pasări de pradă.

Nici un anotimp nu-i mai priincios frumuseții ca acela al primăverii. Natura care reînvie, frăgezimea ierbei care așterne peste pământ ca un alt cer verde în fața celui atât de albastru al tăriei, razele poleite cari încălzesc fără să frigă, cari sillesc trupul să se arate, nici prea mult dar nici prea puțin, de sub vâlul rochiei, alcătuiesc un cadru și o atmosferă de paradis pământesc, paradis ce face pe femei să iubească viața și pe bărbați să regrete că îmbătrânesc!

Privindu-le așa, fericite, întinerite, cu zâmbetul pe buze, simți un nou avânt spre viață, simți că poți ierta și iubi încă, simți că măcar pentru o clipă și'n sufletul tău primăvara dragostei își mai desface floarea!

Trecător, mai bătrân cu o primăvară, privește, privește bine! Ca mâine viața aceasta va fi a altora; ca mâine zâmbetul buzelor calde nu se va mai revărsa spre tine; ca mâine ochii vineți ca ametistul nu vor mai avea ce căuta într'ai tăi. Și atunci vei înțelege că primăvara sufletului tău și-a scuturat floarea și vei simți cel dintâi fior venit dintr'acolo, de pe acel depărtat tărâm de odihnă spre care, călător obosit, te vei îndrepta.

A NOUA DUMINICA

În totdeauna mi-a plăcut să ascult vorbind pe prietenul meu, poetul N. În afară de glasul cald, care par'că colorează cele ce spune, poetul e unul dintre acei rari oameni. — unul la mie poate, — care are darul să prindă ceea ce e mai caracteristic în viață, ceea ce desvelește mai bine un suflet, ceea ce înfățișează mai lămurit minciuna sau adevărul faptelor omenești.

Când prietenul meu îmi pune mâna pe după mijloc, cu mișcarea lui obișnuită, și-mi șoptește: „O să-ți spun ceva interesant“, sunt sigur că peste o clipă voi fi stăpânul unei observații adânci sau al unui subiect de nuvelă. Din câți oameni cunosc, — și toți îmi povestesc câte ceva, — n'am întâlnit pe unul care să aibă în ochi „capcana“ aceasta, cum numește *Faguet* puterea prin care *Maupassant* prindea realitatea.

Cea mai mare parte dintre oameni sunt impresionafi numai de estompările grosolane ale vieții și trec, neștiutori, pe lângă amănuntul care uneori înseamnă totul în viața unui om, cum pupila înseamnă totul în globul unui ochiu. Toți din categoria aceasta, care așează sub rubrica: *faptelor diverse* toate aceste amănunte, crezându-le nedemne de o băgare în seamă mai încordată, îmi fac im-

presia unor oameni cari, pentru că nu pot vedea cu ochiul liber miliardele de stele cari tocmai ele constituiesc noianul sistemelor cerești, le-ar nega existența, reducând universul numai la ceea ce privirea lor poate cuprinde.

Tocmai această lipsă de pătrundere e și pricina că în coloanele mai tuturor gazetelor găsești șiruri întregi de descrieri nefolositoare, și numai din întâmplare dai și peste rândul aruncat într'o doară, singurul care, arătând ceva, ar fi putut sluji drept izvor de inspirație pentru un articol folositor.

Astăzi prietenul meu se mulțumește să-mi facă numai un portret, portretul așa zisei *femeie bărbat*, femeia căreia Dumnezeu i-a dat prea puțin ca să ajungă bărbat, prea mult ca să rămână femeie.

Femei 1-bărbat e totdeauna urâtă. La 25 de ani are aceeaș înfățișare pe care o va păstra la 50. Pe toța ei, natura, supărată că a dat greș, par'că și-a încercat unghiile, apoi și-a mototolit modelul. Priviți o: deasupra gurei îi mijește o mustață de adolescent; ochii nu au nici o culoare; își tunde părul, sau și-l piaptână așa ca să pară tuns; calcă apăsat sfruntând femeile, dând cu cotul bărbaților. Lipsită de linii, de orice grație, disprețuește tot ce face farmecul robitor al semenilor ei și, parodiind puterea, iscusința și îndrăzneala bărbătească, *femeia bărbat* încearcă orice. Astfel, se prefăce în *femeie vizitii* la Paris; în *femeie sufragetă* la Londra; în *femeie-savantă*, în *femeie-critic*, peste tot.

Dacă cele două categorii au pe de o parte hazul lucrului, cea din urmă categorie e și cea mai nesuferită.

Fără talentul creării, care adaugă la calitățile sufletești ale femeiei adevărate, *femeie-critic* ciu-

gulesc din literele cărților cum ciugulesc sticleții din sâmbanța lor de cânepă. Iată-le pe stradă, cu volumul la subsuoară, cu surâsul pe buze, un surâs ironic pentru atâți bieți oameni *simpli* pe care întâmplarea i a scos în cale. Dacă alchimia n'a isbutit celor vechi, *femeia-critic* îi stăpânește astăzi taina; din plumbul literelor dânsa scoate aur, aurul gândirii celei mai curate pe care-l împarte darnică, prin gazete și reviste, întregii omeniri. Priviți-i degetele pătate totdeauna de cerneala articolului celui mai proaspăt; ca să-l înceapă, poruncește soțului să stea mai târziu la masă și-l silește să se scoale mai de vreme, ca să-l sfârșească. Căci, mai totdeauna *femeia-critic* își alege un *bărbat-femeie*, căci în viața unui bărbat întreg n'ar putea intra, cum în teaca unui pușnal n'ar putea intra un cuțit de bucătărie. Dar pe cât de superioară se crede soțului ei, pe atâta *femeia-critic* e de camaradă cu toți ceilalți bărbați: în frunte la excursii, în frunte la adunări, în frunte la întruniri politice, — peste tot e o tovarășe, o luptătoare. Cele dintâi deslegări ale problemelor sociale dânsa le dă.

E o *scafandru* a sufletului omenesc!...

Nefericită ființă! Căci zadarnic veți căuta în ochii femeiei acesteia flacăra aceea tainică, flacăra care revarsă în afară văpaia sufletului iubitor de mamă și soție; zadarnic veți cerceta cu privirea spre pieptul în care inimei nu-i e dat să tresare de dragoste; în zadar veți căuta spre sânul sterp din care isvorul laptelui nu va curge nici odată în gurița fragdă a unui copilăș plâpând. Respingătoare e mâna aceea care nu știe să aibă ușurința penei, să ridice seara, bărbatului obosit, părul de pe frunte, pe când glasul de argint al soției întreabă înduioșat: „Ești obosit, dragă?”

— E singura greșală a lui Dumnezeu, încheie poetul, pe care nu i-o pot ierta.

Prin Cișmigiu e o răcoare dulce. Pe lac trec bărcile ușoare. Un zumzet de mandolină se împrăștie ușor. Dintr'o barcă plină de copii se împrăștie râsete cristaline. În față, mama copiilor îi privește. Ne plecăm peste parapetul podului.

— „Uite, asta-i datorja femeiei“, zice poetul.

Și pe când ne depărtăm îmi șoptește o cugetare :

— „Cea mai mare poetă a omenirii n'a prețuit atâta cât cea mai bună mamă“.

A ZECEA DUMINICĂ

— „Ia! Vin Turcii!“ spuneau până mai deunăzi mamele, copiilor, să-i cumițească, „— Ho! doar nu dau Turcii!“ zice țăranul, când vrea, să arate, că doar nu e cine știe ce grabă. Și mai este încă o exclamație, care e născută însă din lovirile noastre cu alt neam de năvălitori.

— „Parcă-au trecut Tătarii pe-aici!“ zic oamenii, când văd o mare neorânduială într'un loc. Despre acești din urmă, despre tătari, poporul a păstrat o vie și groaznică amintire.

De dincolo de Nistru, și de peste Prut oardele tătărăști au cotropit de multe ori Moldova; ca lăcustele se năpusteau de-asupra ogoarelor; ca niște croncari cădeau asupra satelor. O oardă de pradă fără de steag și fără de credință, — credința înaltă care împărtășește sufletul oțelind inima ostașului — ce biruinți puteau lăsa Tătarii pe urma lor, ce amintire alta decât aceea a neorânduelii, pe care sălbăticia lor o împrăștia peste tot. Ostașii noștri le ieșeau în cale și, la lumina satelor cari ardeau ca niște ruguri uriașe, stolurile lor cătau speriate calea înapoi.

De peste Dunăre însă au năvălit într'atâtea rânduri oștile semilunei, luptătorii credincioși Sultanului, soldații viteji de al căror avânt tremura lumea. Ei veneau în numele Padișahului strânsi împrejurul steagului lor, spre cinstea credinții care-i călăuzise totdeauna. Cu Turcii dar ne-a fost dat să purtăm războaie mari și grele, lupte aprige, pe viață și pe moarte, lupte din cari mai în tot-

deauna, *crucea*, în numele și pentru apărarea căreia mureau *plăeșii*, rămânea biruitoare. Căci dacă *Valea Albă* poate însemna o isbândă în istoria oștirilor musulmane, apoi *Rovine*, *Racova* și *Călugăreni*, sânt pagini de veșnică și înaltă amintire în cartea biruințelor noastre.

Nici un paloș însă n'a sângerat mai groaznic mândria oștirilor Sultanilor ca paloșul *marelui* și *sfântului* Domn moldovean *Ștefan*.

Țăran, când dânsul era Domnul; soldat, fiind și căpitanul; ne'nduplecat, cu suflet de părinte; și crud, el ctitor de biserici; așa era *Voevodul*.

Impotriva brațului să vânjos a năvălit toată floarea oștirilor turcești. Pașalele lor, cei mari cu renume, își încălecau armăsari de sânge, și în fruntea ienicerilor se 'ndreptau spre câmpiile mănoase ale Moldovei. *Ștefan* le ieșea înainte, și'n lupte groaznice, îi biruia cu ajutorul lui Dumnezeu.

L-au binecuvântat, și — „*Apărător al creștinătății*“, l'au numit lingușitorii, deși binecuvântarea unui biet plugar, căruia îi scapase ogorul, poate că atingea mai mult inima *Voevodului*.

Acost uriaș și vajnic apărător al neamului nostru, mai era însă și o minte aprigă și dreaptă. El cunoștea sufletul omenesc până în adâncul lui, Astfel i-ar fi fost peste putință să nu dea fiecăruia ceea ce i se cuvinea; ostașului viteaz îi recunoștea vitejia și'n cugetul lui i-o prețuia. Și turcii erau ostași viteji, ne'nduplecați, neertători. *Ștefan* i-a văzut murind sub ochii lui, lovind fățiș, cu gândul biruinții drepte. Ce aceea toate năvălirile, toate răsboaele, chiar biruințele lor, n'au sângerat poate inima *Voevodului* atâta, cât i-a sângerat-o lingușirile, uneltirile josnice ale așa zișilor prieteni ai Moldovei,

Astfel în ceasul cel hotărâtor, în ceasul cel mai sfânt, care și-a însemnat trecerea în cartea neamului nostru *Ștefan cel Mare*, văzându-și sfârșitul, sfătuește pe fiul său, să lege prietenie cu Turcii.

Trecut-au ani și ani, sute, și geniul politic al lui *Ștefan* străbate ca o rază, să ne călăuzească încă. Acum 33 de ani împrejurările ne ridicară iarăș oștirile împotriva vechiului dușman. Infrânți, e rândul lor de astă dată, să facă o alegere între potrivnicii lor. Și leul dela Plevna, *Gaziul*, doarește să-și predeă spada, biruită și totuși biruitoare, unui ofițer român. Era un răspuns, dat peste veacuri, sfatului marelui nostru *Domn*.

Și iarăș trec anii. Imprejurări deosebite silesc pe cele două neamuri la o *prefăcere*. România e cutremurată de cea mai grozavă răscoală pe care a încercat-o. Turcia e mânăată într'un falnic avânt, către drumurile noi ale civilizației. Și într'o parte și într'alta cad jertfe; frașii lovesc în frași; turcii pregătesc astfel, printr'un apus de sânge, zorii unei dimineți de aur. Și în sufletul celor doi dușmani se deslușesc tot mai bine asemănările drumului pe care l'au de străbătut, răsărindu-le în ochi, tot mai mult interesele cari îi leagă.

După 30 și mai bine de ani dela cel din urmă războiu, dușmanii își dau mâna...

Așa se face c'am privit la șirul lung de trăsuri și automobile, cari aduceau pe „*junii-turci*“, în mijlocul celor mai calde și mai sincere strigăte de „*bun sosit!*“

A UNSPREZECEA DUMINICĂ

Din întâmplare găsesc una din cărțile, pe rândurile căreia au alergat ochii mei de copil. O carte e cel mai bun prieten, spune o zicătoare; e ceva mai mult: o carte iubită e o ruduă, e o soră scumpă a sufletului nostru. Așa mă uit la filele îngălbenite pe cari le răsfoiesc, la chipurile șterse pe cari le văd parcă prin ceața vremii ce s'a scurs. Găsesc însemnări pe de margini, cuvinte scrise încet, cu pază, cu literele întregi, înșirate ca niște mărgelile. Potrivnic așteptărilor mele: iscălituri puține. Câteva chipuri desemnate, vre-o două—trei flori. Un țăntar strivit din întâmplare între două *cimilituri*. Nici un colț rupt, — am iubit cartea aceasta, se vede c'am iubit-o. Apoi câteva nume de prieteni, colegi de bancă: *Dodou, Iarmaș...* Ce s'or fi făcând?

A! uite-o poezie:

Rămâi sănătos vecine...

Stai! Inchid cartea și spon pe de rost:

*Rămâi sănătos vecine,
A zis lupul către cuc,
Aceste țări de rău pline
Le părăsesc și mă dac;
Nu mai pot trăi aceea
De câinț și...*

Sânt ani, o viață întreagă de când nu mi-au mai scăpărat prin minte rândurile acestea! După 24 de ani le înșir ca atuncea, în fața chipului serios, înconjurat de cinstită barbă albă, al domnului Stănceanu, bătrânul director al școlii de băieți de pe ulița Patruzeci de Sfinți, din Iași.

Poeziile acestea simple, naive, cari ne-au deprins mai întâi urechea cu ritmul versului, cari ne-au trezit mai întâi priceperea, descoperindu-ne câte un mic colț de viață, poeziile acestea pe cari dascăli puțin pretențioși, dar cu sufletul cald, ne învață să le silabisim, poeziile acestea ne-au rămas în sânge, ca și rugăciunile, pe temelia lor ne-am clădit alte și alte cunoștinți, și sub noianul acestora din urmă ele au rămas sfioase, uitate, până când întâmplarea le luminează, și le regăsim calde, săltărețe și ușoare, cum eram și noi atunci pe când le învățam.

Să încerc să fac vre-o apropiere între acest vechi *Povățuitoriu* al marelui *Ion Creangă* și noile cărți de cetire *confectionate* astăzi? Nu.

Abecedarul, povățuitorul la scriere și cetire, cum îl numea atât de bine *Creangă*, e *cartea sufletului* mai înainte de a fi cea a minții. Povățuitorul ar trebui alcătuit de cei mai dăruți sufletește dintre profesori, de cei mai mari poeți și prozatori români ai vremii. În cărțișoarele acestea trebuie sinceritate, trebuie mai ales căldură. Sufletului tânăr căldură și îndemn voios îi trebuie. Pe ramura aceasta fragedă altoiți virtuțile cari vor rodi mâine, nu lipiți bureții treptelor formale. Numai așa vor înțelege și copiii, că într'adevăr cartea e un bun prietin, un sfățuitor înțelept de care trebuie să ascuți.

S'ar părea ciudat, dar cred că pentru țara noastră e un adevăr; nu atât felul cum s'a predat

învățământul în școli, dar mai ales chipul sec, lipsit de orice mlădiere, în care au fost scrise cărțile a înăbușit chemarea multor tineri pentru științe.

Un prieten mi-a arătat, acum câteva zile, o carte rară. O carte de cetire alcătuită anume pentru soldați. Autorul ei e marele *Vasile Alecsandri* în unire cu un general. Am răsfoit-o. Dintre cărțile ostășești, pe care le avem, neîndoios aceasta e cea mai bună. Inlocuindu-se unele părți privitoare la vechile regulamente și la armamentul de pe atunci, cartea aceasta ar aduce un adevărat folos oștirii.

Să închei cu un paradox, sau poate c'un adevăr: Dacă vrei să afli cât de temeinică e înaintarea unui popor, i-ai de-i cercetează abecedarele. Acolo vei găsi sămânța recoltelor trecute, și-ți vei da seama astfel, în ce pământ vor germina cele viitoare.

A DOUĂSPREZECEA DUMINICĂ

Am vorbit despre chipul în care sânt alcătuite abecedarele.

Cele ce scrisesem pentru abecedar s'ar potrivi și pentru cărțile de cetire. Acei cari alcătuesc asemenea cărți, trebuiesc, după părerea mea, să fie ei însăși adânci cunoscători ai literaturii noastre în cele mai mici amănunțimi ale ei, să știe ce anume să ia din fiecare autor, ce are el mai caracteristic în felul său de a scrie, și ce e merit din opera lui să treacă în cărțile de școală.

Nici nu mai rămâne vorbă că întipărirea pe care cele dintâi bucăți literare ne-o lasă în minte, e neștearsă. Imi aduc cu cea mai vie plăcere aminte de paginile pe cari d-l *Drăghici*, profesor pe atunci la școala militară din Iași, ni le cetea în clasă, De atunci cunosc scrierile lui *Carageale*, *Delavrancea*, *Vlahuță*, ale lui *Creangă*, *Slavici*, poeziile lui *Eminescu* și *Coșbuc*.

Sunt pagini, comparații, strofe, cari și azi le pot spune pe dinafară, deși de învățat nu le-am învățat niciodată pe de rost, ci numai le ascultam. D-l *Drăghici* ni le cetea admirabil, pe alese, ne încânta. Așa se face că din clasele acele au eșit ofițeri cu însușiri deosebite, printre cari *Jean-Bart* e astăzi un nume atât de cunoscut. Nu știu cum

vor fi fost privite lecțiile de limba română ale d-lui *Drăghici*, de către conducătorii școalei, dar știu cât ne-a folosit nouă tuturor, și cu câtă nerăbdare așteptam ora de limba română.

Căci așa de mare înrăurire are literatura când e bine aleasă, și cu căldură împărtășită, asupra sufletului omenesc.

De aceea și cărțile de citire trebuiesc cu multă, cu foarte multă pricepere alcătuite.

Poate pentru aceasta și *Haret*, s'a adresat prin „Casa Școalelor” la un număr de scriitori, cari au primit însărcinarea să alcătuiască unele cărți de citire pentru licee. Faptul acesta are o îndoită însemnătate: întâi, că cei chemați să deie tiparului aceste cărți, au și cunoștințele și simțul cerut pentru asemenea lucruri; al doilea, «Casa Școalelor» vine și în ajutorul scriitorilor, pe cari nimeni până acum n'a voit să-i întrebuițeze acolo unde puteau și neapărat trebuiau să fie întrebuițați.

Și, ca să sfârșesc, câteva cuvinte pentru autorii de cărți de citire. Firește, nu cred să fie scriitor, care să nu îngăduie ca din scrisul său să i se pue câte ceva în cărțile de citire, pentru folosul tinereții. Dar cred că e și o datorie de bun simț, ca atunci când iai din opera cuiva pagini întregi, să-i faci măcar cunoscut printr'o carte poștală, ce anume ai luat, ca să știe. Iată pe cutare profesor din Ardeal, care ia dintr'un volum 8 nuvele, și nu trimite un rând de încunoștiințare, autorului.

Dar ce e mai de neînțeles: acelaș domn profesor ardelean *prelucrează* bucățile pentru școlarii de clasele primare, când ele n'au fost scrise pentru ei, și face schimbări în opera autorului, înjosindu-i valoarea literară. Ingăduit e aceasta?

Sau poate fi îngăduit, să ciunțești o nuvelă, și să-i adaugi o ilustrație, care schimbă cu totul înțelesul povestirii, cum a făcut cutare autor de abecedare.

Sfătuesc pe scriitori, să și apere scrisul, aducând în marginile bunei cuviințe și a bunei priceperi, pe acești domni cari își însușesc drepturi ce nu le pot avea.

A TREISPREZECEA DUMINICĂ

Gândiți-vă cum se vor fi căutat unele boli, mai înainte ca genialul *Pasteur* să descopere acele milioane de legiuni nevăzute, cari duc un război atât de crâncen vieții omenești. Și prin analogie gândiți-vă și la felul cum sunt privite și să zicem *curarisite*, atâtea boli sociale, boli cunoscute sub denumirea de: „chestia țărănească“, „chestia sinodală“, „analfabeții“, „chestia culturală“, — „chestiunile vitale“, în sfârșit ale neamului nostru.

S'ar părea că'n deslegarea acestora n'ar fi nevoie de *microscop*, cu alte cuvinte de o privire mai amănunțită, cu tot dinadinsul mai adâncă, fiindcă pricinile lor ar sta în afară, în văzul tuturor.

Ca privitor al lumii acesteia, pun de îndemâna celor interesați câteva icoane *adevărate* din viața de toate zilele, să zicem câteva *culturi microbiene*, din viața ascunsă ochilor deprinși să vadă numai de departe și în cuprinderi largi.

Intr'un sat din Moldova, lângă o apă, nu de mult, unor bieți bătrâni le moare feciorul. Tatăl, ce să facă? Cel dintâi gând al lui, se înțelege îi alergă către preotul satului. Se duce; îl gă-

sește acasă; își scoate căciula, o învârtește, o sucește, până ce-i vine graiul:

— Sărut mâna sfinția ta... mi-a murit feciorul !...

— Dumnezeu să-! erte ! răspunde preotul.

— Păi... am vrea să-l îngropăm, după rânduiala creștinească, sfinția ta...

— Bucuros. Face-ți sicriul... Dar ce-mi dați ?

Țăranul iar sucește căciula, se'neacă; ce să răspundă ?

— Păi... doar sufletul din noi, sfinția ta, că altceva n'avem !...

— «Atunci du-l și fără popă», zice preotul.

Da' cum s'ar putea, sărut mâna, una ca asta... Că părinți din părinții noștri în legea asta s'o îngropat...

Dar sfinția sa a rămas neștrămutat în hotărâre.

A doua zi iar a venit moșneagul.

— Ce-mi dați ? întrebă din nou preotul.

Și iar s'a dus țăranul. Și a venit și-a treia zi, disdediminează. Sfinția sa însă una știa. Atunc a plecat moșneagul. In sufletul lui numai Dumnezeu știa ce clocotea. Iar peste noapte i-a răsărit moșneagului și un gând în cap. Și, repede, și-a prefăcut, bătrânul, gândul în fapt. Când s'a trezit a doua zi diminează sfinția sa, din somn, și a eșit până'n tindă, să vadă cum e vremea, a rămas încremenit, în prag. Pe prispă sta singur, în sicriu, mortul, și-l aștepta. A alergat sfinția sa la țărani :

— Hai moșule, hai mătușă, de-om îngropa mortul.

Dar țăranul a dat din cap, îndărătnic :

— Baiu, părinte, că doar deamu îi dorința sfinției tale, să faci ce-i ști cu el.

Și dă-i; și roagă-l. Țăranul nici gând.

— Apoi uite ce-i, zice sfinția sa, văzând că n'are încotro, v'oi da și vreo zece lei de parale, să aveți cu ce să-i faceți comăndul. Da'hai de-om îngropa mortul.

— Apoi, se mai codește bătrânul, unde-s paralele ?

— Uite-le....

Și așa au dus pe răposat la groapă.

... Și mă gândesc la *anatele* pe cari înalt prea sfinții și le-au trimis mai deunăzi; mă gândesc la legea sinodală; mă gândesc la cei cari nu vor să sporească scaunele de episcopi. Dar la părintele Ion, fie-i țărâna ușoară, că a murit și el, el săracul, și multe păcate grele a mai avut, la părintele Ion din satul ace'a din Moldova, și la alți atâția câți vor mai fi ca el, cine s'o fi gândind ?

În acelaș sat. Se iau la ceartă doi oameni: unchiul și nepotul. Bătaia e gata. Nepotul, vânjos, pune mâna pe ciomag și-l stâlcește pe bătrân, de-l lăsa jos în nesimțire. Din bătaia aceasta bătrânul, dus la spitalul sf. Spiridon din Iași, se alege c'un picior tăiat. L-am văzut pe nefericitul schilod, și l-am întrebat:

— Ei, și nu l-a durut inima pe nepotul dumitale, când a văzut în ce stare te-a adus ?

Imi răspunde :

— Ehe ! conașule, când m'o văzut fără de-un picior, s'o fudulit la oameni, și le o spus . „Am făcut ce-am făcut și i-am scos un bou din jug !“
„Ia scos un bou din jug !“ — l-a lăsat fără de un picior !

Care altul decât Shakespeare ar fi găsit un cuvânt mai grozav, un cuvânt de ură mai înspăimântătoare, ca acest țaran ?

La o moșie, tot din Moldova noastră! Un sat de unguri și români. E sârbătoare; zi de plată. Unul după altul vin oameni chipeși, în port țărănesc, curați, cu cojoacele înflorite, cu pălării împăunate. Fetele îmbujorate, vjoase, în catrințele frumos țesute, cu gâtul și sânul plin de câte zecedouăsprezece rânduri de mărgele, cu flori la cingătoare. Sunt ungurii.

Dir: când în când câte un ofilit, desculț în haine de târg. ferfenițos, cu pălăria ruptă și îmbâcșită de colb. — Sunt românii noștri.

Intreb pe proprietar, unul dintre rarii idealisti care-și pun sufletul pentru sufletul celor mici:

— Mă rog, românii sunt mai săraci n'au pământ, n'au ce să muncească, de-au ajuns în halul ăsta?

— Dragul meu, îmi răspunde proprietarul, aceleași împrejurări, în totul aceleași împrejurări sunt și pentru unii și pentru ceilalți. Românii au pământ la fel, muncesc laolaltă. Dar scăparea târziu va veni. Sunt uciși sufletește. Apoi față de unguri, popa lor catolic are o putere nemărginită. Sfatul lui merge în plin. Numai aici îți poți da seama ce înțeles are *păstorul și turma* din Biblie.

La vorbele acestea m'am gândit că țăranul nostru e cel mai nefercit om de pe lume! Deasupra lui sunt două feluri de stăpâni. Unii cari-l îndumnezeesc, vorbind de „*sfintele*” lui palme scrijelate, alții cari-l asupresc, luându-l drept vîta lor de muncă. Dar stăpâni de aceia care să-l mângâie părintește pe obraz, când merită, dar să-l și tragă bine de urechi când i se cuvine, stăpâni de aceștia nu mai au.

Știu! Lăsați: o să sară unii cu... „*atitudinea în viață*” cu „*demnitatea sufletească*” mai știu eu cu ce nimicuri sforăitoare. Fleacuri! O să vie

vremea, când țăranul o să-i blesteme și pe unii și pe ceilalți!

Dar nu numai la țară poți găsi astfel de icoane, în alte privinți, orașul ți le dă și el cu prisosință — Câteva:

Mai acum vreo lună, în tren, ziua, într'un vagon călătoresc: un avocat cu soția, din Suceava Bucovinei, vreo doi bucureșteni, și 'ntr'un colț un evreu. Din una'n alta, avocatul află, cum se afla în tren, când n'ai ce vorbi, că evreul e misit și că vine din fundul Rusiei. Cam îngrijat la vestea aceasta, bucovineanul cercetează:

— Cum se poate! Dar pe acolo bântue holera.

— „Mor cu miile“, răspuse misitul.

Toți din vagon se'ndeasă spre partea celaltă.

— Bine, adaugă avocatul, n'ai făcut carantină?

Te-a desinfectat?

Evreul se uită mirat și răspunde:

— Ce-s nebun? Să'mi strice de geaba, hainele?

Am lăsat pașaportul să facă carantina..

...Era pe vremea poruncilor celor strașnice, către slujbașii de pe la vămi și de prin punctele de trecere, peste Prut, în țară.

Intr'un *varieteu* din București. Pe scenă, un cântăreț înșiră cuplete grosolane, cu cele mai murdare necuvințe. La o masă o întregă familie: tatăl, mama, trei fete și-un băiat de liceu. Fetele sunt în uniformă neagră, cu guleraș alb, de școală. După fiecare cuplet tatăl, fericit aplaudă și strigă: *bis!* Mama râde cu poftă. Fetița cea mare, de vre-o 13—14 ani, zâmbește șiret pe sub pălărie; parcă ar zice părinților ei: „Și'ncă nu'nțelegeți voi toată *finețea* poeziei, dar cum ați mai râde dac'ați pricepe-o, cum o pricep eu“! Băiatul de

liceu șușoește la urechea surorii mijlocii. Fără de 'ndoială, îi dă lămuriri.

...Câte *circulări* trimite ministerul profesorilor și profesoarelor pentru elevi și eleve. Dar părinților cine să le deie *circulări*..

Atâtea lucruri mici, pe lângă marile „chestiuni vitale“ ale neamului, cine să le mai ia în seamă!

A PATRUSPREZCEA DUMINICA

O scrisoare răsărită, deodată, pe masa mea, din vrafal de hârtii pe cari zilnic îl vântur, mi-a adus aminte de un prieten care s'a sinucis, trimițându-și un glonte de revolver în inimă. Rândurile care-mi trecuseră atuncea în goană, pe subt ochii, astăzi se deșiră încet pe hârtie cu înțelesuri cari atunci nu le aveam, sau nu le știam găsi. Și-acum, când mă gândesc la omul care și-a purtat condeiul pe această foaie albă, care și-a rupt din suflet o destăinuire, ce seamănă a o spovedanie, care a simțit nevoia să spuie și altuia din durerile ce-l mistuiau, la omul care se odihnește în mormântul la a cărui piatră nu va mai fi îngenuchiat nimeni, îmi întorc gândul spre o ființă care a fost părtașe acestei vieți stinse prea dinvreme, și care a și fost eroina dramei care a'ncheat-o.

I-am cunoscut de pe când începuseră să se iubească. Toți au încercat vârtoarea dragostei, puțini s'au aruncat în ea, — printre aceștia din urmă au fost și ei. N'au pregetat nimic, nu le-a păsat de nimeni; n'au ascultat decât de îndemnul inimei lor. Au răs și-au plâns, au suferit și-au fost fericiți, au înfruntat viața și au desprețuit

moartea, și au crezut numai în ei. Intregul mozaic al dragostei în care fiecare părticică e smulsă din suflet, ruptă din inimă.

Așa i-am lăsat și astfel i-am crezut până când, într'o bună zi, o scrisoare a lui îmi desveli, pe ocolite, un colț din veșnicul adevăr. Am înțeles: nu mai era iubit.

O a doua scrisoare îmi arăta deșlușit ceea ce văzusem dela început. Prietenul o ducea mai greu; în fața vieții dragostea femeii scăzuse; desnădejdea lui nemărginită aproape o lăsase rece. În o a treia scrisoare, aceasta pe care o păstrez, nu mi spunea însă mai nimic; un fel de resemnare se desface din rândurile cari tocmai trebuiau să mă facă, să pricep sfârșitul.

Intr'o zi, gazetele mi-au adus știrea, — la fapte diverse. Cine i-a urmat dricul, cine l-a plâns pe bietul meu prieten, n'am aflat. Din ochii aceia pe cari dânsul îi sărutase de atâtea ori cursese vre-o lacrimă? Cine știe?

Și câți nu vor trăi și vor sfârși la fel, și câți nu se vor mai zvârli încă în brațele inbirei, care, lângă paharul cu otravă, întinde și fagureie de miere!...

A CINSPREZECEA DUMINICA

De câte ori mă duc la Conservator, la examenul de admitere în clasa de declamație, mă gândesc, ce soartă au operele literare.

Poete, tu care în clipe de inspirație ai scris la măsura ta, în liniștea odăii tale, sub lumina oboșită a lămpii, gânditu-te-ai cui încredințezi fășia acea ruptă din sufletul tău?

Și de cumva ai gândit la ochii cari vor lunea însetați de lumină deasupra versurilor tale; de cumva ai presimțit suspinul, pe care ele îl vor zmulge; de cumva ai întrezărit lacrima, care va răsări sub genele lungi, plecate de asupra lor, poete, dacă'ai hrănit gândurile acestea, nu-ți îndrepta pașii spre examenele de admitere la Conservator.

Ce glasuri searbede, ce mișcări înghețate, și, mai ales, ce intonații false. Versuri triste, spuse cu zâmbetul pe buze, strofe vesele, rostite cu horcăeli de tragedie. Vorbesc de cer, — cu ochii în pământ; de flori, — cu privirile țintite în pod.

Dar ce le-au făcut pe ființele aceste, să creadă că au talent? Cu toate că ceace te miră mai mult nu e lipsa talentului, ci aceea a inteligenții lor. Se pare că s'a format o legendă, că teatrul e la îndemâna oricui. Tinerii fug de școală, femeile vor să se arate. Din cizzeci de candidați comisia alege unul. Restul se duce să învețe... alte poezii pentru la anul.

Cel mai chinuit dintre poeți e marele *Coșbuc*. Toți și toate, din *Coșbuc* spun. Li atrage idila, descrierea fragedă, dialogul firesc, încheat cu atâta măiestrie în poeziile lui.

Și o anume bucată îi obsedează cu deosebire: *Regina Ostrogoților*. Vai, maestre, în ce clipe de adâncă inspirație vei ti scris această capodoperă a literaturii noastre, capodoperă atât de hărățuită astăzi de către candidatele la clasa de declamație. Singura răzbunare e că mai toate concurențele cad odată cu nefericita *Amalasunda*!

Iar scânteia de talent e așa de rară! Comedia, drama mai capătă câte un talent. Tragedia uneori.

O mare artistă a noastră îmi spunea, cu mirare, că nu mai apar talentele de *amarez* în teatru.

Cred că viața cu lanțul ei de necazuri, cu veșnica goană după hrană, cu materialismul ei brutal, întărește inimile, îngrădește sufletele. Unde-s vremile cari-ți dădeau răgazul unui suspin, sub o fereastră; vremile care ți înlesneau clipele unei întâlniri!

La ferestre, vai! nu mai fâlfâie perdelele de dantelă, zidurile sunt desbrăcate de ederă, scările de mătase nu mai au întrebuințare. Câte se făceau odată pentru o pereche de ochi frumoși, câte nebunii pentru o sărutare! Vremile *dotei* au înlocuit pe acelea, când te duceai la moarte pentru o privire. S'a stins scânteia dragostei adevărate, cu greu vom găsi pe amorezi și 'n teatru. Căci teatrul e o resfrângere a vieții de toate zilele, resfrângere și 'n piese și 'n interpreți.

A ȘASESPREZECEA DUMINICĂ

Kainz, celebrul artist vienez a murit. După celălalt mare doliu, — cel aruncat de moartea lui Coquelin asupra artei dramatice, acesta vine prea curând să smulgă scenei pe unul dintre cei mai aleși înfățișători ai ei.

Multă vreme, la Burg-teatrul din Viena, va rămânea gol acel loc împrejurul căruia, până mai dăunăzi, prindea ființă o lume inspirată de suflul marelui întrupător de eroi. Acel loc, despre care a vorbit Rostand la moartea lui Coquelin, locul gol care nu se mai poate umplea, golul lăsat de-o viață adâncă și pățimaș trăită, pe urma căreia rămâne amintirea cea mai stăruitoare și mai dureroasă.

Moartea unui mare artist, a unui mare scriitor, stingerea scânteii unei minți geniale, sunt pierderile cele mai mari pe cari le poate încerca un popor. Un șir de războaie coloniale, urmate de înfrângeri, n'ar fi lovit poporul englez nici pe departe, cât l-ar fi păgubit moartea lui Shakespeare mai 'nainte de a și încheia geniala lui operă.

Trecerea pe lume a unui Molière a unui La Fontaine, a unui Goethe, Ibsen sau Tostoi, răs-

cumpărare cu prisosință încercările cele mai grele prin care a trecut omenirea.

Mai presus de orice căderi, de orice înfrângeri, geniul lui Sienkiewicz sau al lui Chopin, cheamă neamul polon la viață și-i dă astăzi un rost pe lume.

De-asupra tuturor suferințelor pământești *geniul* plutește și steaua lui cea arzătoare topește o picătură de aur în mocirla patimilor, ca și'n unda curată ca lacrima a nefericirilor omenesci.

Când un artist moare, se stinge cu adevărat o stea.

Câți ani vor trece, câți zeci de ani, până ce puterea aceea, împrăștiată în spațiu, să se cristalizeze din nou în sufletul unui om și să nască pe artist iarăș.

Prin moartea unui scriitor, sau a unui artist dramatic, nu moare numai el, *omul*, ci o lume întreagă se duce cu el, o lume care a trăit în fața ochilor și simțurilor noastre, o lume care ar mai fi fost chemată la viață, o lume nebănuită, surprinzătoare, o lume ideală pe care în veci nu o vom putea nici măcar închipui.

Priviți bine pe artistul care vă înfățișează un erou, un *om*...

E unică întruparea bătrânului rege Lear, care pătimește în fața noastră prin sufletul marelui Mounet Sully.

A fost unică întruparea lui Richard al III-lea de pildă, care trăia până mai dăunăzi prin simțirea lui Kainz.

Precum unică a fost întruparea lui Hamlet, re-nviată de marele și nefericitul Manolescu. Cine 'ați văzut și l'ați putut uita pe acest artist?

.....Și când după o lume pe care au născut-o sau au înfățișat-o, ei singuri intră în necunoscutul, din care au putut-o smulge, înseamnă că răscum-pără, prin viața lor, viețile pe cari le-au dat.

Și astfel își pun capăt suferinții !

Sufletul unui artist e o cupă de dureri : cu cât mai mult e plină, cu atât mai însetat o soarbe !

A ȘAPTESPREZECEA DUMINECĂ

Să birui vremea !

Să înfrângi puterea, care fărâcă și preface toate, care așterne uitarea ca un giulgiu al morții peste tot, să 'nfrunți veacurile, ba miile de ani, și să rămâi strălucitoare, neatinsă, în haina în care o minte [dumnezeiască te-a învesmântat, aceasta e unica, marea și încununata de zei biruință.

De câteva seri publicul aleargă să asculte, la Teatrul Național, geniala tragedie a lui Sofocle, *Electra*. Ca și acum două mii de ani, și mai bine, lacrămile Electrei au smuls lacrimi, și întreaga tragedie care începe și sfârșește în scurtul cuprins al unei zile, din zori până în apus, a cutremurat sufletele.

Publicul a dat o desmințire acelor care-l credeau legat numai de repertoriul teatrului modern francez. Rar au fost săli mai pline, și-un public mai doritor să asculte ca cel ce s'a grăbit a vedea *Electra*.

Cu reprezentarea *Electrei* s'a ridicat, deodată, mai presus chiar de toate așteptările, o nouă artistă: D-na *Olimpia Zaharia Bârsan*. Infrățirea, glasul, focul pe care-l pune în ajutorul artei sale, i-au dat putința, să ție cu putere, dela un capăt la altul, unul dintre cele mai grele roluri ale tea-

trului clasic. Cu deosebire în câteva scene, d-na *Bârsan* a culminat; scena urnei, scenă în care plânge cenușa fratelui său — și care e poate cea mai frumoasă scenă din repertoriul lumii — scena recunoașterii lui *Oreste*, și aceia în care-l îndeamnă «să mai lovească încă odată, de poate» trupul însângerat al mamei lor, ne-a făcut să întrededem în d-na *Bârsan* pe viitoarea mare tragediană a noastră. Și lucrul acesta ne bucură cu atât mai mult, cu cât dela d-na *Aghata Bârsescu*, până astăzi, nu se arătase nici un element, care să poată lua, cu demnitate, rolurile acestei ilustre artiste.

Tocmai acest deosebit de puternic talent al d-nei *Bârsan*, a și pus într'o inferioritate mai mult decât vădită pe partenera sa, d-ra *Macri*, care n'are nici o chemare pentru tragedie, și care nici nu va putea avea un succes decât în piesele ușoare, de salon, în piesele lui *Musset*, spre pildă, în cari nu se cere decât delicateța fizică, cu care d-ra *Macri* e inzestrată.

* * *

Asupra vremii mai au putere și unele obiceiuri. Iată „Mărțișorul“, banul de argint, pe care, în copilărie, la venirea primăverii, îl atârnam de creanga unui trandafir, mărțișorul care, zice-se, ne ferește să ne pârlim fața de soarele primăverii. Vitrinele magazinelor sânt gătite cu fel de fel de mărțișoare. Dar unde-i bănuțul de argint, unde-i smeritul cincizeci de bani nou?

Azi dai bani de aur, ca să iei unul de argint!

Obiceiurile rămân, dar oamenii se schimbă, și, cu ei felul de a înțelege viața.

* *

Intr'o mahala uitată, frământată de vreme, de parte, într'o margine, la o casă aproape dărăpănată, pustie, cu ușile zăvorite, un geam spart și lipit cu hârtie. Mă uit bine, — hârtia e un număr din revista la care am colaborat atâția: *Viața literară*, a prietenului *Iarie Chendi*. Mă plec: pe foaia îngălbenită, citesc titlul:

Casa cu geamurile portocalii!

O! Ironie a soartei. Câtă deosebire între casa ridicată de aprinsa închipuire a poetului și prietenului *Minulescu*, și căsuța ingenunchiată, în care, portocalie, va fi fost doar de mult, cațaveica stăpânei de pe vremuri, în zilele de fericire și de sărbătoare ale acestor locuri părăsite.

A OPTSPREZECEA DUMINICA

Luna Mai. De sus, din creștetul bolții, un văl alb de mireasă se lasă peste fire. E primăvara, vestitoarea rodniciei. Sub cireșii înfloriți, întins pe iarba umedă de fragedă ce'i, cu mâinele pernă sub cap, privesc la bogăția floarei albe, la ninsoarea petalelor ușoare. Din înalt, strecurându-se ca un șipot, curge lumina și-mi stâmpără setea privirei. Inchid ochii înlăcrămați, și mă gândesc...

Din dărnicia pământului acesta atâtea răsar! Dar ce podoabă mai sfântă ne zămislește țărâna, pentru cine mai bucuroasă își sfâșie ea sânul, ca pentru trunchiul înalt al copacului uriaș! Și cine anume își arată pe lume mai din prisos dărnicia decât copacul! El ne dă roada, el ne înfășoară cu umbra lui, el ne încălzește trupul, și tot el ne strânge în brațele raclei lui, și'n îmbrățișarea lui dormim de veci. Leagăn și sicriu din el ne facem. Prieten și tovarăș scump și nedespărțit.

Așa gândeam. Și cum stăteam cu ochii închiși, simții pe frunte o durere. Pun mâna, și mă'nfior. O omidă. O omidă căzută din floarea aceasta îmbătătoare? Mă uit la ea jos, o văd căzută pe iarbă lângă mine. Ce legătură poate fi între pedala strevăzie, țesută din lumină parcă, și între

dihania aceasta lipicioasă, târâtoare ca un șarpe, fără să aibă mlădierea lui; acoperită ca fiarele de peri, fără să aibă nici trupul, nici puterea lor; plină de veninul usturător pe care'l lasă ori de ce s'ar atinge!

Ridic piciorul s'o nimicesc. Par'că înțelege: se 'ncolăcește. Și simt dinainte fiorul care o să mi-l dea strivirea trupului moale, luncarea talpei pe suc verde și otrăvitor.

Și deodată par'că mi se face lumină dinaintea ochilor. S'ar părea cu neputință; și totuși, din hăzenia aceasta se naște cea mai încântătoare vietate de pe pământ.

Ce legătură poate fi între târâtoarea aceasta și petala suavă, mă întrebam?! Dar care poate fi legătura dintre ea și fluturele gingaș, dintre ea și floarea sburătoare, dintre ea și crâmpeul acela de curcubeu prăfuit de soare și 'nviețuit de zefir! Și totuși e așa. Înălătur piciorul, rup o frunză, apuc cu ea omida și o arunc departe.

Și astfel vara va avea un fluture mai mult!...

De zăduful vieții ce bine te odihnești sub copacul bătrân de veacuri, sub măslinul sfânt al înțelepciunii și-al frumosului. Ce bine te ocrotește și te povățuește el. Fiecare braț al lui e o credință, fiecare ramură o înțelepciune, fiecare frunză un cuvânt!

Copac cu rădăcini în sufletul omenesc, cu suc hrănit din viață, copac al literaturii!

Nici tu însă nu poți scăpa, și tu trebuie să'ți implinești soarta, și din bogăția frunzișului tău se va hrăni omida.

...Privește-l cum se pleacă, uite-l cum își îndoaie șira spinării. Ce asemănare poate fi între trunchiul tău, drept în lumina soarelui, și încovoierea lui.

Ce legătură între șopotul tainic al frunzișului tău și șîșăitul suflat printre buzele lui uscate de setea invidiei. Și rânjetul acela care rânjește printre dinții stricați, ce se împrăștie în barba rară; și privirile acelea șterse, din fața scofâlcită; și strângerea acea nervoasă, ca a unei strune, ce se desprinde și se încolăcește împrejurul ei, — toate acestea ce legătură au cu tine?...

Să ridici piciorul, să nimicești? Dar fiorul acela al trupului strivit; dar veninul pe care'l împrăștii sub talpa ta; dar... ah! dar fluturele care poate, chiar dintr'o astfel de omidă, ieși cândva în soare!
...Artistule, aruncă numai omida, departe de tine. Și 'n sufletul tău curat nădăjduște, da, nădăjduște că, așa făcând, ai lăsat poate un fluture mai mult pe lume!

— SFÂRȘITUL —

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

CUPRINSUL

Din viața lui Gârleanu	Pag. 3
----------------------------------	--------

PRIVELIȘTI DIN ȚARĂ

1) Scheia. — Lunca din Mircești	11
2) Casa lui Vasile Alecsandri	16
3) Mormântul lui Vasile Alecsandri	19
4) Casa lui Ion Creangă	22
5) Casa Irinucăi	24
6) Mormânt uitat	25
7) Iașul în Iulie 1910 (scrisoare către D. Anghel)	29
8) Dela Scheia la Hârlău-Macsut	35
9) Pe potecile Ceahlăului	41

SCHIȚE

1) Tolstoi	51
2) Gr. M. Alecsandrescu	54
3) Ioan Adam	58
4) Gr. Orleanu	61
5) A. Baltazar	65
6) Ioan Al. Brătescu-Voinești	69
7) Iancu Brezeanu	71
8) Soreanu	75
9) Iașul de odinioară	78

	Pag.
10) Un rug uriaș	81
11) Recunoștința	84
12) Cinematografele	88
13) Artistul și lumea de afară	90
14) Holera	93
15) Moda la București	97
16) Ceea ce s'a mai spus	101
17) Mijlocul lui Decembrie	104
18) 13 Martie	106
19) Dreptul presei	111
20) Odiseia unei statui	114
21) Dela repetițiile „Luceafărului”	119
22) Faptul divers	121
23) Trei comemorări triste	123
24) Schilodirea limbii	125
25) Inapoi, spre elasicism	129
26) Un povestitor fantastic	132
27) Vorbe de spirit, fapte hazlii	136
28) Compturile scriitorului	140
29) Munca scriitorului	144
30) Câștigul scriitorilor noștri	147
31) Din viața scriitorilor noștri	151
32) Societatea Scriitorilor Români	158
33) Intâia șezătoare literară	161
34) Șezătoare literară la Cernăuți	164
35) Șezătoare literară la Sibiu	173
36) Cu prilejul șezătorii din Sibiu	179

ÎNSEMNĂRI DE DUMINICĂ

1) Intâia Duminică	185
2) A doua Duminică	187
3) A treia Duminică	191
4) A patra Duminică	195
5) A cincia Duminică	198
6) A șasea Duminică	203

	Pag.
7) A șaptea Duminică	208
8) A opta Duminică	211
9) A noua Duminică	213
10) A zecea Duminică	217
11) A unsprezecea Duminică	220
12) A douăsprezecea Duminică	223
13) A treisprezecea Duminică	226
14) A patrusprezecea Duminică	232
15) A cincisprezecea Duminică	234
16) A șasesprezecea Duminică	236
17) A șaptesprezecea Duminică	239
18) A optsprezecea Duminică	242

INSTITUTUL PEDAGOGIC DE 3 ANI
 - BUCUREȘTI -
 BIBLIOTECA

VERIFICAT
 37

